

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ANADOLU ALEVİLİĞİNDE DÜŞKÜNLÜK KURUMU
VE
GÜNÜMÜZDE İŞLEVSELLİĞİ**

Ömer Faruk SAVURAN

Danışman

Prof. Dr. Bülent ÜNAL

2010

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Anadolu Aleviliğinde Düşkünlük Kurumu ve Günümüzde İşlevselliği**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Ömer Faruk SAVURAN

İmza

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Ömer Faruk SAVURAN
Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Programı : Temel İslam Bilimleri
Tez Konusu : Anadolu Aleviliğinde Düşkünlük Kurumu ve
Günümüzde İşlevselliği
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliği'nin 18. maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA	O	OY BİRLİĞİ	O
DÜZELTİLMESİNE	O*	OY ÇOKLUĞU	O
REDDİNE	O**		

ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

- * Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
- ** Bu halde adayın kaydı silinir.
- *** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir.	Evet
Tez mevcut hali ile basılabilir.	O
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir.	O
Tezin basımı gerekliliği yoktur.	O

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red
.....	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Anadolu Aleviliğinde Düşkünlük Kurumu ve Günümüzde İşlevselliği

Ömer Faruk SAVURAN

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Temel İslam Bilimleri Programı

Alevilikte; Dedelik, Musahiplik ve Düşkünlük olmak üzere üç temel sosyal kurum bulunmaktadır. Bu çalışmamızda, Aleviliğin ahlak düzeni ile toplumsal yapısının devamını sağlayan ve merkezi yönetimle ilişkiyi en aza indirmeye vesile olan düşkünlük kurumu ele alınmıştır.

Geleneksel Alevilikte düşkünlüğe yüklenen anlam ile mevcut durum arasında meydana gelen kopukluğa dair durum tespiti yapma düşüncesinden hareketle yaptığımız çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde; araştırmanın önemi, amacı, yöntem ve kaynaklarının yanında, düşkünlük konusunun alt yapısını oluşturması bakımından Aleviliğin tanımı, Anadolu Aleviliğini tek bir kalıba sokarak tasvir etmenin zorluğu anlatılmaya çalışılmıştır.

İlk bölümde düşkünlük kurumunun tanımı, yapısal tasnifleri ve uygulama pratiği anlatılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda üç mülakat ve çeşitli gözlemlere yer verilmiştir.

İkinci ve son bölümde ise düşkünlük kurumunun işlevselliği, Türk kamuoyundaki tartışmaları ve düşkünlüğe benzer kavramlar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: 1) Alevilik, 2) Sosyal Kurum, 3) Düşkünlük,

4) Değişim, 5) İşlevsellik

ABSTRACT

Master Thesis

**The Institution of “Düşkünüük” (Excommunicated) in Anatolian Alevi and
Its Functionality**

Ömer Faruk SAVURAN

Dokuz Eylül University

Social Sciences Institution

The Department of Basic Islamic Studies

Basic Islamic Studies Program

There are three social basic institutions called “dedelik” (socio-religious leader in the Alevi community), “musahiplik” (roughly, companionship, spiritual brotherhood) and “düşkünüük” (excommunicated) in Alevi concept. In this study, the institution of “düşkünüük” which keeps moral and social structure of Alevi and minimizes the relations with the centralized administration has been mentioned.

This study aims to explain the disconnection between the meaning of the concept “düşkünüük” in the traditional Alevism and the socio-cultural applications of the concept in the contemporary Alevism. This study consists of an introduction and two parts.

The introduction deals with the importance of this research, its aim, and methods and resources of Alevi on account of forming a background of institution of “düşkünüük” and the difficulty of doing only one Anatolian Alevi description.

The first chapter gives the definition of “düşkünüük”, and describes its structural classifications and socio-cultural applications. In this context, it includes three interviews and observations.

The second chapter emphasizes the functionality of institution of “düşkünüük” and deals with discussions in Turkish public opinion and some terms similar to the concept of “düşkünüük”.

**Keywords: 1) Alevi, 2) Social Institution, 3) Düşkünüük,
4) Change, 5) Functionality**

İÇİNDEKİLER

ANADOLU ALEVİLİĞİNDE DÜŞKÜNLÜK KURUMU VE GÜNÜMÜZDE İŞLEVSELLİĞİ

YEMİN METNİ	II
TUTANAK.....	III
ÖZET	IV
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	X

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	2
II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM ve KAYNAKLARI	3
III. ALEVİLİĞE DAİR TANIMLAMALAR.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜŞKÜNLÜĞÜN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE TASNİFİ

I- DÜŞKÜNLÜĞÜN TANIMI	18
II. DÜŞKÜNLÜĞÜN ÖZELLİKLERİ	21
A) Düşkünlük İkrarlı Kişilere Uygulanır	21
B) Düşkünlükteki Karara Cemde Bulunan Halk da Ortak Olur	22
C) Dedelere de Düşkünlük Cezası Uygulanır	24
D) Düşkünlükteki Ceza Manevi Yönüyle Ön Plandadır.....	24
E) Düşkünlükten Cezayı Aldığı Yerden Göç Etse Bile Kaçamaz	25
F) Düşkünlük Alevi Ahlak Sisteminin Devamını Sağlar.....	25
G) Düşkünlük Cezası Cemde, Bağlı Bulunduğu Ocağa Bağlı Dedenin Başkanlığında ve Halkın Huzurunda Verilir	26

H) Düşkünlükte Cezalar Yöresellik Arz Eder	27
I) Düşkünlükte Cezaların Esnek Yapısı Vardır	27
J) Düşkünlükte Cezaların Uygulama Zorunluluğu Olmayabilir	28
K) Düşkünlükte Cezalar Paylaştırılabilir	28
III. DÜŞKÜNLÜKTE KURUMLAR	30
A) Savcılık Kurumu	30
B) Mahkeme Başkanı	30
C) Karar Mekanizması	30
D) Suçluluk	31
E) Tanıklık	31
F) Mahkeme Salonu	32
IV. DAVA AÇMAYA YETKİLİ KİŞİLER	33
A) Dede (Mürşid)	33
B) Rehber	33
C) Suçlu	33
D) Mağdur	33
E) Halk	33
V. KURULUŞ DURUMUNA GÖRE HALK MAHKEMELERİ	34
A) Olağan Kurulan Halk Mahkemeleri	34
B) Olağanüstü Kurulan Halk Mahkemeleri	34
C) �zel Halk Mahkemeleri	35
VI. DÜŞKÜNLÜKTE YARGI	36
A) Basit Yargı	36
B) �n Yargı	37
C) Görgü Cemi ve Sorgulama	37
VII. DÜŞKüNLüğüN KADEMELERİ	39
VIII. DÜŞKÜNLÜKTE KARAR	42
IX. CEZALARIN DUYURULMASI	43

X. CEZALARIN DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMASI	44
A) Affedilebilen Suçlar	44
B) Hafifletilebilen Suçlar	44
C) Cezası Değişmeyen Suçlar	45
XI. DÜŞKÜNÜN İTİBARININ İADE EDİLMESİ	45
A) İtibar İadesini Gerektiren Sebepler	45
B) İtibar İadesinin Usulü	45

İKİNCİ BÖLÜM

DÜŞKÜNLÜĞÜN İŞLEVSELLİĞİ

I. GELENEKSELDEN MODERNİTEYE.....	48
A) Tarihi Süreç	48
B) Gelenekselliğe Etki Eden Unsurlar	51
1- Köyden Kente Göç ve Aleviliğin Toplumsal Yapısındaki Değişiklik	51
2- Yazılı Kültürün Sözlü Geleneği Eritmesi	53
C) Günümüzde Düşkünlük	54
1- Köyden Kente Göç ve Aleviliğin Toplumsal Yapısındaki Değişiklik Açısından	54
2- Yazılı Kültürün Etkisi Açısından	56
II. KAMUOYUNDA DÜŞKÜNLÜK TARTIŞMALARI	59
A) Birlik Partisi ve Beş Yol Düşkünü.....	59
B) Alevi İftarı.....	66
C) İzzettin Doğan'ın Düşkün İlan Edilmesi.....	70
III. DÜŞKÜNLÜK VE BENZERİ UYGULAMALAR	77
A) Tebük Seferi ve Düşkünlük	78
B) Aforoz ve Düşkünlük	81
C) Mahalle Baskısı ve Düşkünlük	84

SONUÇ.....	91
BİBLİYOGRAFYA	92

KISALTMALAR

- a.g.e. : Adı Geçen Eser
a.g.m. : Adı Geçen Makale
a.g.md.: Adı Geçen Madde
a.g.mü.: Adı Geçen Mülakat
a.g.ky. : Adı Geçen Köşe Yazısı
a.g.s. : Adı Geçen Site
a.g.sö. : Adı Geçen Söyleşi
a.g.t. : Adı Geçen Tebliğ
a.g.h. : Adı Geçen Haber
Ansk. : Ansiklopedi
bkz. : Bakınız
c. : Cilt
çev. : Çeviren
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
m. : Madde
S. : Sayı
s. : Sayfa

GİRİŞ

Alevilik, göçebe Türk oymaklarının İslam'ı benimsemeye başladığı X. yüzyıldan günümüze kadar devam eden uzun bir süreci kapsar. Asya'nın bozkırlarında başlayan bu süreç, Anadolu'ya oradan Balkanlar'a kadar uzanmış, Selçuklu ve Osmanlı'dan sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile devam etmiştir.

İnanç yapısı bakımından Alevilik, içinden geçtiği sürece bağlı olarak İslam'dan önceki bazı inanç ve anlayışlarla meczedilmiş bir yapıya sahiptir. Anadolu Aleviliğini tek bir kalıba sokmak ve o şekilde tasvir etmek oldukça zor, hatta imkânsızdır. Genel tarihi yapının içine yayılmış bir çeşitlilik arz eden Alevilik, içerisine farklı ırk, dil ve kültürel formları alarak genişlemiştir. Özellikle Emeviler dönemiyle başlayan kırılma ve merkezi yapıdan soyutlanma hali Şah İsmail ile Yavuz Sultan Selim arasında daha da derinleşmiş ve kendini kapalı toplum yapısına hapsetmiştir. Bu yapı da Hilafetin kaldırılıp Cumhuriyetin kurulmasıyla dışa açılım olarak yeni bir tarihi seyir izlemeye başlamıştır. Cumhuriyet döneminde de dışa açılımla birlikte yapısal ve kurumsal alanlar ile inanç boyutlarında değişim süreci başlamıştır.

Çok partili hayata geçiş, şehirleşme, yazılı kültürün sözlü geleneğin hâkimiyetini yıkması, Avrupa'ya başlayan işçi göçleri, farklı ideolojik fikirlerin Alevilikle özdeşleştirilmesi, etnik kökene bağlı ayrışmaların artması, Alevi dernek ve cem evlerinin kurulması ve Aleviliğin artık sır olmaktan ziyade rahatlıkla konuşulabilen bir konu haline gelmesi bu süreci etkileyen en önemli unsurlardır. Bu unsurlar Alevilerin mevcut aidiyetini parçalamış, bunun sonucu olarak da Aleviler, kültürel kaygılardan kaynaklanan bir takım nedenler eşliğinde kimliklerini yeniden tanımlayarak tekrar inşa etmeye başlamışlardır. Bu da farklı Alevi tanımlamalarıyla çeşitli derneklerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Hızlı toplumsal değişme, modern hayata intibak edemeyen bazı toplumsal kurumları yok ederken bazılarını da sancılı bir dönüşüme tabi tutmuştur. Kentleşme, geleneksel Alevi inanç ve ibadetlerinin aktarılmasında önemli engeller ortaya çıkarmaktadır. Köyden kente göç edenlerin kentlileşmesi otuz-kırk yıllık bir süreyi

kapsadığından Alevilik, kendini şehir yaşamına uyduracak sosyal aktörleri yetiştirmekte zorlanmıştır. Bu hem Aleviliğin kurumsal olarak kent ortamına hazır olmayışından, hem de bireylerin modern yaşamın donanımına sahip olmayışından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, geleneksel Alevi örgütlenmesinin dağılması ve yerine yine bütün Alevileri kuşatacak bir örgütlenme ihdas edilememesi Aleviliğin geleceğini tehdit etmektedir. Geleneksel Alevi inanç ve ibadetlerinin toplumun her kesimine yayılmış Aleviler için nasıl yaşatılacağı önemli bir sorundur. Söz konusu durum, her geçen gün Aleviliğin geleneksel yapısını yok etmektedir. Alevi inançları saf iman objeleri olmaktan çıkmış, tarihi-folklorik unsurlar olarak algılanmaya başlanmıştır. Genç kuşak Alevilerin geleneksel uygulamalarda ruhî tatmin yaşadığını söylemek zordur.

I. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Tarihi süreçte 16. yüzyıldan bu yana Alevilerin içinde buldukları ortam ve koşullar, Aleviliğe dair yeni oluşum ve katılımları zor bir hale sokmuştu. Söz konusu durum, Aleviler açısından merkezi yönetim ile diyalogu en aza indirmek için önemli bir katkı sağlamıştı. Bu nedenle Alevilikte gelenekselliğin etkisi ve hâkimiyeti birinci plandaydı. Ama toplumsal değişim, Aleviliğin sosyal kurumları olan Dedelik, Musahiplik ve Düşkünlüğü geleneksel formatından çıkartıp çeşitli değişimlere tabi tutmuştur.

Bu çalışmada Aleviliğin ahlak düzeni ile toplumsal yapısının devamını sağlayan ve merkezi yönetimle ilişkiyi en aza indirmeye vesile olan bir kurum olan düşkünlük ele alınmıştır.

Tarihte Aleviliğin temel ritüelleri ve kurumları dilden dile aktararak yakın tarihe ulaşmıştır. Günümüzde Aleviliğe dair yayınlanan kitaplar, bu tarihi ritüelleri ve kurumları ayrıntılı anlatmaktan ziyade, popüler kültür ve siyasi arka plana dayalı olarak yazılmaktadır. Aleviliğe dair elimizdeki eserlere baktığımızda, teze konu olan düşkünlük iki paragrafta ve birbirini tekrar eden cümlelerle özetlenmektedir. Mevcut sosyal kurumun tarihi yapısı ve gündelik hayata dair çözüm önerileri üretilmeksizin ideolojik durum tespiti ve “geleneksellikten uzaklaşıldı” tarzındaki malumun ilanı formunda sloganlaşmış cümleler modern çalışmaların en önemli özellikleridir. Tarihi arka planı incelemek ve yeni dünya düzeninde Aleviliğin nasıl entegre edilmesi

gerektiği gibi esasa dair meseleler incelenmemektedir. Bu bakımdan mevcut tez hazırlanırken önemli ölçüde kaynak sıkıntısı çekilmiştir. Bu sıkıntı gözlem, mülakat ve konuya dair gündem yakından takip edilerek aşılmaya çalışılmıştır.

Geleneksel tanımlama, uygulama ve algılama mevcut durum ile kıyaslandığında, genelde Aleviliğe özelde ise düşkünlüğe dair anlam kopukluğu, farklı yorumlamalar, görüş ayrılıkları ve bilgi eksikleri bu çalışmanın başından sonuna kadar tespit edilen en önemli bulgudur. Özellikle yakın tarihte kamuoyunun gündeminde mevcut bulunan Aleviliğe dair tartışmaların hepsine yer verilmeye özen gösterilmiştir. Aleviliğin geleneksel ve tarihi sürecini işlemeden sadece günümüzdeki duruma dair ideolojik çalışma oluşturma geleneğinin aksine, düşkünlüğün, dün ile bugününe ait anlamlandırma çabalarına ve uygulama pratiğine yer verildiği için çalışmanın farklı bir yeri olacağı düşünülmektedir.

II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM ve KAYNAKLARI

Tezin isimlendirilmesinde “Anadolu” kelimesinin kullanılması, bu uygulamanın tüm Anadolu’da aynı şekilde uygulanıyor olmasını ifade etmekten ziyade, diğer etnik unsurlardan ve Alevi gruplarından bahsedilmeyeceğini ifade etmek için kullanılmıştır. Yani Arap Aleviliği ya da Şîlikteki uygulamalarından ayırmak için bölgesel bir kısıtlama ile diğer Alevi gruplarından ayrılmak istenmiştir.

“İşlevsellik” ile, Aleviliğin Cumhuriyet dönemindeki tarihi süreci, Alevilikteki anlam kaymaları, Alevi değişimi, Aleviliğin sır olmaktan ziyade kamuoyunda rahatlıkla konuşulabilmesi ile Aleviler arasında görüş ve uygulama birliğinin imkânsız oluşunun fotoğrafı çekilmiştir. Ayrıca düşkünlüğün geleneksel formunun günümüzde ne kadar uygulanabilirlik imkânının olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışma yapılırken bilgi edinme ve Alevi zihin yapısını anlamaya yönelik en büyük kazanım ise Eskişehir’in Alpu ilçesine bağlı bir Alevi yerleşkesi olan Yayıklı Köyü’nde Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde din görevlisi olarak görev yapılan süreçteki gözlem, tecrübe ve mülakatlardır. Ayrıca teze dair 3 mülakat gerçekleştirilmiştir. Mülakat yapılacak kişiler seçilirken de bazı önemli hususlar dikkate alınmıştır. İlk olarak Eskişehir Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı

Başkanı İrfan Çetinkaya ile bir mülakat gerçekleştirilmiştir. Bu vakıf, Eskişehir yöresinde bir çatı kuruluşu niteliği taşımaktadır. Alevi kurumsallaşmasının başladığı dönemden bu yana önemli bir yere sahiptir. Ayrıca siyasiler ve yerel makamların önem verdiği ve sık sık ziyaret ettiği bu vakıf, Alevi camiası için önemli bir kültür merkezi konumundadır. İrfan Çetinkaya, “Alevi Çalıştay”larına¹ da iştirak etmiştir. İkinci olarak; Alevilerce önemli bir yere sahip olan Şeyh Sücaattin Veli Turizm ve Tanıtma Derneği Başkanı Nusrettin Demirtaş ile mülakat gerçekleştirilmiştir. Kendisi dede olup şu anda bu vazifeyi yapmamaktadır. Alevi toplumunda Şeyh Sücaattin Veli hakkında; “Kendisinin 8. İmam Rıza soyundan olup, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram Veli ve Şeyh Şehabettin Veli ile birlikte dünyaya gelmiş dört veliden birisi” olduğuna inanılır. Üçüncü olarak da; Seyit Battalgazi Ocağı dedelerinden Mustafa Özcan ile mülakat yapılmıştır. Seyit Battal Gazi Dergâhı, Anadolu’da en ihtişamlı ve alan olarak en büyük dergâhlardan olup, 1207 yılından günümüze kadar korunmuştur. Seyit Battal Gazi ve Sücaattin Veli Dergâhlarının, Hacı Bektaş Veli’nin Anadolu’ya gelmesinden önce kurulmuş olmaları bu iki dergâhın önemini artırmaktadır.

İlk bölümde düşkünlük kurumunun tarifi, yapısal tasnifleri ve uygulama pratiği anlatılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde de düşkünlük kurumunun işlevselliğini anlamak için bir alt yapı oluşturulması bakımından; “Gelenekselden

¹ Alevi Çalıştaylarının ilki 3-4 Haziran 2009 tarihinde Ankara’da, ikincisi 8 Temmuz 2009 tarihinde İstanbul’da, üçüncüsü 19 Ağustos 2009 tarihinde Ankara’da, dördüncüsü 30 Eylül 2009 tarihinde yine Ankara’da, beşincisi 11 Kasım 2009 tarihinde İstanbul’da, altıncısı da 17 Aralık 2009 tarihinde Ankara gerçekleştirilmiştir. Çalıştaylar dizisi 27-30 Ocak 2010 tarihinde Ankara’da Kızılcahamam’da gerçekleştirilen yedinci ve son oturum ile tamamlanmıştır. Gerçekleştirilen çalıştaylara katılanların toplam sayısı, inanç rehberleriyle (dedeler) gerçekleştirilen buluşma da dâhil dört yüze ulaşmıştır. Akademisyenler, ilahiyatçılar, sivil toplum kuruluşları, medya ve siyaset alanlarından çoğunluğunu Alevilerin oluşturduğu kırk üç kişinin katıldığı yedinci değerlendirme oturumu çerçevesinde bir ön rapor hazırlanıp, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’a sunulmuştur. Hazırlanan rapordaki başlıklar şunlardır; I. Alevilik: Çerçvelendirme Sorunları, II. Kimlik ve Beyan Sorunları, III. Anayasal ve Hukuksal Sınırlar, IV. Diyanet İşleri Başkanlığı, V. Zorunlu Din Dersleri, VI. Madımak Oteli’nin Düzenlenmesi, VII. İnanç Rehberleri (Dedelik), VIII. Cemevlerinin Statüsü. Ayrıntılı bilgi için bkz.:<http://www.taraf.com.tr/haber/47003.htm>

Moderatörlüğünü ve Genel Koordinatörlüğünü Yrd. Doç. Dr. Necdet Subaşı yapmış olup, çalıştayların tüm oturumlarına hükümet adına Devlet Bakanı Faruk Çelik iştirak etmiştir. Gerçekleştirilen tüm çalıştaylarda; İlgili kamuoyunun Alevilik hakkındaki belli başlı değerlendirmelerine ulaşmak; Alevilerin temel sorunları hakkındaki görüşlerine ulaşmak; Alevi sorununun çözümü konusunda ne tür önerilere sahip olduklarını gözlemlemek; genel kamuoyunun açılım bağlamında oluşturabileceği refleksleri tespit etmek; birlik, beraberlik ve kardeşliğin önündeki engelleri belirlemek, fırsat ve imkân alanlarını çoğaltmak; bir yol haritası için gerekli olan bilgi akışını kontrol etmek amaçlanmıştır.

Moderniteye” başlığı ile Aleviliğin Cumhuriyet dönemindeki tarihçesi; “İşlevsellik Tartışmasına Etki Eden Unsurlar” alt başlığında da Alevi değişimi işlenmiştir. Daha sonra ise, Türk kamuoyunda düşkünlük kavramı ve bu kurumun yansımaları konu edinilmiştir. En son olarak da düşkünlük ile günümüzdeki tartışmalar arasında karşılaştırma ve tartışmalara konu olan düşkünlüğe benzer kavramlar betimlenmiştir.

III. ALEVİLİĞE DAİR TANIMLAMALAR

*“ALEVİLER ADINA PEK ÇOK SES ÇIKIYOR
AMA KİMİ SESİN ARKASINDA MİLYONLAR VAR,
KİMİNİN ARDINDA BEŞ KİŞİ VE BİR TABELA VAR”*

Doğan BERMEK

(Alevi Vakıfları Federasyonu Başkanı)

Aleviliği tanımlama işi Aleviliğin en büyük handikaplarından birisidir. Her birey, ideolojisine ya da bağlı olduğu derneğe göre Aleviliğin tanımını yapmaktadır. Alevilik-Bektaşilik konusundaki bilgi boşluğu, aynı zamanda ciddi bir kavram kargaşasına da yol açmaktadır. Şii, Caferî, Nusayrî, Rafizî, Kızılbaş, Çepni, Tahtacı, Alevi ve Bektaşi kavramları genellikle birbirine karıştırılmaktadır. Bu durum, sağlıklı düşünmeyi zorlaştırmakta ve konunun doğru anlaşılmasını engellemektedir.²

“Hz. Ali taraftarlığı”nın, doğuşu hakkında kaynaklarda farklı görüşler yer almaktadır.

Bu görüşlerden ilkinde “Hz. Ali taraftarlığı”, Hz. Peygamber’in ölümünden hemen sonra halifelik makamının kim tarafından doldurulacağı meselesiyle başlatılır. Buna göre; Peygamberin vefatından sonra onun yerine kimin geçeceği konusunda Medineliler ve Mekkeliler karşı karşıya gelmişlerdir. Medineliler kendi aralarında görüş ayrılığına düşünce, Mekkeliler duruma egemen olmuş ve Ebu Bekir’e biat edilmiştir. Böylece ilk gün, Ali’yi tutanlarla, onlara karşı olan ve Ebu Bekir’i tutanlar

² Hasan Onat, “Değişim Sürecinde Alevilik”, **Köprü Dergisi**, S. 62, Bahar 1998,
<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=370>
(10.01.2009)

olmak üzere iki karşı grup ortaya çıkmıştır. Bunlar içerisinde Ali'nin yanında yer alanlara Alevi denmiştir.³

Konuyla ilgili bir diğer görüş ise “Hz. Ali taraftarlığı”nı, Hz. Ali ile Muaviye arasında 657 yılında yapılan Siffin savaşına dayandırır. Bu savaş esnasında Muaviye, anlaşma için öne sürdüğü hakemliği, Amr İbn-ül As'ın hilesiyle lehine çevirir ve halifeliği alır. Siffin Savaşından sonra bu olay protesto edilir. Hz. Ali'nin taraftarları Şia olarak adlandırılır ve bu taraftarlar sürekli olarak Muaviye'nin kurduğu Emevi hanedanlığına muhalefet ederler.⁴ Müslümanlar arasında Sünni ve Şia ayrımını keskinleştiren ve kiteselleştiren olay ise Hz. Hüseyin'in Kербela'da şehit edilmesidir. Bu olaydan sonra Şiilik bir temayül olarak daha da belirginleşmiştir.

Alevi kelimesinin anlamı, konu olduğu alana göre daralmakta ya da genişlemektedir. Klasik manada Alevi, soya işaret ettiği zaman sadece Hz. Ali'nin soyundan gelenleri ifade eder. Bu sözün dar anlamında Hz. Ali'nin soyu ile kurulan münasebet kültürden kültüre değişmektedir. Örneğin, İran'da Alevi denildiği zaman soyu Hz. Ali'den gelenler kastedilmekte;⁵ Türkiye'de ise Alevi denildiğinde öncelikle Hz. Ali'yi seven ve onun soyunun yolundan giden kişi, Antakya ilimizde Alevi denildiğinde ise Nusayriler ya da Arap Alevisi şeklinde bir algılanma mevcuttur.⁶ Hz. Ali ile soy münasebeti ancak Dedeler yolu ile kurulur. Dedeye büyük saygınlık kazandıran ve karizmasını kuvvetlendiren bu münasebet “Seyyid” kavramı ile karşılır.⁷ Bu bağlamda, Alevilik, İslâm'ın Ehl-i Beyt sevgisinin öne çıkarılmış şekli⁸ ya da Hz. Ali sevgisi etrafında teşekkül etmiş bir dinî zihniyettir.⁹

Bununla beraber, Alevi kavramı siyasî bir içeriğe de sahiptir. Nitekim bu kavram Arapça'da “*Ali'ye mensup*”, “*Ali'ye ait*”, “*Ali'ye intisabı olan kimse*”, “*Ali'yi seven, sayan ve ona bağlı olan*” gibi taraftarlığı ifade etmektedir.¹⁰ Zaman içinde Alevi kavramı ile, İslamiyet içerisinde ortaya çıkan, dinî bir inancı savunan bir

³ Nail Yılmaz, **Kentin Alevileri**, İstanbul 2005, s. 30.

⁴ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 31.

⁵ Irene Melikoff, **Uyur İdik Uygardılar**, çev. Turan Alptekin, İstanbul 1994, s. 53.

⁶ M. Yahya Keskin, **Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Aleviliği**, Ankara 2004, s. 39.

⁷ Ali Yaman, **Alevilik'te Dedelik ve Ocaklar**, İstanbul 2004, s. 50.

⁸ A. Yaşar Ocak, **Türk Sufiliğine Bakışlar**, İstanbul 1996, s. 208.

⁹ Reha Çamuroğlu, **Değişen Koşullarda Alevilik**, İstanbul 2000, s. 35.

¹⁰ Ethem Ruhi Fırlı, **Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri**, İstanbul 2001, s. 273.

tarafırlık kastedilmeye başlanmıştır. Bu anlamıyla ‐Alevi‐ dendiğinde ‐Ali‐ye uyanlar‐ yani ‐şiiler‐ akla gelmektedir.¹¹

Alevilikle ilgili ortaya konulan bu tanımlamaların dışında, farklı aırlardan Alevilik tanımlamaları da kaynaklarda yer almaktadır. Bu tanımlamaların bir kısmında Alevilik, tasavvufi bir tanımlamayla izah edilmiştir. Bu anlamda Hz. Ali'ye isnat edilen tarikatlara ‐Alevi tarikatlarda‐ denir. Örneğin; tarikat silsilesi Hz. Ali kanalıyla Hz. Peygamber'e ulaşan Kadirî, Mevlevî, Bektaşî ve Rıfaîler Alevi tarikatlardır.¹² Bunun yanı sıra Alevilik, bazı araştırmacılar tarafından sadece silsile bakımından değil, sûfi İslâm geleneği bakımından da tasavvufî bir anlayış olarak görölmekte ve Aleviliğin dinî statüsünü Yesevilik, Mevlevilik gibi bir tarikat olarak belirlemektedir.¹³

Alevilik mezhep olarak da tanımlanmıştır, fakat bu durumun imkânsızlığı sıklıkla dile getirilmiş olup, kamuoyunda çok da ilgi gören bir tanım değildir. Gerek kurumsallaşma sürecini tamamlamış tarikatlarda, gerekse tarikat benzeri sûfi oluşumlar, aslında teoloji merkezli olmayıp, farklı mezhebî unsurları bünyesinde barındıran, doktriner açıdan bağımsız zümreler olarak tanımlanabilecek ‐mezhepler üstü (metadoksi) kültürel ve ahlaki-dini topluluklardır.‐¹⁴ çünkü bunlar, mezhebi çoğulculuğa veya dini çoğulculuğa zemin hazırlayan birden fazla aidiyeti ve kimliği olan topluluklardır. Eğer bir akım mezhep hüviyeti kazanabilmek istiyorsa sistematik bir teoloji kurmak durumundadır. Bütün sorun, kimliği oluşurmada hangi referans çerçevesinin esas alınacağı ve nasıl bir teoloji kurulacağı konusunda odaklanmaktadır.¹⁵

Alevilik ve Bektaşilik tanımlamaları da zaman zaman birbirine geçmektedir. Bazen ikisini birbirine karıştırmamak için köy Bektaşî'sine Alevi, şehir Bektaşî'sine

¹¹ Keskin, a.g.e., s. 39.

¹² Sönmez Kutlu, ‐Aleviliğin Dini Statüsü: Din, Mezhep, Tarikat, Heterodoksi, Ortodoksi veya Metadoksi‐, İslâmiyât, C. VI, S. 3, Ankara 2003, s. 31-32.

¹³ Osman Eğri, **Yaygın Din Eğitimi Açısından Bektaşilik**, İstanbul 2003, s. 193.

¹⁴ Kutlu, a.g.m., s.52-53.

¹⁵ Hülya Küçük, ‐Bektaşilik ve Aleviliğin Sufi ve Esoterik Boyutu‐, İslâmiyât, C. VI, S. 3, Ankara 2003, s.153.

(yalnızca) Bektaşî denilmiştir.¹⁶ Buradaki en önemli nokta her Bektaşî'nin Alevî olmadığıdır.¹⁷

Türkiye'de çok fazla dile getirilmese de, özellikle Avrupalı bazı güçlerin desteğiyle Aleviliği bir din olarak görenler de vardır. Nitekim Şelva Dersim, konuyla ilgili olarak şu ifadeleri kullanmaktadır: *“Alevilik, kendine has özellikleriyle, kendi başına bir inanç sistemidir. Başlı başına bir dindir.”*¹⁸

Aleviliği İslam'ın dışında göstererek tanımlamaya çalışanların böyle davranma sebeplerini Doğan Bermek şu şekilde açıklamaktadır;

*“Bunu söylemenin temel nedeni, devletin Aleviliği dışlayarak yok etmeye çalışmasıdır, marjinalleşmeye doğru itmesidir. Bu marjinalleşme sürecinde fanatik unsurlar Aleviliği siyasallaştırmak ve ticarileştirmek için kendilerine uygun ortam buldular. Din ticareti sadece Sünnî kesimde yok ki. Alevî kesimde de dinin ticaretini yapmaya çalışanlar var.”*¹⁹

Ahmet Yaşar Ocak ise bu tanımlamaları şu şekilde eleştirir;

*“Aleviliğin İslam inancının neresinde olduğu sorusu bugünkü durumda Türkiye'de Aleviliğin ne olduğunu anlamaya en ufak bir katkı getirmeyeceği gibi, aksine bilgisiz ve yeteneksiz, hatta daha korkutucusu, kötü niyetli ağızlarda çok tehlikeli tartışmaların doğmasına, birbirine yaklaşmak yerine, iki tarafın keskin tavırlar içerisinde girmesine yol açacağına kesin nazarıyla bakılmalıdır.”*²⁰

Konuyla ilgili bir diğer tartışma ise nüfus cüzdanlarındaki din hanesine Alevî yazılıp yazılamayacağı hususunda çıkmıştır. İzmir'de Konak Belediyesi'nde işçi olarak çalışmakta olan Sinan Işık, bir insanın hem Alevî hem de İslam olamayacağına inandığı ve inancında namaz kılmak, camiye gitmek olmadığı için

¹⁶ Fırlalı, **Türkiye'de Alevilik-Bektaşîlik**, 1991, s. 9.

¹⁷ Küçük, **a.g.m.**, s.153.

¹⁸ Şelva Dersim, *“Alevilik”*, **Pir Sultan Abdal Dergisi**, Yıl 1, S: 1, Aralık 1994, s. 8

¹⁹ Neşe Düzel, *“Doğan Bermek İle Söyleşi”*, 17.07.2006, **Radikal Gazetesi**.

²⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *“Aleviliği Nasıl Anlamalı?”*, **Köprü Dergisi**, S. 62, Bahar 1998, <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=366>. (10.01.2009)

nüfus cüzdanındaki din hanesine, İslam yerine Alevi yazılması istemiyle 2004 yılı Mayıs ayında mahkemeye başvurup, bu durumun reddedilmesi üzerine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurmuştur.²¹ Bu şikâyet üzerine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, nüfus cüzdanının din hanesinde Alevi yazılmamasının din ve vicdan özgürlüğünün ihlali olduğuna hükmetmiştir. Buna göre Mahkeme, Türkiye'de nüfus cüzdanlarında din ibaresinin yer almasının, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin din ve vicdan özgürlüğüyle ilgili 9. maddesine aykırı olduğuna karar vermiştir.²²

Anayasa Mahkemesi eski başkanı Yekta Güngör Özden, mahkemenin, kimlik hanesinde Alevi yazmamasının din ve vicdan özgürlüğünün ihmali olduğuna hükmetmesini eleştirmiş, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin vermiş olduğu bu karar ile Aleviliği din olarak kabul ettiğini ve bunun da tehlikeli bir gelişme olduğunu dile getirerek konuyla ilgili olarak şunları ifade etmiştir:

“Alevilik din değil mezheptir. Avrupa Konseyi Üyelerinin kimileri, AB İlerleme Raporlarında dinsel azınlık deyimini kullandı. Türkiye'deki mezheplerin bir azınlık olarak tanınmasını gerektiriyor. Oysa aynı soydan gelen insanların inançlarındaki mezhep ayrılığını azınlık olarak nitelendirilmesine elverişli olmadığını herkes kabul eder. Bence bu yolla verilen karar bana göre yanlış. Bilindiği gibi eski nüfus cüzdanlarında din hanesinden sonra birde mezhep hanesi vardı. Oraya Hanefî veya Alevi diye yazılıyordu. Şimdi oraya din aynı olduğuna göre, din kaydı bulunduğu göre, Aleviliği din olarak görürcesine mezhepleri azınlık saymak tehlikelidir.”²³

Aleviliğin yaşam biçimi, kültür ve felsefe yönündeki tanımlamaları ise şu şekildedir;

“Alevilik, Orta Asya, Horasan, Mezopotamya, Ortadoğu kökenli birçok inanç, yaşam biçimi, felsefe ve kültürün Anadolu'da yeniden şekillenmesiyle oluşan toplumsal bir olgu, doğayı, toplumu ve tanrıyı kendince yorumlama ve anlama biçimidir. Etkilendiği kültür, din ve

²¹ PSAKD (Pir Sultan Abdal Kültür Derneği), “**Kimliğime Alevi Yazın**”, 28.09.2004, http://www.pskad.org/kimligime_alevi_yazin.html. (12.11.2004)

²² 03 Şubat 2010 tarihli **Referans Gazetesi**.

²³ “*Aleviler AİHM Kararından Memnun*”, 02.02.2010, **Cumhuriyet Gazetesi**.

mezheplerin de üstünde, onlardan izler taşıyan ama onlardan herhangi biri olmayan, ama illa da kendisi olan bir yaşam biçimi, kültür, felsefe ve yoldur."²⁴

Bazen de Alevilik, Türkiye Cumhuriyeti gerçekliğinin karşıtı olarak tanımlanmaktadır. Buna göre;

"Kemalizm, Aleviliğe özgürlük getirmemiştir. Alevilerin inançlarını ve Kürt Alevilerin kimliğini yasaklamıştır. Sünni devlet egemenliği yanında, kayıtsız şartsız Türk şoven-ırkçı egemenliğini eklemiştir. Bu açıdan Kemalizmin ve devletin Alevilere saldırısı, Osmanlı'dan daha güçlü ve köklüdür. Aleviliği ve Kürt Aleviliğini temsil edenler Koçgiri ve Dersim'de direnmişlerdir. Kemalizme karşı ilk çıkışı yapan Koçgiri Alevileridir ve Kürdistan'da Kemalizme en son teslim olan Dersim Alevileridir."²⁵

Güncel bazda Aleviliği tanımlamak ve referans noktalarına dair tasnifleri dört grup altında ele almak mümkündür:

Birinci grup; çağdaş Türkiye'nin sanayileşme, şehirleşme ve genel olarak modernleşme sürecinde oluşan materyalist, başkaldırı ve sosyalist fikirlerle özdeşleştirilmesi çerçevesindeki tanımlamadır. İslamiyet'in egemen sağcı yorum ve evrimleşmesi demek olan Sünnilik, egemen feodal sınıfların ve devletin tercihi olurken, Alevilik bu egemen sınıf ve devletle çıkarları taban tabana zıt olan ve ona karşı savaştan ezilen halkların dini inancı olmuştur. Aslında söz konusu olan sosyal bir sınıf mücadelesidir. Ama bu mücadele dini bir form içinde gerçekleşmiş, farklı dinler ve inanışlar savaşı olarak şekillenip sürdürülmüştür. Egemen İslam olan Sünnilikle feodalleşen, merkezi devlet ve imparatorluklar kuran egemen sınıflara karşı Alevilik bir isyan, bir direniş, bir kurtuluş bayrağı olmuştur.²⁶ Özellikle 1980 askeri darbesinden ve daha da önemlisi Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra, faaliyet ve üretimlerini -daha önce çeşitli sol parti ve sendikalarda yer alıp, sonra

²⁴ Ali Balkız, "Alevi Örgütlerin Farkları", 06.03.2002, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=31100&tarikh=06/03/2002>. (13.01.2009)

²⁵ Ali Dersimli, **Zülfikar Dergisi**, Y.1994, S. 1, s. 9.

²⁶ **Zülfikar Dergisi**, Kasım 1995, S. 9, s. 21.

Alevi hareketlerine katılan aydınların da yardımı ile- artıran bu hareket, Pir Sultan Abdal'ı önder edinmiştir.²⁷

Cemal Meray da konuyla ilgili olarak şu değerlendirmede bulunmuştur:

“Türkiye Aleviliğinin komünizme kaymasının veya sempati duymasının nedenlerini” anlama çabasına giriştiğimizde; tarihi hafızamızda yerleşik Sünni Osmanlı iktidarları ile göçebe ve Alevi Türkmenler arasındaki gerilimin var olduğunu unutmamak gerekir. Bu gerilim mezhepsel olmaktan daha çok, iktisadi-politik bir “alan kazanma mücadelesi” idi. Kaybedenin sürekli göçebe Türkmenler olması, Alevileri II. Dünya Savaşı sonrasında “ezilmişlik ve ötelenmişlik inancı” üzerinden anti-kapitalist tezler içeren komünizme yaklaştırırken, diğer taraftan yine bu insanları “komünizm öcüsü” bahanesiyle örtülü operasyonlar yapan “Gladyocu mühendisliğin” araçlarından birisi haline getirmiştir. Deniz Geçmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan üzerinden inşa edilmiş ‘Darağacında Üç Fidan Efsanesi’nin hem ‘Kuvvay-ı Milliyecilik’ hem ‘Latin Amerikanvari militan solculuk’ hem de Alevilik üzerinden ‘Gazi Mahallesi Sosyolojisi’nde yaşamaya devam ediyor olması “Alevi muhalefetinin evreleri” açısından üzerinde düşünülmesi gereken ilginç bir hal ortaya çıkarmaktadır.”²⁸

Alevi Çalıştaylarının altıncısına katılan Namık Kemal Zeybek ise bu çalıştayda söz konusu mevcut duruma dair şu değerlendirmeleri yapmaktadır;

“Kendisinin geçmişte ve bugün de Marksist olduğunu, hayatı anlamakta Marksizm’in kendisine yettiğini anlatan birisi de konuştu. Kendi hayatını ve gelişmelerini anlatırken metafiziği anlamak için Aleviliği incelediğini ve bu yolla ateist olmaktan kurtulup panteist olduğunu söyledi. Ve tipik bir toptancı ideoloji bağımlısının düşünce biçimini ortaya koyuyordu. Tehlikeli... Peki, neden tehlikeli? Çünkü bu arkadaşta göre Cem Vakfı Aleviliği İslam içinde gösteriyordu. Aleviliği Marksist ideoloji penceresinden değil de ‘ilim’ yöntemleriyle

²⁷ Faruk Bilici, “Alevi-Bektaşî İlahiyatının Günümüz Türkiye’sindeki İşlevi”, **Alevi Kimliği**, editör T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere, İstanbul 1999, s. 68.

²⁸ Cemal Meray, “Türkiye’nin Alevilik Güncesi”, 07.12.2009, **Star Gazetesi**.

incelediğinde Cem Vakfı'nın doğruları anlattığını görmemesi mümkün değildi... Çünkü zeki bir insan olduğu besbelliydi. Ama neylesin ki halen Marksist idi... Çok kolaycıydı... 'Tehlike' diye adlandırmak gerekirse asıl tehlikenin kendi tanımları olduğunun ayırımında değildi... Batılı kimi 'kapitalist emperyalistlerin' neden Aleviliği İslam'dan koparıp ayrı din haline getirmek istediklerini kavrayamıyor muydu?''²⁹

Nusrettin Demirtaş da şu ifadelerle mevcut söylemlere karşı çıkmaktadır;

"...Ali Balkız'ın falan Alevi olduğuna da inanmıyorum. O bir Alevi çocuğudur ama Alevi olduğuna inanmıyorum. Alevilik İslam'ın dışında diyorlar. Ben hiçbir atamdan dedemden İslamın dışında diye duymadım. Pir Sultan Abdal'ın şiirlerini okusalar neye hizmet ettikleri ortaya çıkar. Pir Sultan Abdal bir haksızlığa karşı çıktı ama onların anlattığı şekilde değil. Onlar kendilerine ve siyasi görüşlerine göre yorumluyorlar. Bu şahıslar 70'li yıllarda DHKPC'nin, Dev Genç'in ve diğer sol fraksiyonların maşalarıydı. Şimdi onlar bitti, sığınacak yer bulamadılar. Pir Sultan Abdal'ın altına sığınıyorlar. Bunların bizimle alakası yok. Onlar bize zarar veriyor. Keşke derneklerinin ismini değiştirse de başka bir şey koysalar. O saygı ile andığımız insanların adını lekelememiş olurlar. Bu tutumları insanları rencide ediyor. Bunların amacı siyasallaşmaktır."'³⁰

Bu grupta Kürt oluşumlar oldukça etkindir. Bu bağlamda siyasi fikirlerin yanında Aleviliğin kaynağı olarak da Zerdüştlük gösterilir. Alevi ismi ile anılan dini inanca mensup halk kesimi arasında bir araştırma yapılırsa Mazda inancı ve Zerdüş öğretisi kültürel değerlerinin hemen hemen hepsinin bilinçli ya da bilinçsiz olarak yaşatıldığı görülür. Bu kültürel değerlerin de İslami Arabi kültür ile bağdaşmadığı ve onunla uzaktan yakından bir ilişkisi olmadığı ortaya çıkar.³¹ Ali Özsoy Alevilik ile Kürt oluşumlar arasındaki ilişkiyi şu şekilde özetlemektedir;

²⁹ Namık Kemal Zeybek, "Alevilik Çalıştayı'ndan...", 23.12.2009, **Radikal Gazetesi**.

³⁰ Nusrettin Demirtaş, **Eskişehir Şeyh Sücaattin Veli Turizm ve Tanıtma Derneği Başkanı**, 01.01.2010 tarihinde gerçekleştirilen mülakat.

³¹ E. Xemgin, **Aleviliğin Kökenindeki Mazda İnancı ve Zerdüş Öğretisi**, İstanbul 1995, s. 248.

*“Son yıllarda PKK doğrudan Alevileri örgütleme ve terör saldırılarında kullanma gibi bir yola başvurmaya başladı. Buradaki amaç, bir devlet-Alevi çatışması yaratmaktır. Bu çatışmanın bir hedefi ABD ile AB'nin Alevileri azınlık olarak tanıma ve Türk Milleti'nden bölme politikasını yürütmekse; diğer amaç, aşırı üremeye dayalı Kürt istilasını Alevileri asimile ederek ve Kürtleştirerek daha da yaygınlaştırmak.”*³²

Aleviliğin tanımlanması ve referans noktaları ile ilgili ikinci grup; İslam tasavvuf ve heterodoksluğu ile tanımlanan bir Alevilik modeli sunan anlayıştır. Daha çok Hacı Bektaş-ı Veli dernekleri ve dergâhları, Semah Vakfı ve Nefes Dergisi etrafında toplanan bu grubun temel tezi, *“Aleviliğin dinsel bağlanma ve Tanrı'ya yönelme konusuna 'kişi' temelinde bakmaktır.”*³³ Kişinin değeri Ortodoks İslami öğretilerde olduğu gibi “takva” ile değil, taşıdığı “aşk” ile ölçülür.³⁴ Alevilikte sevgi, özellikle insan sevgisi, o denli yüceltilmiştir ki, Alevi inancının temelini oluşturmuştur. Sevgisiz hiçbir şeyin yaşamayacağı gibi inancın da yaşayamayacağından hareketle; sevgi adeta “din derecesinde” ifade edilmiştir. Nitekim halk ozanları bu anlayışı; “Benim dinim sevgidir.” sözleriyle ifade etmişlerdir.³⁵

Üçüncü grup ise; kendisini tamamen İslam'ın içerisinde gören ve onun parçası sayan ancak dini bilginin yorumlanmasında Sünnilikle temel farklar bulunduğu inanan gruptur. Bunlar Cem Vakfı ve Cem Dergisi etrafında toplanmaktadır.³⁶ Özellikle bu grup, Alevi nüfusunun çokluğunu sürekli olarak dile getirmekte ve Aleviliğe dair devlet nezdinde bazı adımların atılması için uğraşmaktadır. 2008 yılında dönemin Devlet Bakanı M. Sait Yazıcıoğlu'nun Türkiye'de “7 milyon Alevi var” iddialarına Haber Türk televizyonunda canlı yayına katılan Cem Vakfı Genel Başkanı Prof. Dr. İzzettin Doğan;

³² Ali Özsoy, **“PKK Faşizmi ve Aleviler”**, 04.06.2007, <http://www.turksolu.org/141/ozsoy141.htm>. (15.01.2009)

³³ Bilici, **a.g.e.**, s. 70.

³⁴ Reha Çamuroğlu, **Günümüz Aleviliğinin Sorunları**, İstanbul 1994, s. 22-34.

³⁵ Karacaahmet Sultan Derneği, **“Alevilik'te İnsan Sevgisi Nasıldır?”**, <http://www.karacaahmet.com/Content.ASPX/17/32293/soru-66--alevilik-te-insan-sevgisi-nas%C4%B1ld%C4%B1r->. (15.12.2004)

³⁶ Bilici, **a.g.e.**, s. 71.

“Türkiye’de 25-30 milyon arasında Alevi nüfusu mevcut. Ne demek Aleviler 7 milyon, “Halep oradaysa arşın buradadır” diye bir halk deyi mi var. O zaman bir nüfus sayımı yaparsınız, çıkar her şey ortaya. Almanya’da Fransa’da ve Amerika’da yapılan incelemeler var, onların burada kurdukları mekanizmalar sayesinde Türkiye’deki Alevi nüfusunu yüzde 40 olarak söylüyorlar.” sözleriyle cevap vermiştir.³⁷

Bu girişim ve söylemler bugün “Alevi Çalıştayı’nda da dikkate alınmaktadır. Nitekim Alevi Çalıştayı Koordinatörü Yrd. Doç. Dr. Necdet Subaşı; *“Cemvlerine yasal statü verilmesi, din derslerinin zorunluluğunun gözden geçirilmesi, Diyanet’te Alevilerin temsil edilmesi veya Diyanet’in daha geniş bir perspektifle muhataplığı esas alması gibi konularda görüş birliği oluştuğunu”* ifade etmektedir.³⁸

Aleviliğin ‘inanç değerlerine’ bağlı olmayan, “Ali’siz” ve “Ehl-i Beyt’siz” bir Alevilik icat edip eskimiş ideolojilerini bu yolda sürdürmek isteyen gruplar; Cem Vakfı’nı sevmez ve Prof. Dr. İzzettin Doğan’dan hoşlanmazlar.³⁹ Örneğin Ali Balkız;

“İzzettin Doğan ve çevresi, o fikriyat, Alevileri asimile etmeye çalışan, Sünnileştirmeye çalışan devlet politikası ile tam bir uyum halindedir. İzzettin Doğan bir dede çocuğudur, profesördür, bilim adamıdır, atadan babadan ocak sahibidir. O ocakta yetişmiş olan biri “Alevi İslam” diye bir kavramı hiç duymamıştır. Yeni bir terim türetti. Alevi tarihinde, töresinde, kültüründe, sözlüğünde yeri olmayan bir kavram üreterek, “Alevi İslam” diyerek, yeni bir Alevilik yaratma hevesine kapıldı.”⁴⁰ sözleriyle İzzettin Doğan’ı eleştirmektedir.

Bu tip sert çıkışlara Eskişehir Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Başkanı İrfan Çetinkaya; *“Allah’a, Peygamber’e ve Kur’an’a inanmıyorsa bir insan ben Aleviyim demesin. Alevilik İslamiyetin özüdür. İnanmayanlar her toplumda*

³⁷ Cem Vakfı, “Prof. Dr. İzzettin Doğan, Bakan Yazıcıoğlu’nun Türkiye’de ‘7 Milyon Alevi Var’ İddialarına Yanıt Verdi”, Basın Bülteni, 02.12.2008,

http://www.cemvakfi.org/haber_detay.asp?ID=348. (16.01.2009)

³⁸ Ahmet Dinç, “Nihai Alevi Çalıştayı’nın Yol Haritası Belli Oldu”, 15.01.2010, **Zaman Gazetesi**.

³⁹ Namık Kemal Zeybek, “Cem Vakfı ve Alevilik”, 13.01.2010, **Radikal Gazetesi**.

⁴⁰ Mustafa Bayram Mısır, “ABF’den Ali Balkız’la Söyleşi”, 01.12.2009,

<http://bianet.org/bianet/siyaset/118566-yeni-bir-program-yeni-kadrolar-yeni-bir-manifesto-istiyoruz>. (26.12.2009)

vardır. Allah ıslah etsin o kişileri. Bizim içimizde de hem ateistim hem Aleviyim diyerek bizi o mecraya çekmek isteyenler vardır. Ama bizi çekmesinler o mecraya. Aşırı uçlar milleti bölmek için bu gibi şeyler yarattıyorlar.⁴¹” sözleriyle karşı çıkmaktadır.

Dördüncü grup ise; Şîî renkli Alevi gruplarıdır. Bu grup, 12 İmam ve İran Şîîliği'nin takipçisi konumundadır. Bu grup, “Alevilik on iki İmam yoludur; bütün Aleviler onlara benzemekle yükümlüdür; Bektaşilik, Osmanlıların 12 İmam yolunu önlemek, Anadolu'yu denetim altında tutmak için kurduğu ve geliştirdiği bir dergâhtır; Alevilik ve Bektaşilik birbirine zıt iki akımdır; dedelik kurumu yok olmalıdır; cem ayininin İslamla hiçbir ilgisi yoktur”⁴² şeklindeki söylemlerden oluşmaktadır. Ocak, bu söylemi şu şekilde eleştirir; “Aleviliği Şiilik ve dolayısıyla Ehl-i Beytle ilişki noktasında ele alarak “ileri derecede bir Hz. Ali ve Ehl-i Beyt muhabbeti” şeklinde algılamak kadar tarihsel sürece ters düşen bir yaklaşım olamaz.”⁴³

Dördüncü grup ve ilk grubun Aleviliği salt materyalizm ile ilişkilendirmesi dışındaki söylemler birbiriyle iç içe girmiş durumdadır.

Tüm bu farklı tanımlamaların sebeplerini Aktaş şu şekilde özetler;⁴⁴

- Alevi toplulukların Hz. Ali'ye atfettikleri değerlerin birbirinden farklı olması,
- Alevi topluluklarında Hz. Ali'nin kabul gören soy zincirinin birbirinden farklı olması,
- Alevi topluluklarında ibadet, tören ve ritüellerin uygulanma ve ortaya konma biçimlerinin birbirinden farklı olması,
- Alevi topluluklarının kültürel bakımdan beslendikleri kaynakların birbirinden farklı olmasıdır.

⁴¹ İrfan Çetinkaya, **Eskişehir Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Başkanı**, 01.01.2010 tarihinde gerçekleştirilen mülakat.

⁴² Bilici, **a.g.e.**, s. 72.

⁴³ Ocak, **Köprü Dergisi**, a.g.s.

⁴⁴ Ali Aktaş, “*Dünyadaki ve Türkiye'deki Aleviliğin Toplumbilimsel Açıdan Çözümlemesi*”, **Köprü Dergisi**, S. 62, Bahar 1998,

<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=371>.
(10.01.2009)

Alevilikteki farklı unsurlara ilişkin Ocak, şu şekilde bir değerlendirme yapmaktadır;

“Aleviliğin kökeni ve doğuşu, tamamıyla, 10. yüzyılda İslamiyet dairesine girmeye başlayan, ancak ondan önce mensup oldukları, Gök Tanrı kültü, tabiat kültleri, atalar kültü gibi eski Türk inançlarıyla, Şamanizm, Budizm, Zerdüştlük ve Maniheizm vb. dinlerin miras bıraktığı inançların etkisi altında bu yeni dini kabul edip kısa zamanda kendi sosyo-ekonomik yapılarına uyduran göçebe Türkler’in tarihiyle ilgilidir. Alevi-Bektaşî yazılı kaynaklarında mevcut tenâsüh, hulûl, Hak-Muhammed-Ali kavramları gibi temel inançlarla, ayin-i cem, ikrar ve musâhiplik ayinleri, Hızır ve Nevruz gelenekleri gibi temel kurumlar da tamamıyla İslâm öncesi ve harici dinî ve Mistik kültürlerin eseridir. Alevilik ve Bektaşîliği doğuran Türk heterodoksisi Orta Asya’daki eski Türk inançlarıyla başlamıştır. Şamanizm ve Budizm ile mistik bir niteliğe bürünmüş, Zerdüştlük ve Maniheizm ile beslenmiştir. Yesevîlik ile İslâm’ın ve İslâm Hurûfiliğinin damgasını yemiş, buna Horosan Melametiliğinin Kalenderâne tavrı eklenerek Anadolu’ya gelinmiştir. Anadolu’da Neo-Platonizm’in, eski Payen ve Hristiyanlık dönemi yerel kültürlerin belli unsurlarıyla tanışmıştır. 15. yüzyılda İran Hurufiliğinin, 16. yüzyıl başında da Safevî Şiîliği ile bugün bilinen çehresini kazanmıştır.”⁴⁵

Bu bağlamda, dernek ya da tanımlama yapan kişi bazlı gruplaşmalar ve tanımlamalar, tanımlamaların hangi zihinsel alt yapı çerçevesinde yapıldığını daha anlaşılır kılmaktadır.

Toptan dahi olsa din değiştiren bir topluluk, hatta ihtida eden bir kişi, eski kültüründen bütünüyle sıyrılamaz. Bir topluluk, nasıl ve ne derece üstün bir medeniyet seviyesine girmiş olursa olsun, yüzyıllardan beri devam eden yaşayış, düşünüş ve inanışlarını bir anda sona erdirip bunlardan uzak kalamaz. Yeni girdiği dinde kendi özelliklerini taşıyan yeni dinî anlayışlar ortaya çıkarır. Bu durum Türklerin İslam dairesine girişlerinde de böyle olmuştur. İslam öncesi maddi-manevi

⁴⁵ Ocak, **Türk Sufiliğine Bakışlar**, İstanbul 1996, s. 205-210.

pek çok kültür unsuru, tabir caiz ise, adeta İslamlaştırılmış ve aynı samimiyetle yaşatılmış⁴⁶ olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda sonuç olarak şunlar söylenebilir ki; Aleviliği doğru anlamının tek yolu, Aleviliğin tarihini başlangıçtan bugüne kadar uzanan bir süreç içinde, Safevi öncesi ve Safevi sonrası olarak iki kategoride ele almaktır.

Sosyal koşulların doğal bir sonucu olarak eski inançlar ve mitolojiler İslamî şekiller altında yaşamaya devam etmekte olup, ikrar vermeye bağlı yaptırımlarını da göz önüne alırsak Aleviliği; “*Tarikat esasına dayalı olarak, Hz. Ali ve de Ehl-i Beyt sevgisini baz alan Tasavvufî Bir Halk İslamı*” olarak tanımlamak mümkündür. Ama bu tanımlamanın Aleviliğin Diyanet’te temsili hususunda sorun çıkartabileceği çok önemli bir gerçektir. Bu durum göz önünde bulundurulmuş olmalı ki yedinci ve son “Alevi Çalıştayı”nda Alevilik; “*Hak-Muhammed-Ali*” kavramları etrafında oluşan bir inanç ve erkân yolu⁴⁷ olarak tanımlanmaya çalışılmıştır.

⁴⁶ Fığlalı, a.g.e., s. 278.

⁴⁷ “Alevi Açılımlında Yol Haritası Belli Oldu”, 05.02.2010, <http://www.habertaraf.com/haber/12770.html>. (06.02.2010)

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜŞKÜNLÜĞÜN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE TASNİFİ

I- DÜŞKÜNLÜĞÜN TANIMI

Bektaşî ve Alevilerde “*eline-diline-beline hâkim olma*” sözü ahlak ve hukuk esaslarından başlıcasıdır. “Edeb” kelimesi, Arap alfabesiyle yazılışına göre, bu üç sözcüğün baş harflerinden oluşmaktadır. İkrar töreninde bele bağlanan yünden örülme tiğ-bend denilen kuşağa üç düğüm vurulur. Bunlar; Allah-Muhammed-Ali’yi simgelediği gibi eline-diline-beline hâkim olmanın da simgesidir.⁴⁸

Yol mensubu bir canın ikrarına bağlı kalmayarak büyük suç işlemesi üzerine pirin talimatıyla toplum dışına itilmesine *düşkünlik*⁴⁹; bu suçu işleyip toplumdan kovuşan kimseye de *düşkün* denilir. Değerler sistemi, normların korunması için gerekli olan yaptırımları belirtir ve bu yaptırımların uygulanışını düzenler. Ahlaki değerler toplumsal yaşamın içinden çıkar, toplum onları anlamlandırır ve yüceltir. Bu değerlerin yıpratılması ve çiğnenmesi hoşgörü ile karşılanmaz. Alt-kültür grupları “büyük topluma” karşı direnebilmek için güçlü hiyerarşi, sağlam norm sistemi oluşturmak zorundadırlar. Alevi-Bektaşîler de bu yolu seçmişler, kendilerine özgü, “büyük toplum”un sistemine alternatif olan sistemlerini kurmuşlardır. Öyle ki, kendi aralarındaki bir sorunda geçmişte kadıya, günümüzde mahkemeye gitmek düşkünlik nedeni sayılmıştır.⁵⁰

Bu kavramı, Demirtaş;

*“Düşkünlik dendiğinde; talibin, dedenin yani ikrar verip yemin etmiş, kendini Alevi olarak tanımlayan bir bireyin, suç işlediği anda cezalandırılmasıdır. Düşkünlik, halk içinde suç sayılan unsurlardan birini yapmasıyla oluşur.”*⁵¹; Özcan ise düşkünlüğü; *“İnsan önüne bakmaz ise düşer. Bir hata ve dalgınlık yaparsa gene düşer. Böyle bir durumda kişiye kör müsün de düştün derler. İşte Alevilikte düşkünlik de*

⁴⁸ Bedri Noyan, **Bektaşîlik-Alevilik Nedir?**, Ankara 1987, s. 84.

⁴⁹ İlyas Üzüm, **Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik**, İstanbul 2007, s. 170.

⁵⁰ Hüseyin Bal, **Alevi-Bektaşî Köylerinde Toplumsal Kurumlar**, İstanbul 1997, s. 97.

⁵¹ Demirtaş, **a.g.mü.**

bir hata sonucu oluşur. Bu suç ikrar verene uygulanır. Polis nasıl tarlada çift süren traktöre karışmazken, traktör karayoluna girerse çevirme yaparsa Muhammed-Ali yoluna ikrar verip girene de yolda çevirme yapılır. Yanlış hareket yaptığında sorgu sual olunur. Sen Allah'ın ve insanların huzurunda yemin ettin ve sen bu yemininde durmadın çık dışarı denilir tıpkı karayolundan traktörün çıkarıldığı gibi.”⁵² şeklinde tanımlamıştır.

Dâr kurumunun temel dayanak noktası, Medine Vesikasıdır. Hz. Muhammet'in Medine'de uyguladığı hukuk ve adalet sistemine göre, kendisi İslam toplumunun yargılama mercinin hâkimi konumundadır. Diğer sosyal blokların ise hakemi konumundadır. Dâr, bir nevi toplumsallaşmış halk mahkemesi niteliğindedir.⁵³

Düşkünlük kurumunun devamını sağlayan en önemli ritüel *görgü cemi (erkamı)*'dir. Görgü; ikrar vererek ya da musahiplik erkânını uygulayarak yola giren canların, yılda bir kez dedenin önderliğinde sorgulamadan geçip aklanmasına; görgü erkânı da bu amaçla uygulanan merasime verilen addır.⁵⁴ Görgü cemi, bir halk içindeki farklı kişiler için yılda birkaç defa toplanabilir ama esas olan bir canın yılda bir kez görgü ceminde hesap vermesidir, diğer cemlere de katılabilir ve görgülere iştirak edebilir. Bu cem, temiz ve barışık bir toplum oluşması ve Hak için yapılır.⁵⁵

Düşkünlüğün devamını sağlayan ikinci önemli unsur ise dedelik kurumudur. Çünkü dede adeta toplumun hâkimidir ve dini ritüellerin devam ettirici unsurudur. Günümüzde de Aleviliğin en büyük sorunlarından birisi bu kurumun yıpranmış ve eğitilmiş kişilerden oluşmamış olmasıdır. Bu kurumun uygulayıcıları olan dedelerin bu hukuksal işlevlerinden mahrum kalmalarının da dedelerin etkinliklerine verdiği zarar oldukça büyüktür.⁵⁶ Bir can ancak bağlı olduğu ocağa bağlı dedelerce yargılanabilir. Çetinkaya bu görgü cemi ve dedeliğe dair şunları nakleder; *“Görgüde ocağına bağlı olduğu dede gelir ve görgü yapılır. Diğer ocaktan insanlar*

⁵²Mustafa Özcan, **Eskişehir Seyit Battalgazi Ocağı Dedelerinden**, 01.01.2010 tarihinde gerçekleştirilen mülakat.

⁵³ İsmail Onarlı, **Alevilikte Cem ve Musahiplik Nedir?**, İstanbul 2003, s. 15.

⁵⁴ Üzüm **a.g.e.**, s.164.

⁵⁵ Mehmet Yaman, **Alevilik**, İstanbul 2004, s. 253.

⁵⁶ Ali Yaman, **a.g.e.**, s. 25.

da gelir ama görgüsü yapılmaz. İkrarlıysa sorgusunu vermek zorundadır. Yoluna tutkunsu cemine gelir zaten.”⁵⁷ Dedelik kurumunun zarar görmesi diğer sosyal kurumlar olan düşkünlük ve musahipliğe aynı ölçüde yansımakta ve bu uygulamalarda gevşeklik meydana gelmektedir. Çetinkaya; “Mezra-köy ve şehirleşme sıralaması yaşandı toplumda. Bu sıralama yaşanırken dedelerden uzak kalınmaya başlandı ve inanç yönünü yapamaz oldu. Artık halk hakkını kaymakamlıkta aramaya başladı. Kavga olsa aramızı yapacak bir kurum yok artık köyde. Dedelik kurumu şehirleşmeyle sekteye uğradı. Çeşitli baskılardan cem yapılamadı. Ama şu anda bu binanın üst katında cem evi var ve 500 kişi toplanır. Cem evlerinin yapılması adli vakaları kolaylaştırır.”⁵⁸ şeklinde, mevcut durumu özetlemektedir.

Edeb, eline-diline-beline sahip olmayı anlatan bir kavram olarak Alevi-Bektaşî topluluklarında merkezi bir kavramdır. Yaşama biçimi bu kavramla düzenlenmiştir.⁵⁹ Bu ilkeyi çiğneyenlere suçunun çeşidine göre cezalar verilir. Bu cezaların en ağırı düşkünlüktür. Çünkü bir yönüyle canı toplumdan dışlarken diğer yönüyle de cana başka cezalar vererek toplumda suça dair caydırma ortamını oluşturur. Demirtaş yaşanan süreci şu şekilde özetler; “50-60 sene önce adliye ile işimiz olmazdı. Bu durum 70'lere kadar böyle devam etti. Kendi köyümde tek bir cinayet ve zina olayı olmamıştır. Miras davası vb. ufak tefek şeylerle başladı bu durum kırılmaya. 70'lerden sonra mera davası gibi davalar çoğaldı ve mahkemelere gidilmeye başlandı.”⁶⁰

Cezai yaptırımın uygulandığı süre içinde düşkün, derin pişmanlık duyar, iyi halini ortaya koyarsa, gerekli yaptırımları karşıladıktan sonra düzenlenen bir cemle pir tarafından düşkünlüğü kaldırılarak yeniden yol mensubu olur. Görgü cemine dair Çetinkaya;

“Kişi herhangi bir suç işlemediğini söylese cemde birisi kalkıp bunun doğru olmadığını ve mesela kendisinden borç aldığını ama ödemediğini söyleyebilir. Bu itiraz edenin de durumunu halka sorar

⁵⁷ Çetinkaya, **a.g.mü.**

⁵⁸ Çetinkaya, **a.g.mü.**

⁵⁹ Bal, **a.g.e.**, s. 97.

⁶⁰ Demirtaş, **a.g.mü.**

dede. Kişi de halkın huzurunda suçunu itiraf eder, “ben belli bir miktar para aldım ama param yoktu ödeyemedim” şeklinde durumunu ifade etse, dede alacaklıyla verecekliyi barıştıır, borcunu ödeyeceğinin garantisini alır. Böylece mahkemeye gitmeden olay orada çözülür. Yaşanan olaylara halk şahitlik eder ve sonuca da halk karar verir.”⁶¹ Özcan da; “Pişman olduğuna halk kani olursa affedilir. Dede halkı toplar ve “ Bu canı buradan kovduk, siz aldınız geldiniz tekrar içinize kabul eder misiniz?”, “Affettiniz mi?” diye sorular sorar. Eğer halk da affettiğini söyler ise dede; “Siz affedince mürşid olarak biz de affederiz inşallah Allah da affeder” diye konuşur. Bu Hıristiyanlıktaki günah çıkarma işlemi değildir. Sen hak sahibi olarak beni affedersen ve eğer Allah da affederse olay bitmiştir zaten.”⁶²

II. DÜŞKÜNLÜĞÜN ÖZELLİKLERİ

A) Düşkünlük İkrarlı Kişilere Uygulanır

Alevilikte, düşkünlük kurumunun cezai yaptırımına uğrayan kişinin ikrarlı olması ilk şarttır. Konuyla ilgili olarak Çetinkaya; “İkrar olmadan düşkünlük olmaz. Eğer birey belli ikrarlı ve belli bir cemin içinde değilse adamı düşkün ilan edemezsin. İnsan belirli bir yaşa gelince ikrar vererek Alevi toplumuna girer ve sorumluluk sahibi olur. Şu anda bir Alevi genç suç işlese biz onu düşkün ilan edemeyiz. O bizim yolumuza girer, belli bir ocağa bağlanırsa düşkün olabilir ancak.”⁶³, Demirtaş; “bir can ikrar verip yemin etmediyse bir müeyyidesi yoktur.”⁶⁴; Özcan ise; “Bu suç, ikrar verenlere uygulanır. Polis nasıl tarlada çift süren traktöre karışmazken, traktörle karayoluna girerse çevirme yaparsa Muhammed-Ali yoluna ikrar verip girene de yolda çevirme yapılır. Yanlış hareket yaptığında sorgu sual olunur. “Sen Allah’ın ve insanların huzurunda yemin ettin ve sen bu yemininde durmadın, çık dışarı” denilir tıpkı karayolundan traktörün çıkarıldığı gibi” şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

⁶¹ Çetinkaya, a.g.mü.

⁶² Özcan, a.g.mü.

⁶³ Çetinkaya, a.g.mü.

⁶⁴ Demirtaş, a.g.mü.

İkrar vermenin belli başlı şartları şu şekildedir:

- 1) On sekiz yaşını doldurmuş olmak,
- 2) Kendi iradesiyle nasip almaya karar vermiş olmak,
- 3) Akıllı, sağlıklı ve ahlaklı olmak,
- 4) İstekli kadın ise kocasının iznini, değil ise de velisinin iznini almış olması gerekir.⁶⁵

Çetinkaya bu hususta şunları ifade etmiştir;

“Bir köyü baz alalım. Köye her sene dede gelir ve ikrar vermek isteyenlerin ikrarını alarak görgü cemi yapar. İkrar vermek isteyen kişi kurban keser. Dede, kişiye bu yolun kıldan ince, kılıçtan keskin, demirden leblebi, ateşten gömlek olduğunu; eline, beline ve diline hâkim olup olamayacağını sorar. Bunun esas anlamı ölmeden ölmektir. Kişi “ben 25 yaşına geldim insan-ı kâmil olmak, eline, beline, diline hâkim olmak, gözümle görmediğimi söylememek, elimle koymadığımı almamak, kulaktan dolma laflara inanmamak, yalan söylememek için ceme gelerek ikrar verdim” der ve divandan geri çekilir. Dede daha sonra bu kişiyi halktan sorar ve halkın onayıyla ikrarı kabul edilir. Kur’an-ı Kerim’e yemin ettirilir.”

İkrarın önemini Demirtaş şu şekilde anlatır;

“İkrarın manası talibe iyi anlatılırsa talip hata yapmaz. İkrarda verilen söz ne insanlara ne de dedeyedir, söz Allah’adır. Beni kandırabilirsin herkesi kandırabilirsin ama Allah’ı asla. İnsana şah damarından daha yakınsa demek ki böyle bir şey olamaz. Hiçbir şey olmasa ahiret inancı bile hata yapmasına engel olur. Bu sebepten, ikrar ve ikrarın iyi anlatılması çok büyük önem arz ediyor. Herkes benimle değil ama Allah benimle diye düşünmeli.”⁶⁶

B) Düşkünlükteki Karara Cemde Bulunan Halk da Ortak Olur

Halk mahkemelerinde cezalar mahkemede bulunan halk tarafından oy birliği ile verilir. Böylece verilen ceza toplum vicdanında herhangi bir sıkıntı yaratmaz.

⁶⁵ Üzüm a.g.e., s.158.

⁶⁶ Demirtaş, a.g.mü

Sorgulama, yargılama, cezalandırma ve aklama da *Dâr* olayı içerisinde çözümlenir. Dede şikâyetçiyi *Dâr*'a çekip, delil ve şahitlerini ister, cemaatin görüşünü alır, yeni bir kanıt çıkarsa bunu da değerlendirir, yemin ettirir. Suç ne olursa olsun Dede suçluyu dinler, cemde bulunanlara da sorar, sonra cezayı bildirirdi.⁶⁷ Cemaat, Anglosakson ve Amerikan Mahkemeleri daha yokken, bunları andırırçasına, mürşidin yargıçlığı, rehberin savcılığı ve cemaatin de jüriliğiyle ve onayıyla, oy birliğiyle aklanma veya türüne göre ceza verilir.⁶⁸ Çetinkaya bu durumu şu şekilde naklede;

*“Kişi herhangi bir suç işlemediğini söylese cemde birisi kalkıp bunun doğru olmadığını ve mesela kendisinden borç aldığını ama ödemediğini söyleyebilir. Bu itiraz edenin de durumunu halka sorar dede. Kişi de halkın huzurunda suçunu itiraf eder, ben belli bir miktar para aldım ama param yoktu ödeyemedim şeklinde durumunu ifade etse, dede alacaklıyla verecekliliyi barıştıır, borcunu ödeyeceğinin garantisini alır. Böylece mahkemeye gitmeden olay orada çözüür. Yaşanan olaylara halk şahitlik eder ve sonuca da halk karar verir.”*⁶⁹

Aynı durum düşkün kişinin topluma tekrar dönmesi olayında da geçerlidir. Bu hususu Özcan şu şekilde ifade eder; *“Pişman olduğuna halk kani olursa da affedilir. Dede halkı toplar ve “Bu canı buradan kovduk, siz aldınız geldiniz tekrar içinize kabul eder misiniz?”, “Affettiniz mi?” diye sorular sorar. Eğer halk da affettiğini söyler ise dede; “Siz affedince mürşid olarak biz de affederiz inşallah Allah da affeder” diye konuşur.”*⁷⁰

Halk mahkemelerinde kararlar genellikle suçlunun suçunu ikrarıyla verilir. Halk mahkemelerinde suçlu yanlış beyanda bulunduğu takdirde, halk, suçlunun cezasını hafifletme veya cezaya ortak olma yoluna gitmez. Bu durum kişide toplum içinde yalnız kalma korkusu ve kişi üzerinde doğru konuşmaya yönelik bir baskı yaratır. Dolayısıyla suçlu, suçunu itiraf eder ve cezanın yerine getirilmesi için ikrar verir. Söz konusu durumu Demirtaş da belirtir; *“Bir suç işleyip, daha sonra dedeye*

⁶⁷ Mehmet Yaman, **a.g.e.**, s. 257.

⁶⁸ Hasan Gülşan, **Anadolu Alevi Müslümanlığı**, İstanbul 2001, s.71

⁶⁹ Çetinkaya, **a.g.mü.**

⁷⁰ Özcan, **a.g.mü.**

gelip pişmanlık duyduğunu söyleyen ve özür dileyen çok çıkar. Kişi sürekli o günahı düşünür, işleri ters gitmeye başlar ve olumsuzlukları o hataya yorar. Cezasını gelip kendisi ister. Bu çok yaşanan bir durumdur."⁷¹

C) Dedelere de Düşkünlük Cezası Uygulanır

Dedelerin suç işlemesi durumunda da düşkünlük cezası uygulanır. Tek farkla ki dedeyi onun bağlı olduğu dede veya bağlı olduğu dedesinin de bulunduğu dedelerden oluşan bir grup dede yargılar. Düşkün ilan edilen dede posta oturamaz, başka bir deyişle dedelikten men edilir.⁷² Bu durumu Çetinkaya; "*Düşkünlük cezası dedeye de uygulanır. Talip düşerse kurtarır ama dede düşerse kurtaramaz. O artık posta oturamaz.*"⁷³; Özcan ise; "*Dede hata yapınca dedeliği gider. Talipleri dedeyi yargılar. Nereye bağlıysa oranın dedeleri de gelir o kişiyi yargılar ve dedeyi düşkün ilan ederler.*"⁷⁴ şeklinde anlatır.

D) Düşkünlükteki Ceza Manevi Yönüyle Ön Plandadır

Halk mahkemelerinde şeriat kuralları uygulanmaz. Bu, halk mahkemelerinin temel ilkesidir. Halkın vicdanını ve mahkemenin kurulduğu yörenin örf ve adetlerini göz önünde bulundurarak oluşturulan kurallar uygulanır. Şeriatın sabit ceza sisteminden ziyade hiçbir ceza sabit değildir, toplumun vicdanı tarafından durumlara göre verilir.⁷⁵ Amaç, eziyet etmek, horlamak, kırıp dökmek değildir. Bir kimseyi düşkünlükten kurtarmanın amacı, onun Tanrı katına kul hakkı ile gitmemesini sağlamaktır. Nitekim Alevi inancında Cem, Hazret-i Muhammed'in şu buyruğuna dayandırılır: "*Ölmeden önce ölüün, mahşer günü gelmeden hesabınızı verin. Ahirete kul hakkı ile gitmeyin. Hiç kimseye alıp vereceğiniz kalmasın. Alnınız açık, yüzünüz ak olsun. Doğru, dürüst, mert, iyi huylu, gerçek erenler safına katılmış insan-ı kâmillerden olun. İnsanlar (halk) sizden razı ve hoşnut olsun ki, Hak da sizde razı ve hoşnut ola.*"⁷⁶ Çetinkaya bu hususu anlatırken cami ile cemevi arasındaki farkı da bu noktaya bağlar;

⁷¹ Demirtaş, **a.g.mü.**

⁷² M. Yaman, **a.g.e.**, s. 257.

⁷³ Demirtaş, **a.g.mü.**

⁷⁴ Özcan, **a.g.mü.**

⁷⁵ İsmail Metin, **Alevi Halk Mahkemeleri 1**, İstanbul 1994, s.135.

⁷⁶ M. Yaman, **a.g.e.**, s. 247.

“Tabi bu hukuk gibi bir kurum değil manevi bir yaptırım ve kurum. Kişinin akrabasıyla diyalogu olamayacak ya da cemevinin önünden geçerken suçluluk hissedecek ama bunlar hep birer manevi baskıdır. Cami ile cemevinin farkı da burada. Ben camiye gelirim namazımı kılar ve giderim. Kimse bana soru soramaz. Ama cemevi böyle değil düşkün isen rahatça gelemezsin. Ya da ibadete başlamadan evvel cemevinde rızalık alınır kişilerden. Dargınlar barıştırılır sonra cem başlayabilir ancak.”⁷⁷

E) Düşkünlükten Cezayı Aldığı Yerden Göç Etse Bile Kaçamaz

Cezayı alan kişi bu durumdan rahatsız olur ve bulunduğu ortamdan göç edebilir. Bu durumda dergâhların düşkün kişiye itibar etmemeleri ve kişiyle ilişkilerini kesmeleri sağlanacağı durumunu Özcan şu şekilde anlatır;

“96 yılında birisini düşkün ilan ettik. Bu, o kişiye ağır geldi. Beni, faturasız niyazlık alıyor, diye şikâyet edeceğini söyledi. Bu bana çok komik geldi. Diyanet önce Kur’an okuttuğu hocalara fatura kestirsin. Ben resmi görevli değilim ki. Resmi görevli yapsın, keseyim fatura. Daha sonra Hacı Bektaş-i Veli’nin talibi olacağını söyleyerek buradan gitti. Ben kendisine Eskişehir’den geldiğini söylemesini söyledim sadece. Çünkü o kişiyi bize sorarlar. O niye geldi niye ocak değiştirmek istiyor diye. Biz de gerekeni söyleriz böylece orada da halk arasına karışıp o ocağa geçemez. Postta bir kişi oturur yani. Bu kişinin babasını inkâr etmesi gibidir.”⁷⁸

Demirtaş ise konuyu; *“Bir kişi suçu işledi, düşkün ilan edildi ve başka yere göçtü. O kişinin halinden göçtüğü yerdeki dedelerin haberi olur. Dedeler o kişiyi bize sorarlar. Biz de durumunu anlatırız.”⁷⁹* şeklinde özetlemektedir.

F) Düşkünlük Alevi Ahlak Sisteminin Devamını Sağlar

Tanrısal inanç içinde bu dünyanın hakkını da burada vererek, bugünkü hâl ve gidişlerimizden, dünya ötesi yaşamda da bir sorumluluk bulunduğuna inanarak Eline-Diline-Beline sahip olmak ahlak ve yasası içinde bulunmaktır. Bir çeşit

⁷⁷ Çetinkaya, a.g.mü.

⁷⁸ Özcan, a.g.mü.

⁷⁹ Demirtaş, a.g.mü.

“hayata tatlı bakış” yoludur.⁸⁰ Alevilikte suçun kendisi somut olduğu için ceza da somuttur. Başka inanç sistemlerinde olduğu gibi öbür dünyaya havale edilmiyor. Bu sebeple her olay kendi başına bir hukuk kavramı ve teori yaratır. Mahkemede bir araya gelen halk her değişik olaya ayrı bir çözüm bulmaya çalışır. Bu çözümü bulmaya çalışırken de halkın kendi vicdanından, toplumun adetlerinden ve geçmişte uygulanmış olan özünü kaybetmemiş kaynaklardan yararlanır. Ancak alevi toplumunun yazılı hukukî kaynakları olmadığı için, bu kaynaklar alevi halkları arasında kulaktan kulağa ulaştırılarak elde edilmiş bir görgü birikimidir.⁸¹ Alevi felsefesinde ceza, ölç alma değil düzeltme aracıdır. Halk içindeki çelişkileri çözmenin amacı budur.⁸² Söz konusu durumu, günümüzdeki dejenerasyonu ve çözüm önerisini Demirtaş şöyle nakleder;

“Elli-altmış sene önce adliye ile işimiz olmazdı. Bu durum 70'lere kadar böyle devam etti. Kendi köyümde tek bir cinayet ve zina olayı olmamıştır. Miras davası vb. ufak tefek şeylerle başladı bu durum kırılmaya. 70'lerden sonra mera davası gibi davalar çoğaldı ve mahkemelere gidilmeye başlandı. Dedeler çağrılıp sorunlar halk arasında çözülmeye çalışılsa çözülür aslında. Gene ikrarın ve ahde vefanın önemi ortaya çıkıyor burada. Aldanıp aldatmayacağımıza söz veriyoruz biz. Ama milletin işine gelmiyor ve mahkemeye gidiyor.” Akyol da bu hususu şu şekilde değerlendirir; *“Ait olduğu toplumun, cemaatin veya inanç dairesinin dışına atılmak öyle ağır bir yaptırım ki, intihar edenler olmuştur! Hatta ajan, casus, hain olduğunu "itiraf" edenler bile olmuştur, hiç olmazsa öldükten sonra adını 'temizlemek' için!”*⁸³

G) Düşkünlük Cezası Cemde, Bağlı Bulunduğu Ocağa Bağlı Dedenin Başkanlığında ve Halkın Huzurunda Verilir

Düşkünlüğün devamını sağlayan en önemli unsur dedelik kurumudur. Çünkü dede adeta toplumun hâkimidir. Ayrıca bir can, ancak bağlı olduğu ocağa bağlı dedelerce yargılanabilir. Çetinkaya; *“Görgüde ocağına bağlı olduğu dede gelir ve*

⁸⁰ Noyan, **a.g.e.**, s.183.

⁸¹ Dursun Güzel, **Alevi Halk Mahkemeleri**, Ankara 2004, s.13.

⁸² Bal, **a.g.e.**, s.98

⁸³ Taha Akyol, *“Aforoz, Tekfir ve Düşkünlük”*, 11.01.2008, **Milliyet Gazetesi**.

görgü yapılır. Diğer ocaktan insanlar da gelir ama görgüsü yapılmaz. İkrarlıysa sorgusunu vermek zorundadır. Yoluna tutkunsu cemine gelir zaten.” şeklinde, Demirtaş da Alevi iftarına katılanların düşkün ilan edilmesi konusunda fikirlerini açıklarken; *“Ali Balkız’ın düşkün demesiyle düşkün olmaz. Kendisi de dede zaten ve bir ocağa bağlı. Bağlı olduğu ocaktaki talipler ile Hacı Bektaş-ı Veli’den gelen mürşit gelir ve bu şekilde düşkün ilan edilir ancak. Kimse bireysel değildir. El ele, el Hakka bağlıdır. Reha Çamuroğlu da aynı şekilde düşkün ilan edilemez.”* diyerek mevcut durumu özetlemektedir.

H) Düşkünlükte Cezalar Yöresellik Arz Eder

Halk mahkemelerinde yazılı tutanaklar pek azdır, hukuk anlayışı sözlü olarak gelişmiştir. Bundan dolayıdır ki, değişik yörelerde değişik hukuksal kavramlar uygulanmıştır. Ceza çeşitleri o yörede bulunan dedenin Buyruk’tan edindiği bilgileri kendi yorumlamasına göre değişir. Bireyin yaşadığı toplumdaki örf, adet, gelenek ve görenekler çerçevesinde cezai yaptırımların şekil ve süreleri değişiklik göstermektedir.⁸⁴ Demirtaş bu hususta önemli bir noktanın altını çizmektedir; *“Düşkünlük, halk içinde suç sayılan unsurlardan birini yapmasıyla oluşur.”*⁸⁵

Cezalar tamamen o andaki yargılama sırasında toplum vicdanına göre verilir. Bundan dolayı ayrı ayrı yerde, aynı suç için farklı ceza verilebilir. Hatta aynı yerde aynı suç için farklı ceza da verilebilir. Bu yargılamanın kötü olduğu değil, aksine iyi olduğu yönünde bir göstergedir. Yargılamalarda ona etki eden koşullara göre sonuca varılır. O an yargılamada bulunanlar, olay hakkındaki kanıtları ve ona etki eden faktörleri değerlendirerek karar verirler. Yan etkiler değişiyorsa ceza da değişir.⁸⁶

I) Düşkünlükte Cezaların Esnek Yapısı Vardır

Halk mahkemelerinin özelliklerinden birisi, cezaların sabit olmamasıdır. Yani şu ceza şu suça verilir diye bir şey söylenemez. Halk mahkemelerinde hiç bir suçun sabit bir cezası yoktur. Halkın vicdanı anlatılana göre bir kanaate varır ve ona dayanarak sanık hakkında bir cezaya karar verir. Olaya etki eden yan etmenler halkın vicdanı da etkileyecektir. Örneğin, ekmek çalma olayında açlıktan ekmek çalan

⁸⁴ Güzel, **a.g.e.**, s. 17.

⁸⁵ Demirtaş, **a.g.mü.**

⁸⁶ Metin, **a.g.e.**, s. 135.

kişiyeye etki eden açıklık, halkın vicdanını da etkileyecektir. Vicdanen verilen karar olaydaki etkilenmeden kaynaklanır. Bunun için olaylara verilen cezalar sürekli değişik olabilir.⁸⁷ Bazı suçlarda ise esneklik gösterilmez. Örneğin, büyük suç denilen hatalara yaklaşık olarak aynı ceza verilir. Bunun ufak ayrıntılarında farklılık olsa da temel ceza aynıdır. Bu tür suçlara verilen cezalar halk mahkemelerinde cezaların esnekliğine ve değişikliğine istisnalar teşkil eder.

J) Düşküllükte Cezaların Uygulama Zorunluluğu Olmayabilir

Halk mahkemelerinde suçlu, işlediği suçtan dolayı kendisine verilen cezayı uygulamak zorunda değildir. Suçlu isterse kendisine verilen cezayı uygulamaz, hiç kimse de suçluya cezayı uygulama yolunda baskı yapamaz. Bununla beraber halk, görgü kararlarını uygulamayan kişi veya kişileri toplumdan dışlama yoluna gider.⁸⁸ Düşkün Ocağı'nda ulu mürşitler isterlerse ağır cezalar verilenleri belli koşullarla düşküllükten kaldırabilirler. Çünkü dede, müminin davasını mahşere bırakmadan burada çözümlenmelidir.⁸⁹ İkrara dayalı bir sistemde suç uygulaması olduğu için hemen hemen suçluların tümü cezasını çekmek istediğini, boynunun kıldan ince olduğunu belirtir. Eğer sanık böyle söylemez de cezasını çekmek istemediğini söylerse, bu halde toplum tarafından dışlanır. O suç için verilen düşküllük dışındaki bir cezanın karşılığı olan düşküllük cezasına toplum orada karar verir. Örneğin, bir tavuk çalan sanık için verilen rencide edici cezayı çekmek istemediği zaman bir süre düşküllük verilir. Toplum onu uygular. Cezanın bitiminden itibaren de o kişi cezasını çekmiş sayılır.⁹⁰ Bu yapının özelliğini Çetinkaya şu şekilde nakleder; “*Bu yaptırım manevi bir baskıdır. Bireyi toplumda içlerine almazlar ve o mekânda barınamaz. Alacaklı kişi rıza göstermeden o toplumda huzur bulamaz, dışlanır. Anlaşma sağlanamadan bu hal devam eder.*”⁹¹

K) Düşküllükte Cezalar Paylaştırılabilir

Halk mahkemelerinde verilen cezalar halk tarafından paylaştırılabilir. Örneğin; iyi niyeti toplum tarafından açıkça kabul edilmiş bir suçlu, her türlü ceza

⁸⁷ Metin, **a.g.e.**, s. 142.

⁸⁸ Güzel, **a.g.e.** s. 15.

⁸⁹ M. Yaman, **a.g.e.**, s. 254.

⁹⁰ Metin, **a.g.e.**, s. 142.

⁹¹ Çetinkaya, **a.g.mü.**

indirimine rağmen çok ağır bir ceza alıyorsa ve cemaatte aynı suçu bir daha tekrar etmeyeceği kanaati uyanmışsa, halk arasından kişi ya da kişiler çıkarak cezanın belli bir bölümünü yüklediğini söyleyebilir.

Dede, halk mahkemelerinde sanığa soru sorarken "*Döktüğüm benim, sakladığım senin olsun*" der. Buradaki amaç, suçları ve cezaları paylaşmaktır. Buna dayanarak sanığın iyi hali ve sağlık nedenleri gibi çeşitli nedenlerden dolayı, toplum tarafından sanığa hoşgörölü bakılması ve cezanın başkaları tarafından ortak bölüşölme istemi vardır.⁹²

Halk mahkemelerinde cezaların paylaşılması için herhangi bir şart yoktur. Bu, sanık hakkında oluşacak ortamın durumuna göre belirlenir. Bir suçlunun cezasını, akrabaları paylaştığı halde halktan bir kişi buna karşı çıksa yani cezanın paylaşımını istemezse bu sanık hakkındaki ceza paylaştırılmaz. Halkın karşı koyması da genelde kötü niyetli hallerde meydana gelir. Başka bir örnekte ise sanık iyi niyetli veya ihtiyar olsun, bu durumda toplumda sanığa karşı bir sempati oluşacaktır. Bir hata sonucu suç işlemiş. Bu durumda paylaşım talebi geldiğinde kimse karşı koymayacaktır. Sanık cezaya dayanamayacak durumda ise, halkta bir acıma duygusu oluşacak ve sanığın cezası halk tarafından paylaştırılacaktır.

Sonuç olarak, cezaların paylaşılması ancak halkın istemi ile olur. Halk tarafından sanık hakkında acıma veya şefkat duyguları oluştuğu zaman sanığın cezasının paylaşılması istenir ve kabul edilir. Eğer halktan bir kişi dahi cezanın paylaşılmasına karşıysa cezaların paylaşımı için duygu yeterli aşamaya ulaşmamış demektir. Bu halde de cezaların paylaşılması olmaz. Mezkur hususlara dair Ersal bir örneği şu şekilde nakleder; "*Mürşit, düşküne yüz değnek vurulmasını emretmiş. Ayn-ül cem erenlerin bazıları "Beş tanesini bana, on tanesini bana bağışla erenlerim" diye indirim yaptırmışlar, nihayette altmış çelik (sopa) vurulmağa kadar indirilmiş*"⁹³

⁹²Metin, a.g.e., s. 145.

⁹³Mehmet Ersal, "*Alevî-Bektaşî İnanç Sisteminde Hukuka Örnek: Veli Baba Sultan Ocağı Ahitnâmesi*" , *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C. 4, S.1, Yıl: 2007.

III. DÜŞKÜNLÜKTE KURUMLAR

A) Savcılık Kurumu

Savcılık görevini rehber denilen kişiler yerine getirir. Rehber, görevli olduğu yörelerde yargılamadan önce ön soruşturma yapar, insanlar arasında olup bitenleri tüm ayrıntılarıyla dedeye anlatır. Rehberin dedeye anlattığı her olay halk mahkemelerinde bir dava sayılır. Ancak dede, rehberin getirdiği davalardan bazı önemsiz olanlarını halk mahkemelerine götürmeden çözüme bağlar. Rehber halk mahkemelerinin kurulduğu görgü cemine kadar dedeye sürekli olarak davalarla ilgili bilgiler verir. Böylece savcılık görevini yerine getirmiş olur.

Halk mahkemelerinde görgü aşamasına taşınan suçların tamamı kamusal suçlar olarak kabul edildiği için, esas olarak zarara uğrayan toplumdur. Dolayısıyla işlenen suç topluma karşı işlenmiştir, bu sebeple görgü cemine gelindiğinde savcı değişir. Dedenin “*Oturun duran, duran oturan boynuna*” demesiyle halk mahkemesinde bulunan herkes sanık hakkında davacı ve halk mahkemesinin savcısı haline gelir. Herkes savcı ve davacı olmakla birlikte dileyen herkes, sanığın avukatlığını da yapabilir.⁹⁴

B) Mahkeme Başkanı

Halk mahkemelerinde mahkeme başkanı dededir. Ancak dedenin tek başına yargıçlık fonksiyonu yoktur. Dede sadece mahkeme başkanı sıfatı ile mahkemenin düzenli işleyişini sağlar. Mahkeme esnasında halka söz hakkı verir, yanlış gördüğünde müdahale eder, toplumdaki diğer bireyler gibi sorular sorar, mahkemede halkın verdiği kararları sanığa ve topluma bildirir ve kararları halkla birlikte uygular.

C) Karar Mekanizması

Halk mahkemelerinde kararlar, halkın fikir birliği ile verilir. Ancak çok zorunlu hallerde ve bazı yargılama usullerinde kararlar, cemaatte bulunanların oy çokluğu ile verilebilir.

Halk mahkemelerinde herkesin edep usulünde konuşması serbesttir. Konuşmak istemeyen kişilere ise herhangi bir zorlama yoktur. Karar aşamasına yaklaşıldığında, mahkeme başkanı sırayla herkese verilecek karara ilişkin sorular

⁹⁴ Güzel, a.g.e., s. 31

sorabilir. Bu durumda kişiler kararın hafifletilmesini ya da değişik bir cezanın uygulanmasını önerebilir ya da bir başkasının önerisine katılabilir. Verilecek ceza hakkındaki görüş yoğunluk kazandığında, mahkeme başkanı bu konudaki kendi görüşlerini söyler ve genellikle bireysel yetkisini kullanmaz.

Son aşamada suçlunun fikri alınır, tarafların ve akrabaların görüşü sorulur ve böylece ortaya çıkan karar halk tarafından alınmış olur. Çetinkaya bir misal verir; *“Dede kişiye; “el gövdenin kaşındığı yeri bilir, köylünün bildiği ya da bilmediği bütün eksiklerini ortaya koy; seni senden soruyorum der.”* Şikâyet olsun ya da olmasın aynı işlem yapılır. Kişi herhangi bir suç işlemediğini söylese cemde birisi kalkıp bunun doğru olmadığını ve mesela kendisinden borç aldığını ama ödemediğini söyleyebilir. Bu itiraz edenin de durumunu halka sorar dede. Kişi de halkın huzurunda suçunu itiraf edip, *“ben belli bir miktar para aldım ama param yoktu ödeyemedim”* şeklinde durumunu ifade etse, dede alacaklıyla verecekliyi barıştırır, borcunu ödeyeceğinin garantisini alır. Böylece mahkemeye gitmeden olay orada çözülür. Yaşanan olaylara halk şahitlik eder ve sonuca da halk karar verir.⁹⁵

D) Suçluluk

Alevi halk dilinde suçlu, kendisine suç isnat edilen kişidir. Suçlar, toplumsal olarak bilinen ve bireysel olarak bilinen diye ikiye ayrılabilir. Örneğin; bir birey komşusunun tarlasındaki ekine zarar vermişse bu herkesçe gözlenen ve bilinen bir suçtur.

Bireyin kimsenin görmediği ve bilmediği bir suç işlemesi durumunda ise suçun itirafı bireyin vicdanına kalmıştır. Çetinkaya bu durumu şöyle nakleder; *“Kişi yalan söyleyip dedeyi kandırabilir. Dedenin yapacağı bir durum yok. Bu itiraf işi de manevi bir durumdur. Kolay bir olay değildir.”*⁹⁶ Söz konusu suçu ikrarına uygun olarak itiraf edip cezasını talep edebilir. Aksi halde herhangi bir cezâi yaptırımın olması söz konusu değildir.

E) Tanıklık

Halk mahkemelerinde tanıklık kesin delil olarak kabul edilmez. Tanığın doğruyu söylediğinin kabul edilmesi için, Alevi toplumunun saygı duyduğu kişiler

⁹⁵ Çetinkaya, a.g.mü.

⁹⁶ Çetinkaya, a.g.mü.

adına yemin etmesi gerekir. Konuşmak isteyenler “Pirim, dilli başlı mıyım?” diye dededen izin isteyip bildiklerini anlatırlar.⁹⁷ Şikâyetçi ya da suçlu kendiliğinden vicdan azabı duyup ortaya çıkmadığı durumda, haksızlıkları bilenler, zanlı orada ise, mağduru ve olayı da delilleriyle herkesin duyabileceği bir biçimde izin alarak mürşide sunar.⁹⁸ Tanıklara ve şikâyetçilere yemin ettirme törenini Noyan şu şekilde anlatır:

“Dede üç boğumlu kayın ağacından yapılma erkân değneğini yeşil torbasından çıkarır. Ocağın yanına gider. Değneğin bir ucunu ocağa dayayarak şikâyetçiye : “Altından geçen, suyundan içen Hakk yönünden dûr olsun mu?” der. O da: “Olsun!”, diye erkân değneğinin altından bir defa geçer. İkinci defasında mürşit: “Altından geçer, suyundan içip kötü dille gıybet eden Hak yönünden dûr olsun mu?” der. Şikâyetçi yine: “Olsun!”, diyerek değnek altından geçer. Üçüncü defasında mürşit: “Kardeşine bilmeden kemlik eden Yezit kanına kanım olsun mu?” der o da: “Olsun!” diyerek değnek altından bir defa geçer.”⁹⁹

Bu şekilde de tanık ve şikâyetçilerin doğru söyleyip söylemediği teyit edilmiş olur. Ancak tanıklık yapan kişinin alevi olması şart değildir, hatta tanık gayrimüslim dahi olabilir.¹⁰⁰ Çetinkaya tanıklık yapanın ya da itirazda bulunanın durumunun da halka sorulacağını ifade etmiştir.¹⁰¹

F) Mahkeme Salonu

Halk mahkemelerinde yargılamanın yapıldığı yer önemli değildir. Herhangi bir resmi bina mecburiyeti yoktur. Köy odası, herhangi bir ev veya dergâh olabilir. Mecbur kalındığı takdirde açık havada dahi halk mahkemeleri kurulabilir. Günümüzde “Cemevi” olarak adlandırılan mekânlarda söz konusu yargılama işlemleri yürütülmektedir.

⁹⁷ M. Yaman, **a.g.e.**, s. 253.

⁹⁸ Gülşan, **a.g.e.**, s. 71.

⁹⁹ Noyan, **a.g.e.**, s. 202.

¹⁰⁰ Güzel, **a.g.e.**, s. 35.

¹⁰¹ Çetinkaya, **a.g.mü.**

IV. DAVA AÇMAYA YETKİLİ KİŞİLER

Alevi inancında ancak yetkili kişiler halk mahkemelerini açmakla sorumludur. Bunlar dede, rehber, suçlu, mağdur ve halkın bizzat kendisidir.

A) Dede (Mürşid)

Olağan ve olağanüstü mahkeme açmaya yetkilidir. Dede halktan bir ikaz gelmesine gerek duymadan olağanüstü mahkeme açabilir. Kendi taliplerinin bulunduğu yörelerde, herhangi bir sorunun farkına varır varmaz yöreye gidip mahkeme açabilir.

B) Rehber

Daha önce de belirtildiği gibi, rehber görgü mahkemeleri öncesinde savcılık görevini üstlenir. Bulduğu yörelerde halk arasında gördüğü tüm olayları dedeye aktarır. Rehberin dedeye anlattığı her olay bir dava konusudur.

C) Suçlu

Halk mahkemelerinde suçlu, işlediği suçtan dolayı kendisi hakkında dava açabilir. Bu yol genellikle, halk tarafından mahkemeye gerek duyulmadan düşkün ilan edilmiş kişilerin, düşkünlük süresi sonunda, halk vicdanında aklanmak ve itibarını geri almak için kullandıkları bir yoldur.

D) Mağdur

Zarara uğradığına inanan kişiler, gördükleri zarardan dolayı suçlu buldukları kişiler hakkında mahkeme heyetine başvurarak dava açabilirler. Bazen de cem esnasında şikayetini arzedebileceğini Çetinkaya şöyle nakleder; *“Kişi herhangi bir suç işlemediğini söylese cemde birisi kalkıp bunun doğru olmadığını ve mesela kendisinden borç aldığını ama ödemediğini söyleyebilir. Bu itiraz edenin de durumunu dede halka sorar.”*¹⁰²

E) Halk

Alevi toplumunda görgü mahkemelerine taşınan bütün davalar kamusal olduğu için, halk da suçlular tarafından zarar görmüş ve dava açma yetkisine bu

¹⁰² Çetinkaya, a.g.mü.

sebeple sahip olmuştur. Ortada kamusal bir suç varsa görgü cemi yapılarına kadar halkın bizzat kendisi suçluya bazı yaptırımlar uygulayabilir.

V. KURULUŞ DURUMUNA GÖRE HALK MAHKEMELERİ

Aleviler, hukuk kurallarını Kur'an ve Oniki İmam öğretisi ile Türk tüzesi, örfü-töresini baz alarak Dâr kurumsallığı çerçevesinde ve tapınma ritüelliği içerisinde çözümlenmiştir.¹⁰³ Kuruluş durumlarına göre halk mahkemeleri üçe ayrılır: Olağan kurulan mahkemeler, olağanüstü kurulan mahkemeler, özel mahkemeler.

A) Olağan Kurulan Halk Mahkemeleri

Bu mahkemelerin açılmasında bir olağanlık söz konusudur. Bu tür mahkemeler bir sistem içinde kurulurlar. Anadolu'da yaşayan alevi halkları bu tür mahkemeleri en az yılda bir kez kurarlar. Kimi durumlarda altı ayda bir kuruldukları ya da kurulmaları arasında geçen sürenin çeşitli sebeplerle bir yıldan uzun sürdüğü de olabilir. Özcan bu hususta şunları nakleder; *“Görgü cemi kişi için yılda bir defa yapılır. Bir köyde yılda birden çok kez düzenlenir ama kişi için bir kezdir. Yılda bir kez o tarikten geçmek zorundadır.”*¹⁰⁴

Alevi inancında zaman aşımı olmadığı için, zarar gören taraf sorunu er geç mahkemeye götürebileceğini bilir. Çetinkaya bu duruma dair şunları nakleder; *“Bu kişi görgüden sonra mesela birisinin hayvanını öldürdü ya da ekinini telef ettiğini farzedelim. Köylü bir sonraki seneye kadar zaten toplumsal olarak selam vermemek, misafirlğe gitmemek gibi islanması için bir takım ufak tefek cezalar uygular. Dede tekrar görgü için köye geldiğinde halk tekrar toplanır.”*¹⁰⁵

B) Olağanüstü Kurulan Halk Mahkemeleri

Tarihi belli olmayan, fakat ihtiyaçtan dolayı açılan mahkemelerdir. Sorunlar aciliyet kazandığı zaman yılda bir dedenin gelişi beklenmeden özel olarak çağırılır. Bu çağrı sonucu gelen dede o köy veya şehirde bulunup da sevilip sayılan ve

¹⁰³ Onarlı, a.g.e., s. 14.

¹⁰⁴ Özcan, a.g.mü.

¹⁰⁵ Çetinkaya, a.g.mü.

tecrübesi olanlardan bir yargı heyeti toplar. O heyetin yapacağı toplantıya sorunları olanlar da çağırılır.¹⁰⁶

C) Özel Halk Mahkemeleri

Gerek olağan gerekse olağanüstü halk mahkemelerinden sonra özel halk mahkemeleri kurulabilir. Ancak, özel mahkeme hangi mahkemedен sonra kurulduysa onun özelliklerini taşır.

Özel mahkemeler iki durumda kurulurlar. Birinci durum, suçlunun yöredeki mahkemeyi istemeyip, başka bir mahkemede yargılanmak istemesidir. İkinci durum ise, davanın uzmanlık isteyen bir yargılama gerektirmesi durumudur.

Özel mahkemede yargılanmak isteyen suçlu, kurulacak mahkemenin tüm masraflarını karşılamak zorundadır. Bu tür mahkemelerin kurulması için suçun çok ağır olması gerekir. Eğer suçlu art niyetli olarak böyle bir mahkemenin kurulmasını istiyorsa mahkeme heyeti bunu engelleyebilir.

Anadolu Alevilerinin tek düşkün ocağı Hıdır Abdal Sultan Ocağı'dır. Ocağa adını veren Hıdır Abdal Sultan, Anadolu'nun büyük erenlerinden Karaca Ahmet Sultan'ın oğludur. Karaca Ahmet Anadolu'ya yerleşen kolonizatör dervişlerdendir. Karaca Ahmet Sultan'ın İstanbul, Manisa ve Afyon'da makamları bulunmaktadır. Hıdır Abdal Sultan'ın türbesi ve Ocağa mensup Dedelerin merkezi olan Ocak Köyü, şu anda Erzincan iline bağlı Kemaliye ilçesi, Dutluca Bucağı'na bağlı yüksek ve çevreye hâkim bir yerde kurulmuştur. Hıdır Abdal'ın anısına her Ağustos'un ilk Pazar günü on binlerce kişinin katıldığı büyük bir etkinlik düzenlenmektedir.¹⁰⁷

Alevilerdeki sosyal kontrolü sağlayan en önemli kurumlardan düşkünlük kurumunun diğer Ocak Dedeleri nezdinde bir üst karar makamıdır. Görüldüğü üzere sadece Hıdır Abdal Ocağı adeta bir üst mahkeme işlevine sahiptir. Onların vereceği karara uyulur, bu karar tartışılmazdır. Talibin kaderini bu karar belirler. Bugün artık

¹⁰⁶ Bal, a.g.e., s. 98.

¹⁰⁷ Ali Yaman, "Kızılbaş Alevilerinin Düşkün Ocağı: Hıdır Abdal Sultan ve Ocak Köyü", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, http://www.hbektasveli.gazi.edu.tr/dergi_dosyalar/08-27-34.pdf. (22.11.2009)

bu işlev sadece tarihi bir realite olmaktan başka bir anlam ifade etmemektedir.¹⁰⁸
Demirtaş da bu mahkemelere dair şunları nakleder;

“Çok halledilemeyen meseleler olursa söz konusu vakalar Serçeşme tarafından Hıdır Abdal Ocağı'na yönlendirilir. Dedeler üst kurulu olarak toplanılır. Şimdi bu yapı kalmadı. Buraya bağlı ocaklarla alakalı bir durum değildir, bu görev Hıdır Abdal'a verilmiştir. Nasıl bazı mahkemeler sadece Ankara'da ise bu da onun gibi, Hıdır Abdal ağır ceza mahkemesi gibidir. Hacı Bektaş-ı Veli Hazretleri hayattayken bu görev oraya verilmiştir.”¹⁰⁹

VI. DÜŞKÜNLÜKTE YARGI

Halk mahkemelerinde yargılama, basit yargı, ön yargı ve görgü cemi olmak üzere üç aşamadan oluşur.

A) Basit Yargı

Mahkemeye götürülmek istenmeyen basit meselelerin ya da toplumsal helallik ile giderilebilecek olayların çözülmesidir. Alevi inancında ufak ve bireysel sorunların çözümü bu yolla sağlanır. Bu düzende, bireyler kimlerin kalplerini kırdılarsa onlardan aflarını dilerler. Küçük suç işleyenler, kendi görgüsüyle cezalı olduğunu kabul edenler, Dâra durarak *“ben bu günahın sahibiyim, erenler lutf eyleyin, tarikat kuralları üzerine beni yuyup-yıkayıp pak eyleyin”* derse ve törende bulunanlar da bağışlarsa kişi yargılanmış, günahından arınmış olur.¹¹⁰ Bu dilek kabul edilmezse, affedilmek isteyen kişi yörede hatırı sayılan birini yanına alarak karşı tarafa gider ve sorunun çözümü için uğraşılır. Alevi inancında kin ve küskünlük hoş görülmediğinden, kimi zaman komşular böyle küskün kişileri bir araya getirerek aralarını düzeltmeye çalışırlar. Küçük olaylarda (alacak-verecek ya da gönül kırgınlığı, küskünlük gibi durumlarda) olaydan haberi olmayan canların girişimiyle sorun konuşarak halledilir, dargınlar-küskünler barıştırılır.¹¹¹ Burada kişinin kendini

¹⁰⁸ Ali Yaman, “Anadolu Aleviliği'nde Ocak Sistemi ve Dedelik Kurumu”, Makale, http://www.alevibektasi.org/yeni/index.php?option=com_content&view=article&id=81:dedelerveocaklar&catid=39:alevilik-temelleri-kategorisi&Itemid=100. (22.11.2009)

¹⁰⁹ Demirtaş, **a.g.mü.**

¹¹⁰ Bal, **a.g.e.**, s. 98.

¹¹¹ M. Yaman, **a.g.e.**, s. 246.

bilmesi, kusurunu gizlememesi ve bir daha yapmamak üzere söz verebilmesi amaçlanmıştır.

Bu bazen de haftalık cemlerde uygulanır. Özcan bu duruma dair şu bilgiyi vermektedir; *“Köyde iken her Perşembe düzenli olarak cem yapardık. Bu cemlerde küskünler, alacağı vereceği olanlar gibi küçük sorunlar da takip edilirdi.”*¹¹² Basit yargı esnasında, komşular kişiler arasında basit yargılamalarda da bulunurlar. Bu durumda yargıçlığı, köyde en büyük sayılan kişi yapar. Böylece mahkemelerden önce yöredeki ufak tefek sorunlar çözülmüş olur.

Basit yargı bazen de görgü cemi yapılana kadar bekleme sürecinde uygulama şekliyle karşımıza çıkar. Çetinkaya bir örnek ile mevcut durumu şu şekilde anlatır; *“Bir kişi görgüden sonra mesela birisinin hayvanını öldürdü ya da ekinini telef ettiğini farzedelim. Köylü bir sonraki seneye kadar zaten toplumsal olarak selam vermemek, misafirlğe gitmemek gibi uslanması için bir takım ufak tefek cezalar uygular. Dede görgü için tekrar köye geldiğinde halk yeniden toplanır ve cemi görülür.”*¹¹³

B) Ön Yargı

Bu aşamada yargılama dede tarafından yapılır. Dede mahkemenin kurulacağı yöreye geldiğinde, rehber eşliğinde bireyler arasındaki basit meseleleri çözer. Bu aşamada çözüme kavuşan meseleler, basit yargıda çözülen meselelere oranla daha önemli; ancak görgü aşamasına gidemeyecek kadar da basittir.

C) Görgü Cemi ve Sorgulama

Yargılamanın son ve en önemli aşamasıdır. Yargılama Dedenin önderliğinde halk tarafından yapılır ve ceza halk tarafından verilir. Yılda bir kez kış aylarında hac farızası gibi kabul edilerek icra edilir.¹¹⁴

Bu durumu Özcan; *“Görgü cemi kişi için yılda bir defa yapılır. Bir köyde yılda birden çok kez düzenlenir ama kişi için bir kezdir. Yılda bir kez o tarikten geçmek zorundadır.”*¹¹⁵ şeklinde, Çetinkaya ise; *“Görgüde ocağına bağlı olduğu*

¹¹² Özcan, a.g.mü.

¹¹³ Çetinkaya, a.g.mü.

¹¹⁴ Onarlı, a.g.e., s.28.

¹¹⁵ Özcan, a.g.mü.

dede gelir ve görgü yapılır. Diğer ocaktan insanlar da gelir ama görgüsü yapılmaz. İkrarlıysa sorgusunu vermek zorundadır. Yoluna tutkunsu cemine gelir zaten."¹¹⁶ şeklinde anlatmaktadır. Görgü erkânı diğer erkânlarla büyük benzerlik taşır. En önemli fark hem rehberin hem de görgüsü yapılacak canların beyaz bezden yapılmış yakasız gömlek giymesidir.

Zâkirler, saza başlar, deyişler söyler; köylüler yargılamaya hazırlanır. Dâra duranlara;

"Dâr'a gelin doğru söyleyin. Günahınızı beyan eyleyin. Aldığınız varsa verin döktüğünüz varsa doldurun. Kırdığınız varsa yapın. Ağlattığınız varsa güldürün. İkrar verip talip olduğunuz günden bu yana dost gönlünü incittiniz mi? Dilinizdeki bize gönlünüzdeki size. Hak-Muhammed-Ali yolunda yargılanıp aklanmak istiyorsanız bilinenleri ve bilinmeyenlerin hepsini söylemek zorundasınız. Bu Dârda, bu yolda yalan söyleyenlerin derdine derman yoktur, bunu bilirsiniz. Bu yolumuz demirden leblebi, ateşten gömlektir; ölmeden evvel hesabı vermektir" diyerek nasihatlerde bulunulur.¹¹⁷

Daha sonra dede tespit ettiği bir şekilde, köylüleri, birer birer yargılamak için, Dâra çıkarır. Dede, öncelikle Dârdakilere, Dârı açacağını bildirir; sonra yargılanmaya hazır olup olmadıklarını ve rızalıkları sorar. Dârdakiler, buna karşı olumlu cevap verirse, yargılanır. Dede Dârdakilere;

*"Allah, eyvallah, kapısında döktüğün varsa doldur. Ağlattığın varsa güldür. Yıktığın varsa kaldır. Doğru gez, dost kalbini incitme. Mürşide teslim-i rıza ol. Yalan söyleme. Koğ koğlama. Haram yeme. Zina etme. Elinle koymadığını alma. Gözünle görmediğini söyleme. Gelenin malı, dönenin canı. Riya ile ibadet, şirk ile itaat olmaz. Söylediğin meydanın, sakladığın senindir. Allah eyvallah.."*¹¹⁸ diyerek suçlarını meydana dökmelerini ister.

Dârdakiler, eğer kendilerinin bildikleri suçları varsa, meydana döker. Bunlar yargılanır. Sonra dede halka döner, Dârdakilerden şikâyetçi olanların olup olmadığını

¹¹⁶ Çetinkaya, a.g.mü.

¹¹⁷ Üzüm, a.g.e., s.165.

¹¹⁸ Üzüm, a.g.e., s. 153.

sorar. Halktan şikâyetçi varsa, onlar da şikâyetlerini bildirir. Bunlar değerlendirilir. Suçlu bulunanlar cezalandırılır. Dârdan indirilir. Herkes, bu şekilde yargılanır. Dâr'a dörder dörder çıkılır. Karı-koca ve musahip ile karısı birlikte Dâr'a çıkar. Böylece, önceden suçlu olmadığına inanılan kişilerin yargılamaları bitirilmiş olur.

Suç işlemediği kabul edilen kişilerin yargılaması bittikten sonra, suç işleyen kişilerin yargılamasına geçilir. Bunlar, diğer köylülerin yargılaması bitirildikten sonra, en hafif suçtan başlayarak yargılamaya alınır. En ağır suçu işleyen kişiler, en sona bırakılır. Bu kişileri halk suçlu bulmuşsa, çeşitli cezalar verir. Yargılama bitirildikten sonra, ağır cezalar almış kişilerin cezalarının uygulanmasına geçilir. Bu cezaların genelde en ağır, ateş közündeki yürütmedir. Bu, görgü evinde yapılır. Bu cezanın dışında, bir yere yalın ayak sırtında su dolu kaplarla gidip-gelme cezası verilir.¹¹⁹

VII. DÜŞKÜNLÜĞÜN KADEMELERİ

Alevi erkânında bazı suçlar cemde görülmeden halk arasında kınama ve belirli bir baskı uygulama yoluyla çözümlenir, dedeye nakledilmez. Gereğinde de düşküne sitem çektirilir, erkân vurulur, para cezası kesilir, bir daha suç işlememesi için tevbe ettirilir, öğüt verilir. Düşkün ilan edilmeden de bazı cezai yaptırımlar uygulanır. Uygulanan bu yaptırımlar şunlardır;

1) *Hürriyeti bağlayıcı cezalar*: Bu tür cezalar, nadiren uygulanır. Amaç, diğer insanlara göstermek ve onları suçtan caydırmaktır. En fazla üç – beş gün ve insanların göreceği yerde uygulanır.

2) *Rencide edici cezalar*: En çok bu tür cezalar uygulanır. Bunlar, vücuda eziyet verici, rencide edici cezalar ve eziyet vermeyen rencide edici cezalardır. Ateşte yürütmek, karda yürütmek, yalın ayak odada halkın karşısında bekletilmek bu tür cezalara örnektir.

3) *Para cezaları*: Sık başvurulan ceza türlerindedir. Zarar karşılama, tazminat, gönül alma şeklinde olabilir.¹²⁰

¹¹⁹ İsmail Metin, “Alevilerde Halk Mahkemeleri (Görgü)”,

<http://www.alewiten.com/index6.htm>. (28.09.2005)

¹²⁰ Metin, a.g.e., s. 117-124.

Düşkünüğün kademelerini İlyas Üzüm altılı bir tasnifle şu şekilde sıralamıştır;¹²¹

1) Komşu ve aileler arasında söz gezdirmek, ihbarcılık yapmak, görmediğini gördüm, duymadığını duydum demek, akrabaları birbirine düşürmek gibi zaaflardır. Bu zaafı işleyen kimseler bir yıl ceme alınmazlar.

2) Komşusunun bağına bahçesine zarar vermek, başkalarının malını çalmak, haksız yere başkalarına hakaret etmek ve onları dövmektir. Bu zaafı işleyen kimseler üç yıl ceme alınmazlar. Üç yıl sonunda da ancak malları tanzim ederek ve helallik alarak tekrar ceme alınırlar.

3) Yoksula faiz yoluyla para verip onların evlerini, barklarını satmalarına sebebiyet vermek, mürşit yahut rehberiyle bozuşmak ve Ehl-i Beyt'e dil uzatmak gibi suçlardır. Bu suçları işleyen kimseler beş yıl ceme alınmazlar.

4) Bakire bir kıza zorla veya kandırarak sahip olmak, evli bir kadınla birlikte olmak, kısacası zina yapmaktır. Bu suçları işleyen kimseler yedi yıl ceme alınmazlar.

5) Kaza ile adam öldürmenin cezası ise, on yıl ceme alınmamaktır.

6) Bilerek adam öldürmek, kin ve düşmanlık sebebiyle cinayet işlemenin cezası ise, en az otuz yıl ceme alınmamaktır.

Bu cezaların miktarı yöreden yöreye değişiklik gösterebilir. Örneğin Çetinkaya zinaya dair şunları nakleder; *"Özellikle zina bu toplumda kabul edilemez. Bunun şartları çok ağırdır. On iki yıl düşkünlüğü vardır. Bu zaman zarfından sonra islah olur, tövbe ederse topluma alınabilir."*¹²²

İşlediği suç sebebiyle düşkün ilan edilen kişinin ceme katılması engellenmekle kalmaz, toplum kendisiyle her türlü ilişkisini keser. Akyol bu durumu şu şekilde değerlendirir; *"Alevilik tarihte devlet itikadı olmadığı için, "dairenin dışına çıkanlar" hakkındaki yaptırım devlet tarafından değil, "cemaat" tarafından "düşkün ilan etme" biçiminde uygulanmıştır. Düşkün ilan edilen kişi, belli sürelerle*

¹²¹ Üzüm, a.g.e., s. 171.

¹²² Çetinkaya, a.g.mü.

veya ömür boyu, cem törenlerine alınmaz, o köyde, o mahallede barınamaz, kendisiyle evlenilmez!”¹²³

Toplumdan dışlamaya ek olarak verilen diğer cezalar ise genel olarak şunlardır:

Düşkünle kimse konuşmaz; kimse selam vermez ve almaz; kimse malını katmaz; kimse evine gitmez; kimse çayını içmez; yemeğini yemez; kimse düğününe gitmez; kimse bayramlaşmaz; ihtiyacı karşılanmaz; alet ve araç verilmez; hatırı sorulmaz; ziyaret edilmez; hastası sorulmaz; ölüsüne gidilir, ölünün kırkı çıkana kadar konuşulur, ondan sonra yine yaptırım devam eder; kendisi ölmüşse, cenaze töreni yapılmaz öyle gömülür; yardımına koşulmaz; sorunu çözülmez, çözümü için uğraşılmaz; ırgat edilmez, imeceye alınmaz, ortak karara çağrılmaz; kimse kızını istemez, oğluna kız vermez.¹²⁴

Söz konusu durumu Özcan;

“Düşkün olan kişi ceme alınmaz, kovulur ve iyi gözle bakılmaz. Yolunu, erkânını bilen bir kişi düşkün ilan edilen birisini görünce selam verse de merhaba der geçer, muhatap olmaz. Her ne kadar böyle yapılsa da o cezanın ağırlığı çok hissedilmiyor günümüzde. Eskiden münasebetler sıkı, takip de kolaydı. Şu içinde bulunduğumuz yere düşkün olan birisi gelse ve kimse o kişiyle muhatap olmasa, masasından kalkıp gitsek bu bile insan olana yeter.”¹²⁵

Çetinkaya ise; *“Bu yaptırım manevi bir baskıdır. Bireyi toplumda içlerine almazlar ve o mekânda barınamaz. Tabi bu hukuk gibi bir kurum değil manevi bir yaptırım ve kurum. Kişinin akrabasıyla diyalogu olamayacak ya da cemevinin önünden geçerken suçluluk hissedecek ama bunlar hep manevi birer baskıdır.”¹²⁶* şeklinde ifade eder. Demirtaş da konuyu şu şekilde özetler;

“Akrabaları bile o kişiyle konuşmaz, sözüne güvenilmez ve dışlanırdı. Güvensiz bir insan olurdu. Bu çok büyük bir cezadır. Suç

¹²³ Akyol, “Aforoz, Tekfir ve Düşkünlük”, a.g.ky.

¹²⁴ Mehmet Eröz, *Türkiye’de Alevilik Bektâşilik*, İstanbul 1977, s. 144.

¹²⁵ Özcan, a.g.mü.

¹²⁶ Çetinkaya, a.g.mü.

sabit ise halk içinde sorgu yapılır ve azarlanır. Kişinin o toplum içinde bu şekilde bulunup özür dilemesi bile bir cezadır. 200 ya da 300 kişi içerisinde suçu yüzüne söyleniyor ve arkasından ceza veriliyor. Kişi hatayı tekrarlamamaya çalışıyor. Caydırıcı bir unsurdur."¹²⁷

Düşkünlüğe ek olarak başka cezalar da verilebilir. Düşkünlüğün kalkması için de ayrı bir cem yapılır. Bu durumu Çetinkaya şöyle anlatır; *"Bu kişiye ayrıca ceza da uygulanır. Kızgın saca çıkarılır, boynuna su dolu testi takılır, yere bir sopa takılır ve ucuna bir çivi bağlanır ve de alınına batırılır. Kişiye tövbe ettirilir ve kişiden bir daha böyle bir şey yapmayacağını sözü alınır.*"¹²⁸

Düşkünlük geçici ve sürekli olmak üzere iki türdür. Ebedî olan düşkünlüğe yoldan düşmek denilir. Yoldan düşme, en ağır ceza olup bu hale giriftar olan kimse hiçbir suretle ömrünün sonuna kadar Alevilik erkânına giremez ve artık Aleviler arasında yaşayamaz. Sürekli düşkünlüğün (genel kabul görmüş olan) üç sebebi vardır:

- Kur'an-ı Kerim'de evlenilmesi yasak olan kişilerle evlenme,
- Zinada bulunma,
- İkrardan dönmek.¹²⁹

Dedelerin suç işlemesi durumunda da düşkünlük cezası uygulanır. Daha önce zikredildiği gibi Demirtaş bu hususu; *"Düşkünlük cezası dedeye de uygulanır. Talip düşerse kurtarır ama dede düşerse kurtaramaz. O artık posta oturamaz.*"¹³⁰ Özcan da; *"Dede hata yapınca dedeliği gider. Talipleri dedeyi yargılar. Nereye bağlıysa oranın dedeleri de gelir o kişiyi yargılar ve dedeyi düşkün ilan ederler.*"¹³¹ şeklinde özetlemiştir.

VIII. DÜŞKÜNLÜKTE KARAR

Düşkünlükte karar iki aşamalı olarak belirlenir. İlk aşamada dede tarafından halka sanığın suçlu olup olmadığı sorulur. Halk sanığın suçlu olup olmadığını

¹²⁷ Demirtaş, **a.g.mü.**

¹²⁸ Çetinkaya, **a.g.mü.**

¹²⁹ Eröz, **a.g.e.**, s. 145.

¹³⁰ Demirtaş, **a.g.mü.**

¹³¹ Özcan, **a.g.mü.**

dedeye bildirir. Daha sonra sanık, dede tarafından Dâr'a kaldırılır ve kendisine dil verilir. Sanık konuşması sırasında suçu kabul eder ya da reddeder.

Bireyin kendisi suçunu itiraf ederek cezai işlem yapılmasını talep eder. Özcan konuyla ilgili olarak şunları zikreder; *“Bir suç işleyip, daha sonra dedeye gelip pişmanlık duyduğunu söyleyen ve özür dileyen çok çıkar. Kişi sürekli o günahı düşünür, işleri ters gitmeye başlar ve olumsuzluklar o hataya yorar. Cezasını gelip kendisi ister. Bu, çok yaşanan bir durumdur.”*¹³²

Başka bir durum da suçlunun suçunu gizlemesine rağmen o suçu bilen bir başka şahıs tarafından suçun dedeye bildirilmesidir. Demirtaş buna dair şunları nakleder; *“Bir söz vardır halk arasında; “hırsızlığın yeni gözükmezse yakası gözükür” diye. Bireyin kendisi suçunu itiraf etmese bile yeri geldiğinde ailesi, çocukları bile onu şikâyet edebilir.”*¹³³

Sanığın suçluluğu belirlendikten sonra cezanın nasıl uygulamaya konacağı halk tarafından tespit edilir ve tespit edilen ceza suçluya bildirilir. Suçlunun rızası alınır. Suçlu, halkın kararına rıza gösterirse mahkeme neticelenmiş olur.

IX. CEZALARIN DUYURULMASI

Halk mahkemelerince verilen cezalar, mahkeme cemaatinde bulunan bireyler tarafından dilden dile aktararak çevreye duyurulur. Ceza alan kişi, Alevi örgütlenmeleri ile çok uğraşan ve çok dolaşan biri ise, durumu diğer dergâhlara da bildirilir. Dergâhların kişiye itibar etmemeleri ve kişiyle ilişkilerini kesmeleri sağlanır. Özcan başından geçen bir olayı şu şekilde nakleder;

“96 yıllarında birisini düşkün ilan ettik. Bu o kişiye ağır geldi. Beni faturasız niyazlık alıyor diye şikâyet edeceğini söyledi. Bu bana çok komik geldi. Diyanet önce Kur'an okuttuğu hocalara fatura kestirsin. Ben resmi görevli değilim ki. Resmi görevli yapsın keseyim fatura. Daha sonra Hacı Bektaş-i Veli'nin talibi olacağını söyleyerek buradan gitti. Ben kendisine Eskişehir'den geldiğini söylemesini

¹³² Demirtaş, a.g.mü.

¹³³ Demirtaş, a.g.mü.

söyledim sadece. Çünkü o kişiyi bize sorarlar. O niye geldi? Niye ocak değiştirmek istiyor? diye. Biz de gerekeni söyleriz böylece orada da halk arasına karışıp o ocağa geçemez. Postta bir kişi oturur yani. Bu, kişinin babasını inkâr etmesi gibidir.”¹³⁴

Demirtaş da bu duruma dair görüşlerini şu şekilde özetler; “Bir kişi suçu işledi, düşkün ilan edildi ve başka yere göçtü. O kişinin halinden göçtüğü yerdeki dedelerin haberi olur. Dedeler o kişiyi bize sorarlar. Biz de durumunu anlatırız.”¹³⁵

X. CEZALARIN DEĞİŞİKLİĞE UĞRAMASI

Halk mahkemelerinde uygulanan cezalar sabit değildir. Kararlar yöresellik taşır ve cemaatin vicdanını yansıtır. Bununla beraber suçlunun affedilmesi hakkı sadece suçtan direkt zarar görmüş olanlara verilir. Özcan bu durumda, mağdura rızalık göstermesi için mağdurun eşinin dostunun da araya girebileceğini nakletmiştir.¹³⁶

Af sonucu ceza tamamen ortadan kalkar. Suçlunun karşılayabileceği ceza miktarını bilen halkta eğer bu yönde genel bir kanı oluşursa ceza miktarında azaltıma gidebilir ya da halktan bazıları suçlunun cezasına ortak olarak suçlunun yükünü hafifletebilir. Eğer suçlunun suçu ağır ve kasıtlıysa, toplum içindeki itibarı yüksek değilse ceza indirilmez ya da cezaya ortak olan çıkmaz. Bu husus üç başlık altında özetlenebilir.

A) Affedilebilen Suçlar

Toplum içinde birinci derecede suç sayılmayan suçların cezaları affedilebilir. Hatta bazı yörelerde bu suçları işleyenlere ceza dahi verilmez. Hakaret etmek bu tür suçlara örnek olarak gösterilebilir.

B) Hafifletilebilen Suçlar

Bu suçlar hafif niteliktedir. Bununla beraber toplum vicdanını incitmiş, zarar görenin kalbinde kin bırakmıştır. Şikâyetçi davadan vazgeçerse sitem hafifler ya da

¹³⁴ Özcan, a.g.mü.

¹³⁵ Demirtaş, a.g.mü.

¹³⁶ Özcan, a.g.mü.

düŖer. Cem erenleri de yalvarır yakarır, “*Pir cömerttir... BađıŖlayın erenler...*” gibi sözlerle dedeye ricacı olurlar. Suç ağırsa bađıŖlanmaz, hatır, gönöl gözetilmez.

Bu tür suçların cezası affedilmez ancak istenirse hafifletilebilir. Örneğin, hırsızlık yapmış bir birey, komşusuna zarar vermiş ve zarar görenin kalbinde bir kin bırakmıştır. Suçlu suçunu itiraf ve tazmin eder toplumdan da özür dilerse, belirli bir ceza alır ama suçunu itiraf ve tazmin edip zarar görenin rızalığını aldığı için toplumsal bađıŖlama da kolaylaşır.

C) Cezası DeđiŖmeyen Suçlar

Toplum tarafından kabullenilmeyen ve sindirilemeyen suçlar bu kategoridedir. Bu suçlara örnek olarak insan öldürme ve zina suçları gösterilebilir. Bu suçları işleyenler affa uğramaz, bunların cezaları indirilmez ve bellidir. Özcan bu durumu şöyle anlatır; “*Birisi diğerine hakkını helal etmeden o kişinin yolu görülmez. Kan ve ırz davalarında karışma olmaz. Çünkü kişiye “bir kardeŖ değil mi ne oldu vurduysak” şeklinde bir tabir kullanamayız. Gerekirse ayrı bir cem düzenlenir.*”¹³⁷

XI. DÜŖKÜNÜN İTİBARININ İADE EDİLMESİ

A) İtibar İadesini Gerektiren Sebepler

Davacının davasından vazgeçmesi, suçlunun zarar görenin zararını karşılaması, suçlunun halk ve zarar gören tarafından bađıŖlanması durumlarında itibar iadesi gerekir.

B) İtibar İadesinin Usulü

Alevi inancında usul, suçlunun en çabuk yoldan cezasını çekerek, bir an önce topluma geri kazandırılmasıdır. Düşkünlükten kurtulması için, düşkün olan kişinin, kurulacak cem ibadetinde cem erenlerinin huzurunda, pir divanında yargılanması, aklanması, sitemini ödemesi gerekir. Ancak ondan sonra toplum içine girebilir. Suçlunun cezası biter bitmez itibarının iadesi için ceme alınır ve itibarı iade edilir. Kişinin kendisini ıslah ettiğine kanaat getirildikten sonra, mürüvvet (insaniyet)

¹³⁷ Özcan, a.g.mü.

meydanı töreniyle durumu cemaat tarafından görüşülür, tartışılır, olumlu kanaat ağır bastığı takdirde aklanıp cemaate alınır.¹³⁸ Bu durumu Noyan da şu şekilde nakleder;

*“Düşkünlik durumunun kaldırılması, kişinin hukukî, medenî, kişisel bütün haklarının geri verilmesi için yine bir meydan açılacaktır. Düşkünün evine sığınmış olduğu kimse, suçlu adına, onun nasip aldığı gece ayn-i-cemde bulunanları çağırır ve bir "mürüvvet meydanı" açtırmak için konuşurlar. Bu, suçlunun topluma geri dönebilmesi için yapılan törendir. Bunu rehber ve uyarıcı anlaşma ile de meydan açtırabilir.”*¹³⁹

Davacının davasından vazgeçtiği durumlarda itibar hemen iade edilir. Suçlu görgüde halk tarafından hafif cezalandırılmışsa bu ceza çoğu kez hemen mahkeme esnasında uygulanır. Ceza sonrası suçlunun itibarı iade edilir. Eğer suçlu maddi olanaksızlık sebebiyle cezayı hemen yerine getiremiyorsa, cezası ertelenir ancak itibarı hemen iade edilir.¹⁴⁰

Suçlu mahkeme tarafından ağır cezaya çarptırılmışsa cezanın anında uygulanma olanağı olmaz. İtibarın iadesi de zorunlu olarak ileride toplanacak bir diğer ceme bırakılır. Suçlu cezasını bir an önce yerine getirerek yeni bir mahkemenin kurulmasını ister. Kurulan mahkemede cezayı yerine getirdiği belirlenirse itibarı iade edilir. Özcan bu durumu şu şekilde anlatır;

“Düşkünlik cezasına çarptırılan suçlunun cezası bittikten hemen sonra itibarının iadesi için halk mahkemeleri kurulur ve cezasını çekip çekmediği konusunda yargılamaya alınır. Pişman olduğuna halk kani olursa da affedilir. Dede halkı toplar ve “ bu canı buradan kovduk, siz aldınız geldiniz tekrar içinize kabul eder misiniz?, Affettiniz mi?” diye sorular sorar. Eğer halk da affettiğini söyler ise dede; “Siz affedince mürşid olarak biz de affederiz inşallah Allah da affeder” diye konuşur. Bu Hıristiyanlıktaki günah çıkarma işlemi

¹³⁸ Gülşan, a.g.e., s. 72.

¹³⁹ Noyan, a.g.e., s. 203.

¹⁴⁰ Güzel, a.g.e., s. 203.

değildir. Sen hak sahibi olarak beni affedersen ve eğer Allah da affederse olay bitmiştir zaten.”¹⁴¹

¹⁴¹ Özcan, a.g.mü.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜŞKÜNLÜĞÜN İŞLEVSELLİĞİ

I. GELENEKSELDEN MODERNİTEYE

A) Tarihi Süreç

Alevilikte düşkünlüğün günümüzdeki durumunu incelemek için bazı ön bilgiler gerekmektedir. Bu nedenle de çalışmamızın bu bölümünde öncelikle işlevsellik tartışmalarının başladığı tarihi süreç kısaca anlatılıp ardında işlevselliğe etki eden faktörler tespit edilmeye çalışılacak ve son olarak da işlevselliğin günümüzdeki durumu ele alınacaktır.

Tarihi süreci yedi evre halinde şu şekilde özetlemek mümkündür:

1) Birinci evre; kapalı toplum yapısının yaşatıldığı dönemdir. Alevilerin Selçuklu-Osmanlı dinsel, kültürel bileşenleri karşısındaki tutumlarını anlatan dönemin adı periferidir. Merkeze karşıtlık anlamı da içeren periferik yapılanma içinde Aleviler, her zaman kendi geleneksel güvenlik kaygılarını giderme çabası içinde olmuşlardır. Kendilerini merkezin dışında tutmaya zorlamış, böylece periferiye hapsolmuşlardır.¹⁴² Bu dönemin en önemli özelliği, her bölge ve yerleşim yerinde sözlü kültür esasına dayalı ama geleneklere son derece bağlı ve bir sonraki nesle kesintisiz olarak Alevi öğretisini aktarıyor olmalarıdır. Bugün Alevi denilince farklı tanımların, gelenek biçimlerinin ve özelliklerin olmasında da en önemli etken bu dönemdeki içe kapalılık ve geleneklere bağlılıktır. Aleviler hakkında bazı iftiraların atılması ve kötü bazı unsurlarla özdeşleştirilmeleri hep bu dönemin eseridir.

2) İkinci evre; Cumhuriyetin ilan edilip, çok partili hayata geçişle birlikte Alevilerin kendilerini ifade etmeye başladığı dönemdir. 1960 ihtilalinden sonra, Alevilerin ilk ve tek siyasi teşebbüsü olan Birlik Partisi, Avukat Cemal Özbey'in önderliğinde 17 Ekim 1966'da kurulmuştur. Partinin Türkçü ve etnisise merkezli oluşu, bütünleştirici bir yapıda olmasını etkilemişti ve tarihi boyunca birçok parçalanmalar yaşandı. Bu yıllarda Alevilik sol bir kimliğe büründü ve birçok alevi

¹⁴² Necdet Subaşı, *Sırrı Fâş Eylemek-Alevi Modernleşmesi*, İstanbul 2008, s. 221-225.

genci komünist teşkilatların içinde yer aldı. 1969 yılında Aleviliğin sol düşünceyle örtüştürülmesi, Alevilerin partisi olarak doğan Birlik Partisi'nde de yansımaları buldu. 1970 yılında Demirel hükümetine BP Genel Yönetim Kurulu'nun aldığı karara aykırı olarak 5 milletvekili beyaz oy verdi. Söz konusu milletvekilleri, "demokrasiyi kurtarmak" için beyaz oy verdiklerini belirtirken, "BP'nin TİP benzeri bir partiye dönüştürülmesine" karşı çıktıkları için bu hareketi yaptıklarını ifade etmişlerdi.¹⁴³ Bu tarz etkileşim ve açılımlar Alevi toplumunun siyasi, iktisadi, fikri ve sosyal hayata daha fazla iştirakini sağlamaya başlamıştır. Bu açılımla birlikte farklı ideolojilerin de Aleviliğe etkisi başlamıştır.

3) Üçüncü evre; Doğu Avrupa'da sosyalist bloğun çökmesi ve buna bağlı ideolojilerin zayıflamasıdır. Yirmi yıl boyunca genç ve orta kuşak Aleviler üzerinde etkili olan sosyalizm ve diğer marjinal akımlar önemini yitirmeye başladı. İnsanlar yeniden öze dönerek kendilerini yeniden Alevi olarak tanımlamaya başladılar.¹⁴⁴ Bu durum, Aleviliğe çağdaş terimlerin ve yöntemlerin girişine hız katmıştır. Bu etkileşimin en belirgin ayrımı ve örneği Aleviliği tanımlamada karşımıza çıkar; kimi çevreler Aleviliği komünist kavramlarla özdeşleştirir bir tanımlama yapar hale gelmiştir.¹⁴⁵ Ayrıca Zerdüştlük ile ilişkilendirmeler ya da Ali'siz Alevilik gibi tartışmaların yaşanması da diğer bazı örneklerdendir.

4) Dördüncü evre; Avrupa Alevi tecrübesinin Türkiye'de kullanılmasıdır. Aslında yurtdışı Aleviliği, yeni ve çeşitlilik arz eden pek çok sorunu da gündeme getirir. Aleviler için Avrupa deneyimi, hazırlıksız bir şekilde Batı kültürüyle karşılaşma olarak görülür. Bu durum, Anadolu'dan farklı bir gerçeklik düzeyinde gelişen yeni bir Aleviliğin de habercisi olur.¹⁴⁶ Şöyle ki; Avrupa'da Alevi derneklerinin kurulması, Avrupa Alevi Birlikleri Federasyonu'nun oluşumu, Alevilik üzerine bilgi üretme için enstitülerin kurulması, cem evlerinin inşa edilmesi, Aleviliğin Avrupa platformunda kurumsallaşma süreci Türkiye'ye yansımış ve aktarılmıştır. Avrupa'ya göç eden Aleviler, Avrupa'yı bir ağ gibi ören ilişkileriyle Avrupa ülkelerinde yaşayan Alevileri hem birbirlerine hem de Türkiye'ye bağlamış;

¹⁴³ Kelime Ata, "Türkiye Birlik Partisi", 27.05.2009, <http://kanalkultur.com/de/content/view/979/43/>. (30.06.2009)

¹⁴⁴ Reha Çamuroğlu, "Türkiye'de Alevi Uyanışı", **Alevi Kimliği**, editör; T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere, İstanbul 1999, s. 97.

¹⁴⁵ Cemal Sofuoğlu, Avni İlhan, **Alevilik Bektaşılık Tartışmaları**, Ankara 2001, s. 143.

¹⁴⁶ Subaşı, **Alevi Modernleşmesi**, s. 230.

Alevi hareketi ulus ötesine ulaşan yeni bir boyut kazanmıştır. Bu nedenledir ki, Türkiye koşullarında Alevilerin yaşadığı sorunlar, yurtdışı Aleviliğinin örgütlenme hızını artırmıştır. Yurda dönen Alevi vatandaşlar bu tecrübeleri ve maddi avantajları Türkiye'deki Alevi örgütlenmesinde kullanmışlardır. Kesin dönüş yapan Almanca Alevilerin girişim gücü yurtdışında kazandıkları deneyimlerin, ideolojik liderlikleri için bir temel oluşturmasından da anlaşılmalıdır. Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki, ideolojik liderlik hala Almanya'da bulunan gurbetçilerden özellikle de Almanya'da Çamiçi köyleri derneklerinin üyelerinden gelmiştir. Bu dernekler Almanya'daki hemşehrileri birleştirip desteklemenin yanı sıra, Türkiye'de kalanlara da yardım sağlamak amacıyla kurulmuştur.¹⁴⁷

5) Beşinci evre; Türkiye'de siyasal İslam'ın yükselişidir. Alevilerin İslamcılığın yükselişine karşı duydukları savunma içgüdüğü siyasi birlik yaratma çabalarına yol açmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması Alevilere durumlarında hızlı iyileşme olacağı umudunu vermişti. Bekledikleri değişimlerin önünde, Sünnîliğin yarı-resmi devlet dini olarak yönetim mekanizmalarında durması, giderek zaman içerisinde etkinleşmesi ve inanç yönünde engellemelerin sürmesi Alevilerin hayal kırıklığına uğramasına neden olmuştur.¹⁴⁸ Bu durum, Aleviliğin doğası hakkında farklı anlayışları olan derneklerin bile ortak bir siyasi tutum sergileyebilmeleri, bu konunun ne kadar derinlere dayandığını gösterir.¹⁴⁹

6) Altıncı evre; Alevilerin içinde farklı etnik gruba mensup bireylerin olması sebebiyle özellikle Kürt sorunu da Alevilerin tarihi gelişimine etki etmiştir. Aleviler, çatışmanın neden olduğu milliyetçi gerilimlerin cemaatlerini doğrudan etkilediği gerçeğinin farkına varmıştır. Bu durumun farkına varmaları, Alevi etnisitesinin ülkedeki hâkim söylemlere göre farklı şekillerde ifade edilmesine yol açtı. Böylece Aleviler, İslamcılık karşısında, politik bir seçim olarak laikliğe yönelme ve kimliklerini politik terimlerle ifade etme eğilimi göstermektedirler. Kürt

¹⁴⁷Helga Rittersberger-Tılıç, "*Almanca kimliğinin Alevi Kimliğine Dönüştürülmesi*", **Alevi Kimliği**, editör; T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere, İstanbul 1999, s. 94.

¹⁴⁸Ali Aktaş, "*Kırsal Kesimdeki Dönüşüm Sürecinde Alevî Aile Yapısında Meydana Gelen Değişmeler*", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**,

http://www.hbektas.gazi.edu.tr/dergi_dosyalar/12-65-114.pdf. (22.11.2009)

¹⁴⁹Çamuroğlu, "*Türkiye'de Alevi Uyanışı*", s. 98

milliyetçiliğinin karşısında ise, birlik ilkesini öne çıkarıp, kimliklerini ve aidiyetlerini Alevi olarak vurgularlar.¹⁵⁰

7) Yedinci evre; zikredilen altı evre ile oluşturulmak istenen birleşme, Alevi dernek kurumsallaşmalarının oturması, Alevi tanımlamaların ayrışması, Alevi grupların referans noktalarının netleşmesi ve taleplerin artık devlet ile konuşulabilmesi tekrar ayrışmaya sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda kanaatimizce konuya en güzel örnek “Alevi İftarı” ile “Alevi Çalıştayı”dır. Bu iki olayda, artık birlikte hareket etmek yerine dernek kurumsallaşmasının oturması, kendi Alevi tanımlarının farklı olması, referans noktalarını açığa çıkarmak ve taleplerini dile getirmek için birbirinden farklı tavır sergileyen Alevi dernekler gözlenmiştir. Bununla beraber Subaşı bu evrede iki önemli unsurun gözlendiğini şu şekilde özetler; “*Bunlardan ilki, her zaman talepte bulunulan devlet, şayet bir gün çağrılara yanıt verirse bu sesin nasıl karşılanıp değerlendirileceğiyle alakalıydı. Diğeri ise temsil sorununun, sanıldığığının aksine hala önemli bir güç kaybına yol açtığıyla ilişkiydi.*”¹⁵¹ Nitekim Yedinci ve son “Alevi Çalıştayı”na katılmayan grupların basın açıklamasında mevcut ayrışmayı net olarak görmek mümkündür;

*“...AKP ve Cem Vakfı, Dolmabahçe görüşmesinde muhtemelen mutabık kaldıkları üzere; Aleviliğe ve Alevilere İslam, Alevi-İslam tanımı üzerinden yeni bir elbise giydirmeye çalışacaklardır. “Alevilik-çerçeveleme sorunları, kimlik ve beyan sorunları” gibi gündem maddesi başka hangi anlama gelir?... AKP hükümeti haddini aşmakta ve Aleviliği tanımlamaya kalkmaktadır. Üstelik bunu Alevilerin Sorunlarını çözmek amacıyla başlattığı çalıştay aracılığı ile yapmaktadır...”*¹⁵²

B) Gelenekselliğe Etki Eden Unsurlar

1- Köyden Kente Göç ve Aleviliğin Toplumsal Yapısındaki Değişiklik

Toplumun, sosyal değişimin ve toplum-sosyal değişim ilişkisinin tabiatı gereği değişmeyen bir toplum düşünmek olası değildir. Denilebilir ki sosyal değişim

¹⁵⁰ Çamuroğlu, “Türkiye’de Alevi Uyanışı”, s. 98

¹⁵¹ Subaşı, **Alevi Modernleşmesi**, s. 285-289.

¹⁵² Ali Balkız, “AKP'nin "Sahte" Alevi Çalıştayı'na Katılmıyoruz”, 28.01.2010, http://www.alevifederasyonu.com/index.php?option=com_content&task=view&id=412&Itemid=1. (29.01.2010)

bir bakıma kaçınılmaz ve evrensel bir fenomendir.¹⁵³ Toplamlar, hiçbir zaman durağan olmamışlardır. Değişim, toplumsal hayatın bir gereğidir. Hiç bir toplum hareketsiz değildir. Her toplumun kendine özgü bir dinamizmi vardır. Her toplum az veya çok değişimi yaşar, tecrübe eder. Bir toplumun durağanlığı, başka bir toplumun değişim durumuna göreدير, yoksa o toplum durağan değildir. Bir toplumda değişim düşük yoğunluklu, başka bir toplumda yüksek yoğunluklu, bir toplumda yavaş, başka bir toplumda hızlı tempoda olabilir. Bu çerçevede değişimin, zamana ve topluma göre farklılık arz ettiği söylenebilir. Her halükârda değişim, her insan topluluğunun değişmez karakteristiğidir. İnsanların karşılıklı ilişki ve etkileşimleri, tarihsel süreç içerisinde farklı bir hâl almakta, toplumsal yapıda ortaya çıkan başkalaşma ya da farklılaşmalar da sosyal değişimi doğurmaktadır.¹⁵⁴

Sosyal değişim, değişim kelimesinden de anlaşılacağı gibi, zaman içerisinde gerçekleşmektedir. Sosyal değişimlerin önemli bir özelliği, onların köklü ve sürekli olmalarıdır. Bu durumda toplumsal değişimlerin, toplumun tarihî akışını, kaderini değiştiren değişiklikler olduğunu söylemek mümkündür. Yani geçici ve yüzeysel değişiklikler, sosyal değişim kapsamında değillerdir. Sosyal değişim denilince bir grup veya toplum içindeki insanların ilişkilerinde yer alan yerleşik tavır ve hareketlerdeki, teknik terimi ile sosyal sistemin yapı unsurları ve işleyişi üzerindeki değişiklikler anlaşılmalıdır.¹⁵⁵ Özetle, toplumda meydana gelen bir değişimi, sosyal değişim olarak görebilmek için değişimin, bir referans noktasıyla belirlenebilir olması, yani bir zaman dilimine endeksli olması; kesintisiz olması, yani bir sürekliliğinin bulunması ve kollektif olması, yani aile, cemaat, eğitim, ekonomi gibi kalıcı birliktelikleri ifade eden grup veya kurumlar bazında ortaya çıkması gerekmektedir.¹⁵⁶ Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi sosyal değişme, bir toplumda zaman içinde gözlemlenebilen, toplumun sosyal teşkilâtının yapısı veya işlevlerini geçici değil, sürekli ve köklü bir biçimde etkileyen bir fenomendir. Böylece sosyal değişim, toplumun yapısını oluşturan sosyal ilişkiler ağının ve bunları belirleyen sosyal kurumların değişmesi olarak anlaşılabilir.¹⁵⁷

¹⁵³ Barlas Tolan, **Toplum Bilimlerine Giriş**, Ankara 1991, s. 279.

¹⁵⁴ Tolan, **a.g.e.**, s. 277.

¹⁵⁵ Sulhi Dönmezer, **Sosyoloji**, İstanbul 1990, s. 197.

¹⁵⁶ Zeki Aslantürk, M. Tayfun Amman, **Sosyoloji**, İstanbul 1999, s. 354-355.

¹⁵⁷ Tom B. Bottomore, **Toplumbilim**, çev. Ünsal Oskay, İstanbul 1984, s. 313.

Sosyal değişime ilişkin olarak zikredilmesi gereken önemli noktalardan biri, sosyal değişmenin nötr bir kavram olduğudur. Sosyolojik anlamda sosyal değişimin bizzat kendisi, başlı başına ne iyi ne de kötüyü ifade eder. Sosyal değişim, bir toplum veya grubun sosyal düzenlemelerinde meydana gelen herhangi bir değişikliğe atıfla bulunur. Şu hâlde sosyal değişim, normatif değil, objektif bir anlam içeriğine sahip olup herhangi bir değer yargısı içermez, nesnel bir gerçekliği ifade eder. Sosyal değişim, göreceli olarak iyi de olabilir, kötü de olabilir; toplumun güçlenmesini beraberinde getirebileceği gibi zayıflanmasını da beraberinde getirebilir. Daha açık bir ifadeyle bir toplumun yaşadığı "değişim", o toplum için iyi de olabilir, kötü de; o toplum için kötü olabilir de başka bir toplum için iyi olabilir veya tersi de mümkün. Toplum, değişimle birlikte daha uzun süreler yaşama, varlığını sürdürme zemini de bulabilir, tersine çözülebilir veya çökebilir de.¹⁵⁸

2- Yazılı Kültürün Sözlü Geleneği Eritmesi

Günümüzde bilgisayar teknolojisi ve yeni dijital ortamlar sayesinde yapay belleğin mümkün hale geldiği bir dönemdeyiz. Sözlü kültürde insanın, mit ve ritüellerle tuttuğu kayıt işleminin ötesine geçen, yazılı gelenek ve özellikle de matbaanın keşfiyle birlikte basılı kağıt malzemeler üzerinden yeni kayıt olanaklarına kavuşuldu. Yapay bellek, yazının ve sonrasında matbaanın keşfine eşdeğer bir kültürel devrim anlamına geliyor. Bilgi-işlem teknolojisi 1950'lerin sonrasında gelişmeye başladı ve 1970'lerin ikinci yarısından sonra asıl atılımını gerçekleştirerek evlerimizin, çantalarımızın ve ceplerimizin içine kadar girdi. Silikon ve devre teknolojilerinin hızla ilerlemesi bilgisayarları hem ucuz hale getirdi hem de işleyim kapasitelerini inanılmaz boyutlarda arttırdı.¹⁵⁹ İnsan zihninin hiçbir zaman ulaşamayacağı hesap edilen işlem kapasiteleri, insanoğlu için yeni olanaklar sunan, yeni hayaller yaratılan, yeni yalanlar üretilen bu alanı kullanımımıza soktu. İnsanlık, yazı uygarlığının mürekkep, tüy ve papirüsten mekanik baskı gibi kolaylıkla ve alışkanlıklarımıza dayanarak anlayıp gözlemleyebileceğimiz araçlarına geçerken, bugün bunlara ek olarak bilgisayarlarla denetlenen alt sistemler, laserler, fontlar,

¹⁵⁸ Ejder Okumuş, **Toplumsal Değişme ve Din**, İstanbul 2003, s. 23.

¹⁵⁹ Murat Yağcı, **Yazılı Kültürün Düşüşü Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre ve Elektronik Kültüre Geçiş Süreçlerinde Düşünsel ve Toplumsal Değişimler** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005, s. 13.

internet, disket ve dijital görüntülerle iç içeyiz. Matbaanın icadıyla açılan bilgi çağının, bilginin daha önce hiç olmadığı kadar yaygınlaştığı çağın yarattığı heyecan, bugün bizler için hayli sönük bir durum. İnsanlığın büyük sözlerini taş, tuğla ve ahşapla ifade eden, kayıt altına alan çağ, yerini yazıya bıraktığında bilginin de dünyevileşmesi, yaygınlaşması ve demokratikleşmesi söz konusu olmuştu.

C) Günümüzde Düşkünlük

1- Köyden Kente Göç ve Aleviliğin Toplumsal Yapısındaki Değişiklik Açısından

Değişik mezhep, din, ideoloji ve fikri akımlardan unsurlar taşıyan ama bunları İslamlaştırmış¹⁶⁰ olan Alevilik, mezhepler üstü (*metadoksy*) bir dini-kültürel ve mistik-ahlaki bir hareket iken, özellikle Yavuz Sultan Selim döneminden sonra merkezden uzaklaşan ve kendi dini öğretileri merkezinde bulunurken, Cumhuriyet dönemiyle birlikte dışa açılmaya başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında geleneksel yapılarını koruyabilme mücadelesi verdiği anlaşılın grupların, ileriki yıllarda geleneksel yapılarını korumanın yerini, değişen şartlara uyum sürecinin almaya başladığı anlaşılmaktadır. Bu süreçte, dini grup üyeleri kent ortamında söylemlerini farklılaştırmışlar, grubun korumacı yapısı yerine değişimci bir anlayışa yönelmişlerdir. Öyle ki, geçmişte geleneksel gruplar tarafından benimsenen, Tanrı ve insan arasında ilişki kuran dini-mistik güçlere sahip otorite sarsılmıştır.¹⁶¹ Yaşanılan bu süreç, geleneksel dini grupları kimlik sorgulamasına itmiştir. İ. Melikoff'un da belirttiği gibi bu sorgulama, geleneksel grupların tarihi köklerine dönmesine neden olmuş,¹⁶² kimlik sorgulaması sonucunda, grupların birbirlerini yeterince tanımadıkları, yanlış ve eksik bilgilere sahip oldukları anlaşılırken, grupların karşılıklarına binlerce yıllık ortak adetleri, örfleri, töreleri, ahlâkı ve sanatları çıkmıştır. Dışa açılım beraberinde Avrupa'ya ve şehirlere göçü, Alevi öğretisini sorgulamayı, modernleşmeyi, başkalaşmayı, kaynaşmayı, dünyada ve Türkiye'de meydana gelen değişik fikrî akımlara mensubiyeti de beraberinde getirmiştir. Geçiş sürecindeki bir nesil, Alevi öğretilerinde yaşamaktan çok demokratik, laik, sosyal hukuk devletinde yaşamayı ön plana geçirdi.

¹⁶⁰ Fıçlalı, **Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri**, s. 276.

¹⁶¹ Fulya Atacan, **Cerrahiler: Sosyal Değişme ve Tarikat**, İstanbul 1990 s. 36-39.

¹⁶² Melikoff, **a.g.e.**, s. 36-39.

Aleviliğin temelinde yer alan Dedelik, Müsahiplik ve Düşkünlük kurumları geleneksel içeriklerini ve işlevlerini kısmen veya tamamen yitireceği bir süreç yaşamaktadır. Tek tek bireyler için bilgi organizasyonlarının değişmesi paradigmatik düzeyde, pek çok trajik deneyimin yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Nihayet insanların kesin olarak inandıklarını düşündükleri yeni şeyler tüm eski inançlarını zedelemiş, kendilerini iflah olmaz bir şüpheye düşürmüştür. Bu nedenle modernliğin düşünsel, siyasal, toplumsal ve psikolojik alandaki yansımaları benzersizdir.¹⁶³ Çünkü ideal anlamıyla geleneksel Alevilik, kutsal kabul edilen normlarla bezelidir ve bunun paralelinde de, geleneği taşıyanların saygıyla bağlı buldukları törenleri kapsamaktadır. Dinî olan ile dinî olmayan arasındaki farkın belirsiz olduğu bu gelenek, aynı zamanda bir “cemaatleşme biçimi”nin de oluşturucusudur.

Geleneksel Alevi tipi, dayanışma, yardımlaşma ve işbirliğinin gereği olarak, ortak bir kaderi paylaştığına inandığı bireylerden kurulu olan topluluğa adeta organik bir şekilde bağlanmıştır. Alevilikte ibadet ve törenler, dinî işlevleri ve topluluğun düzenini ve devamlılığını sağlamakla kalmamış, hukuki ve ahlâkî özellikleriyle topluluğun iç bağını oluşturur hale gelmiştir. Böyle bir ortamda meydana gelebilecek her kural dışı hareket, grubun birliğini zayıflatacağı için, topluluk bu konulara karşı sert önlemler almıştır ki “düşkünlük” kurumu bunun en güzel örneğidir. Görgü Cemleri bir *yargı kurumu* işlevini üstlenmiştir. Toplumda suçlu sayılan düşkünler bu cemlere katılamaz. Kapalı toplumlarda bir denetleme kurumudur. Kişinin dede önünde ve toplum karşısında yaptığı fiillerin bir yıllık dökümünü vermesidir. Bir yerde devletle ilişkiyi en az düzeyde tutarken toplum düzenini sağlamak amacıyla ortaya çıkmış kurumdur. Neticede, bu ibadet pratikleri ve törenlerle karakterize olan gelenek, topluluk için büyük önem taşımış ve geleneklerini korumaya ve kutsamaya başlamışlardır.

Bireyler arasında yardımlaşma, dayanışma ve işbirliği gibi birincil ve yüz yüze ilişkilerin hâkim olduğu bu yapı, bünyesindeki sosyal kurumlar sayesinde kendi iç denetimini ve topluluğun sürekliliğini sağlamıştır.¹⁶⁴ Kapalı ve homojen bir toplumdaki açık ve çeşitli unsurların bir arada yaşadığı bir topluma geçiş sürecinde düşkünlük kurumunun da önemli ölçüde etkinliğini azaltmıştır. Hareketlerin ve

¹⁶³ Necdet Subaşı, **Öteki Türkiye’de Din ve Modernleşme**, Ankara 2003, s. 79.

¹⁶⁴ Murat Okan, **Türkiye’de Alevilik**, İstanbul 2004, s. 68-69.

ilişkilerin kontrol edilebilir olduğu toplumsal bir yapıdan, hareket ve ilişkilerin kontrolünün zor olduğu komplike bir yapıya geçişte bireyin kendisi ile baş başa kalmasının ve bu sorumluluk bilincinin etkisi daha da artmıştır. Kişilerin birbirlerini denetlemesi her bakımdan zorlaşmıştır. Denetleme mekanizması çökmüş, artık toplumsal kontrolün yerini bireyin itirafı almıştır. Kendi inanç grubuna mensup kişilerin baskısını hisseden bireyde, yaptığı olumsuz davranışa dair sosyal caydırıcılık vasfı azalmıştır. Çünkü toplumdaki dışlanma bireyin sosyal ilişki ve gündelik hayatına daha az etki etmektedir. Özellikle de ıkrarlı değilse bu özellik daha da fazla azalmaktadır. Çünkü kendisini kınayan toplumdaki daha çok başka inanış tarzına mensup bir sosyal ortamda yaşamaktadır. Homojen toplumda bakkala ve misafirlğe gitmesine kısıtlama getiren ritüel, herkese açık olan süper marketten alışveriş yapması ya da Sünni bir komşusuna misafirlğe gitmesi sırasında çok da fazla etki etmemektedir. Bu, düşkünlük kurumu için bir çıkmazdır. Bazı cemlerde “*Seni sana, seni Allah’a havale ediyorum.*” diyerek çare üretilmeye çalışılmıştır. Ahlaki ve sosyal kontrol mekanizması olan düşkünlüğün caydırıcı olma vasfı daha da azalmıştır.

2- Yazılı Kültürün Etkisi Açısından

Sosyal organizasyonun doğal bir sonucu olarak kapalı bir cemaat yapısı gösteren Alevi topluluklarda sözlü gelenek önemli rol oynamıştır. Bu dışı kapalılık bilginin kutsallaşması ve belli ellerde toplanmasını beraberinde getirmiştir. Artık tek tek deyişlerin ezberlenmesine de gerek yoktur; bunlar, gereksinim duyulduklarında başvurulmak üzere bir yana bırakılan gereçler ile korunabilir. Ocaklar başka bir deyişle ocak mensubu Dede aileleri, sözlü geleneği en iyi yaşatan ve aktaran roller üstlenmişlerdir. Alevi tarih, inanç ve kültürü yüzyıllar boyunca bu Ocaklar içinde yaşatılmıştır. Dedeler saz eşliğinde söyledikleri deyişlerle de olsa birçok geleneksel veriyi bugüne taşımışlardır. Müzik de bu aktarım işinde çok önemli işlevler üstlenmiştir.¹⁶⁵ Bellek alanındaki bu tutumluluk daha önce bellek destekleme sistemlerinin kurulup sürdürülmesinde harcanan çok büyük zihinsel enerjilerden

¹⁶⁵ Ali Yaman, “*Anadolu Aleviliği’nde Ocak Sistemi Ve Dedelik Kurumu*”, a.g.s.

tasarruf sağlamış, böylece sıradan, bilindik olmayan deyişlerin üretilmesi ve yeni düşüncelerin geliştirilmesi yolu genişlemiştir.¹⁶⁶

Yazı eleştireliliği de geliştirmiştir. Sözlü kültürlerde olup bitenlerin formal olmayan yollardan anımsanmasının, yüz yüze konuşma biçimini aldığını söyleyebiliriz. Sözlü toplumların, çoğu kez halk öyküsü, mitos ve efsane arasındaki farkları gözettikleri doğrudur.¹⁶⁷ Ancak bu türlerin içinde ya da aralarında bir tutarsızlık görüldüğünde kuşkuculuğun ortaya çıkması zordur. Artık eğitilmiş nesil kendilerine şifahi olarak anlatılan geleneksel Aleviliği ve bunu anlatanları (dedeleri) eleştirir olmuş ve akılcı bir gözle kurumsallaşma işine bakar hale gelmiştir. Bununla beraber bu kurumsallaşma Cem Meydanı özelliğinden çok yardımlaşma ve ideolojik bir yapı arz etmektedir.

Kentleşmiş Alevilik ise, modern hayatın bireysel çeşitliliği içinde, bazen kutsalla bezenmiş bir efsane, bazen de toplumsal kurumları ön plana çıkarılmış, kutsalı elinden alınmış bir öğreti olmaktadır. Geleneksel Aleviliğin mitsel anlatılarla karakterize edilmesini F. Bozkurt şöyle ifade etmektedir: *“Bilimsel açıdan, Kızılbaş inançlarının İslamla ilişkisi pek gevşektir. Söylencelerle donatılmış bir düşsel evren gerçekleri yansıtmaz. Ne Peygamber’e dayandırılan söylenceler, ne Ali’yi donatan bezekler gerçeklerden kaynaklanır. Tümü yüzyıllardır Kızılbaş bireyin belleğine çizilmiş çok renkli görüntülerdir. Sağlam bilimsel verilerden uzaktır.”*¹⁶⁸

Bunun yanısıra bir başka unsur da; bilimin yolundan gitmeyi kendisine ilke edinmiş olan ve bu yüzden bilim sahibi herkese büyük saygı duyan Alevilerin, kentleşmeyle birlikte inançlarını Alevileri seven, Alevi dostu akademisyenlerden öğrenmeye çalışmış olmalarıdır. Ancak bizzat kendileri Alevi olmayan ve Alevilik üzerine araştırma yapan bu kişilerin Aleviliği ne kadar kavramış oldukları da başlı başına bir araştırma konusudur. Bu bakımdan kentleşme olgusunun getirdiği sorunlardan birisi de, bizzat araştırmacıların yarattığı kavram kargaşasıdır.¹⁶⁹ Yazılı kültürün etkisini Bilici şu şekilde ifade eder;

¹⁶⁶ Paul Connerton, **Toplumlar Nasıl Anımsar?**, çev: Alâeddin Şenel, İstanbul 1999, s. 118-119.

¹⁶⁷ Connerton, **a.g.e.**, s. 119.

¹⁶⁸ Fuat Bozkurt, **Çağd aşılaşma Sürecinde Alevilik**, İstanbul, 2000, s. 174.

¹⁶⁹ İsmail Pehlivan, *“Kentleşen Alevilik”*, 04.11.2006, **Akşam Gazetesi**.

“Aleviler bir paradoksla karşı karşıyadırlar. Ya sistematik bir teoloji koyacaklar ortaya ve kendilerini yazılı iletişimin gerekleriyle tanımlayacaklar, ya da geleneklerinin dinî-metafizik boyutlarından geri çekilerek bir etno-politik alana sıkışmaya başlayacaklar... En çok karşılaştığımız sorunlardan birisi şudur: Dedeler köylerde bize “Biz bunlara cevap veremiyoruz, ne yapmak lazım.” diyorlar. Biz teolojik yapı kurma sorunu ile karşı karşıyayız.”¹⁷⁰

Dedeler köy toplumunda Hz. Ali'nin nasıl Heyber Kalesi'nin kapısını söktüğünü, Battal Gazi'nin kahramanlıklarını anlatarak belki onları mutlu edebiliyordu. Bugün gençlere bu gibi menkıbeler akılcı olarak anlatılmazsa onların inanması beklenemez. Örneğin Alevi bir gence Hacı Bektaş Veli'nin “güvercin donu”nda Anadolu'ya geldiği efsanevi bir şekilde anlatıldığında buna inanmayabilir. Fakat bu olay, Hacı Bektaş Veli'nin kabilesiyle birlikte binbir çile çekerek Nevşehir'in Sulacakarahöyük bölgesine geldiği ve barış getirdiği şeklinde anlatıldığında hiçbir gencin buna karşı çıkacağı veya Dedeyi dinlemeyeceği düşünülemez. Yine, Abdal Musa'nın ceylan görünümünde ormanda dolaşırken Alanya Beyi'nin oğlu Gaybi Bey tarafından okla vurulması olayı zalimin mazluma biat etmesi olarak anlatıldığında Alevi gençlere doğru bilgi verilmiş olacak ve gençler yine dinleyeceklerdir. Bu gibi söylenceleri çoğaltabiliriz.

Sonuç itibariyle, düşkünlüğün kent yaşamında geleneksel anlamda işlevini yerine getirmesi çok zor gözükmektedir. Bu durumun nedenlerini genel olarak şu şekilde sıralamak mümkündür:

a. Çağdaş yargı kurumlarının bulunduğu ve devletle ilişkisinin zorlayıcı olduğu bir ortamda, toplum barışını sağlayıcı bir kurum, işlevini eski biçimi ile sağlayamaz. Toplum düzenini bozan kişinin cezasını zaten yargı vermiştir.

b. Geleneksel Alevilikte düşkünlük sayılan kimi olaylar çağdaş toplumda suç olmaktan çıkmıştır. Geleneksel Alevilik evlilik kurumunu kutsal sayar. Çok ayrıcalıklı olaylar dışında, ayrılmaya izin vermez. Günümüz insanı için önemli olan anlaşma-anlaşmama gibi kavramları tanımaz. Kesinlikle evliliğin sürdürülmesini ister. Oysa çağdaş insan için evlilik, mutluluğu sürdürdüğü sürece var olan bir

¹⁷⁰ Bilici, a.g.e., s. 73.

ortaklıktır. Günümüz Alevileri arasında eşlerin ayrılmaları durumu sık sık karşılaşılan bir olaydır. Bu ortamda Görgü Ceminde eş boşama yüzünden kimse düşkün sayılamaz. Dedelerin ancak önerici, yatıştırıcı ve birleştirici öğütleri söz konusu olabilir. Bunun ötesi, bireylerin özgür seçimine kalmıştır. Başkasının hakkını yeme de geçici düşkünlük nedenidir. Köy ortamında toplum olan bitenlere tanıktır. Kimin haklı kimin haksız olduğu iyi bilinir. Buna göre, dede önünde hesaplaşmada bağlayıcı biçimde çözüme gidilir. Kent yaşamında bu da olanaksızdır. Özellikle ticari ilişkiye giren kişiler arasında her şey kâğıt üzerinde ve devletin yargı kurumlarına belge verir biçimde düzenlenir. Söz, yemin işlevini yitirmiştir.¹⁷¹

c. Günümüzde haftalık ya da daha az bir sıklıkla cemevine giden bir kuşağı düşkünlük gibi bir yaptırımla toplum dışına itme söylemi, bireyi kendi toplumundan ya da cemeviden soğutmaktadır. Bu durumda sadece bazı ritüeller ve de söylemlerle devam ettirdiği Aleviliğine müdahale edilmemesi açısından ikrar vermek itici bir unsur haline gelmektedir. İkrarlı olanlara uygulanan düşkünlük cezası, homojen bir ortamda ikrarlı olmasa bile toplumsal bir etkinliğe sahipti. Ama günümüzde, düşkünlük kavramını içselleştirmiş ikrarlı Alevi kişilerle diyalogunun sekteye uğraması kısıtlayıcı ve kontrol edici bir unsur olmaktan ziyade sadece ufak bir çevre daralmasına ve kendisi gibi düşünmeyen bireylerle diyalogunun artmasına neden olmaktadır. Toplumsal dışlama ile, Alevilik bir kişi daha yitirmiş olur. Alevilik Görgü Cemlerini artık, dedenin birleştirici, yatıştırıcı öğütleri ile sınırlamak zorundadır. Nitekim, kentlerde dedelerin yaptıkları da budur. Bu durumda dedelerin görevleri; toplumdaki bireyleri bir araya getirip, elden geldiğince razılığını sağlayıp toplumsal barış ve bütünlüğü korumak biçiminde sınırlanmıştır.

II. KAMUOYUNDA DÜŞKÜNLÜK TARTIŞMALARI

A) Birlik Partisi ve Beş Yol Düşkünü

İnanç grupları arasındaki denge ve eşitliği sağlayacak, bu grupların inanç ve vicdan özgürlüğüne saygı gösterecek şekilde Diyanet İşleri Başkanlığı'nda temsilin sesli olarak dile getirildiği bir dönemde Birlik Partisi kurulmaya başlandı. Siyaset, Alevilerin geleneksel kesimiyle buluştu ve bu buluşmayı Alevilerin manevi önderleri

¹⁷¹ Fuat Bozkurt, "Aleviliğin Yeniden Yapılanma Sürecinde Toplum-Devlet İlişkisi", **Alevi Kimliği**, editör T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere, İstanbul 1999, s. 108.

olan dedeler kanalıyla gerçekleştirdi. Dedeler, partinin örgütlenmesinde aktif roller üstlenirken, halk ozanları örgütlenme sürecinde partinin propagandasını yaptı. Köylerde yaşayan Alevilerle, köyden kente göç eden ancak Alevi inancının etkilerini taşımaya devam eden kesimlerin partiye ilgi göstermesinde, Hacıbektaş Dergâhı da kilit rol oynadı.

Birlik Partisi, Avukat Cemal Özbey'in önderliğinde 17 Ekim 1966'da kuruldu.¹⁷² Bu partinin en önemli özelliği hem Cumhuriyet tarihinde, belli bir inanca mensup olan Alevilere yaslanan ilk parti hem de Alevilerin ilk siyasi deneyimi olmasıydı. Sosyolojik olarak Alevi tabana seslenen ancak Alevilik inancı üzerinden kurgulanan bir toplum ve devlet düzenine taraftar olmayan partinin amblemi, oniki imamı temsil eden on iki yıldız ve Hz. Ali'yi sembolize eden bir aslandı. Partinin on altı kurucusu bulunmaktaydı.

Tarihi durumu Kelime Ata şu şekilde özetlemektedir;

“BP, ilk seçimine 2 Haziran 1968 tarihinde yapılan kısmi senato ve mahalli seçimlerinde girdi. 12 Ekim 1969 tarihinde yapılan milletvekili seçimlerinde, Hacı Bektaş Veli'nin soyundan geldiklerine inanılan Ulusoy ailesi ve Malatya'nın Ağuçan Ocağı dedelerinden Hüseyin Doğan ailesi üzerinden Alevilerin geleneksel kesimi ile buluşma gerçekleştirildi. Bu seçimde yirmi dokuz ilde sandık başına giden Birlik Partisi, 12 Ekim 1969 seçimlerinde sekiz milletvekili çıkardı ve yüzde 2.8 oy aldı. BP, nüfusunun tamamına yakını Kürt Alevilerinin oluşturduğu Tunceli'de ise varlık gösteremedi. Bunun iki nedeni vardı: birincisi, partinin “Türkçü” söylemi diğeri de Türkiye'de okuma-yazma oranının en yüksek olduğu il nüfusunun inanç eksenli bir partiyi reddetmesiydi.

Kazım Ulusoy, Yusuf Ulusoy, Ali Naki Ulusoy, Hüseyin Balan ve Hüseyin Çınar, 1970 yılında Demirel hükümetine BP Genel Yönetim Kurulu'nun aldığı karara aykırı olarak beyaz oy verdi. Beş milletvekilinin beyaz oyu açıklamak için başvurduğu iki gerekçeden

¹⁷² Ata, a.g.s.

biri partinin yeni siyasi çizgisi diğeri de rejimle ilgiliydi. Söz konusu milletvekilleri, “demokrasiyi kurtarmak” için beyaz oy verdiklerini belirtirken, “BP’nin Türkiye İşçi Partisi benzeri bir partiye dönüştürülmesine” tepki olarak hükümeti desteklerini vurguladılar.

Demirel hükümetine beyaz oy veren Ulusoylar’ın siyasal tutumu karşısında partide inanç ve siyaset karşı karşıya geldi. Genel Yönetim Kurulu, partinin kararına aykırı davrandıkları gerekçesiyle beş milletvekilini ihraç ederken, ihraçların parti tabanına anlatılmasında Alevilik inancının kurallarına başvuruldu. Söz konusu milletvekilleri “düşkün” ilan edildi.”¹⁷³

Demirtaş ise konuyu şu şekilde değerlendirmiştir;

“Birlik Partisi kuruldu ve on üç-on dört milletvekili çıkardı. Peki, ne oldu? Bu tip davranışlar insanları yanlışa götürür. BP’ne ihanet edenler de işin ilginç tarafı Hacı Bektaş-ı Veli’nin, Serçeşme’nin torunlarıydı. Süleyman Demirel’in kendilerine maddi destek olduğu iddiaları bile var. Süleyman Demirel’in kabinesi bu beş oy ile hükümette kalmıştır aksi takdirde kabine düşüyordu. Parti kararına muhalif davrandılar. Uzun müddet Alevi köylerine giremediler, Hacı Bektaş-ı Veli bile kendilerini dışladı.”¹⁷⁴

Söz konusu tarihi durum günümüzde de farklı şekillerde devam etmektedir. Bu husus da Pir Sultan Abdal Derneği’nce; “sağ partilere gidenlerin yol düşkününü (aforoz) ilan edilmesi gerektiği”, sağ partilere giden Alevileri ‘katilleriyle el ele olmakla’ suçlayan ve “Sol Alevi derneklerin ortak görüşü olarak MHP ve diğer sağ partilerden aday olan Alevilerin rant peşinde kişiler” olduğu yönünde beyanatlarda bulunmaktadır.¹⁷⁵

Benzer siyasi bir uygulama da geçtiğimiz günlerde yaşanmıştır. Nitekim CHP Genel Başkan Yardımcısı ve Bursa Milletvekili Onur Öymen 10 Kasım 2009’da

¹⁷³ Ata, **a.g.s.**

¹⁷⁴ Demirtaş, **a.g.mü.**

¹⁷⁵ Barış Erdoğan, “Alevilerde MHP’ye olan ilgi giderek artıyor”, 05.06.2007, **Sabah Gazetesi.**

TBMM’de Demokratik Açılım ile ilgili olarak yaptığı konuşma Aleviler tarafından tepkiyle karşılanmış, Öymen konuşmasında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Atatürk Şeyh Sait’le müzakere mi etti? Dersim isyanını yapanlarla müzakere mi etti? Onların sözcüleriyle, temsilcileriyle masaya mı oturdu? Bunların hiçbirini yapmadı arkadaşlar. Yabancı ülkelerin istihbaratından mı yararlandı? Hayır. Türkiye’nin istihbaratından yararlandı ve kısa bir sürede bütün terör örgütlerini dize getirdi. Kurtuluş Savaşı’nda analar ağlamadı mı? Kimse çıkıp da “Analar ağlamasın. Biz şu Yunanlılarla anlaşalım.” dedi mi? Şeyh Sait isyanında analar ağlamadı mı? Dersim isyanında analar ağlamadı mı? Kıbrıs’ta analar ağlamadı mı? Bir tek kişi Türkiye’de çıkıp da “Analar ağlamasın diye, bu mücadeleyi durduralım.” dedi mi? Dünyada diyen var mı? Amerika’da bir saat içinde 3 bin kişiyi öldürdü teröristler. Bir Amerikalı devlet adamı çıkıp da “Aman, analar ağlamasın. Şu teröristlerle bir uzlaşalım.” dedi mi? İlk siz diyorsunuz. Niçin? Çünkü, terörle mücadele cesaretiniz yok.”¹⁷⁶

Bu durumun ardından Avrupa’daki CHP teşkilatlarını ziyaret eden Kemal Kılıçdaroğlu büyük tepkilere maruz kalmış ve Avrupa Parlamentosu’nda Dersim konferansında konuşan Haydar Işık, CHP’li Onur Öymen’e karşı bir hafta içinde üç farklı tavır sergilemesi sebebiyle Kemal Kılıçdaroğlu’nu düşkün ilan etmiştir.¹⁷⁷

30 Kasım 2009 tarihinde Milliyet Gazetesinde Devrim Sevimay’ın Alevi Bektaşî Federasyonu Başkanı Ali Balkız ile gerçekleştirdiği röportaj da “*Alevi Partisi Kuruluyor*” tartışmalarına zemin hazırlamıştır. Söz konusu röportajdan bazı bölümler şu şekildedir;

“İlk ne zaman başladınız bu çalışmaya?”

Son yerel seçimlerden iki hafta sonra seçim sonuçlarını, Alevilerin rolünü ve taleplerini değerlendiren bir deklarasyon yayımladık. Orada dedik ki “Bu parlamentodan bize umut yok. Oysa

¹⁷⁶ Onur Öymen, “TBMM Konuşması - Demokratik Açılım Hakkında”, 10.11.2009, <http://www.onuroymen.com/arsiv/1874>. (13.11.2009)

¹⁷⁷ “Kılıçdaroğlu Yol Düşkünü”, 20.11.2009, <http://www.gundem-online.net/haber.asp?haberid=82182>. (29.11.2009)

bizim sorunlarımız siyasi sorunlardır, siyaset çözecektir ve Meclis'te çözülecektir.” deyip, tüm Türkiye'deki Alevileri ve sosyal demokratları bu tespitimizi tartışmaya davet ettik. O gün bugündür de tartışıyoruz.

Kimler var bu partileşme arayışı içinde?

Çeşitli akademisyenlerin (Ahmet İnel, Mithat Sancar, Fuat Keyman, Erol Katırcıoğlu...) ve Ufuk Uras arkadaşımızın yer aldığı bir çalışma grubu var. Bir başka hareket, 10 Aralık Hareketi (Burhan Şenatalar, İbrahim Kaboğlu, DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi). Bir de SHP yeni arayışlar içerisinde.

Peki o 22 ildeki Alevilerde yeni bir parti heyecanı gördünüz mü?

Düzenlediğimiz toplantılara katılan Alevi olanlar ve olmayanlarda dört eğilim tespit ettik: 1- “Elinize, yüreğinize sağlık. Bu bir ihtiyaçtı. Tam zamanıdır. Yanınızdayız” diyenler. 2- Türkiye Birlik Partisi ve Barış Partisi deneyimlerini anımsatarak “Aman ha, o konuma düşmeyin” diye uyarılar. 3- CHP'ye bel bağlamış, belki gelecek sene belediye başkanı veya encümen üyesi olurum diye bekleyenler. 4- “Ya nereden çıktı bu, CHP'yi niye bölüyorsunuz, gelin hep beraber Baykal'ı indirelim” diyenler.”¹⁷⁸

Alevi Bektaşî Federasyonu Başkanı Ali Balkız'ın, Alevilerin beklentilerine de yanıt verecek yeni bir sol parti kurma hazırlığında olduğunu açıklayan Ufuk Uras da Star Gazetesi'ne; “*Hükümetin başlattığı demokratik açılıma CHP'nin olumsuz tavrının parti kurma sürecini hızlandırdığını, demokratik açılım konusunda somut bir siyaset izleyeceklerini, eşit yurttaşlık hakkını temel alan bir yoldan hareket edeceklerini,*” ifade etmiştir. Prof. Mithat Sancar ise; “*Parti kurma çalışmalarını kapsamında ilk toplantıyı 4 Temmuz'da çeşitli çevrelerin katılımıyla İstanbul'da yaptıklarını, 13 Eylül'de İstanbul'da büyük bir toplantı gerçekleştirdiklerini, yeni*

¹⁷⁸ Devrim Sevimay, “*Aleviler Yeni Solun Peşinde - Alevi Bektaşî Federasyonu Başkanı Ali Balkız ile Röportaj*”, 30.11.2009, **Milliyet Gazetesi**.

partinin adının Yeni Sol Merkez partisi olabileceğini, CHP'nin sol olarak görülmesinin yanlışlığını vurgulayacaklarını” belirtmiştir.¹⁷⁹

Alevi Bektaşî Federasyonu'na bağlı yirmi altı kurumdan on dokuzu ABF Genel Başkanı Ali Balkız'ın 30 Kasım 2009 tarihinde Milliyet Gazetesi'ne verdiği demecinde yer alan parti kurma açıklamasına istinaden bir açıklama yapmıştır. Buna göre;

“Gün, bütün Alevi çevrelerinin gücünü birleştirip mücadele çitasını yükseltmesinin günüdür. Enerjimizin parti kurma maceralarında tüketilmesi tarihsel anlamda affedilemez bir hata olacaktır. Tüm bu nedenlerle biz ABF bileşeni kurumlar olarak, ABF bünyesinde yürütülen siyasi parti kurma çalışmasına destek vermeyeceğimizi, bu çalışmanın içerisinde hiçbir şekilde yer almayacağımızı belirtiriz. ABF yöneticilerinden bu çalışmadan vazgeçmelerini veya görevlerinden ayrılarak bu çalışmayı sürdürmelerini talep ediyoruz.”¹⁸⁰

Bu bildirin ardından Balkız, Federasyon Genel Başkan Yardımcısı Ali Kenanoğlu'nu görevden almıştır. Ali Kenanoğlu, kendisini görevden almaya götüren süreci şu şekilde anlatmaktadır:

“Biz, federasyonu oluşturan yirmi altı kurumun on dokuzu, Ali Balkız ya da ABF yönetiminin, federasyon görevinde bulunurken parti çalışması içinde bulunmasını doğru bulmadığımızı söyledik. Görevden alınmam, bu deklarasyon sonucunda gerçekleşti. Mevcut partileri demokrat bulmayıp yeni parti kurmaya çalışıyorlar. Ama bunları gördükten sonra bir beklentim olamaz.”¹⁸¹

Alevi Bektaşî Federasyonu, kamuoyunda Alevi partisi kurulacağına dair haberlerin çıkması üzerine, salt bir Alevi partisi kurulmayacağına dair bir basın açıklaması yapmıştır. Yapılan açıklamada şu ifadeler yer almaktadır:

¹⁷⁹ 1 Aralık 2009 tarihli **Star Gazetesi**.

¹⁸⁰ Renk Haber – Özel, “**Ali Balkız'a Sert Uyarı!**”, 15.01.2010, http://www.renkhaber.com/haberler/Turkiye.1/Ali_Balkiz_a_sert_uyari_/15390.html. (16.01.2010)

¹⁸¹ “**Ali Balkız'ı Eleştirdi Görevinden Oldu**”, 19.01.2010, <http://www.haber7.com/haber/20100119/Ali-Balkizi-elestirdi-gorevinden-oldu.php> (19.01.2010)

“Evet biz Aleviyiz! Herşeyden önce Alevi olmayı ne bir ayrıcalık ne de bir suç olarak görüyoruz. Ancak, kendi kimliğimiz ve geçmişimizle de son derece barışığız. Sorunlarımızı çözmek istiyoruz! Alevilerin, Kürtlerin, emekçilerin, kadınların, gençlerin sorunlarının çözümünün laik, demokratik bir Türkiye'nin yaratılmasından, demokratik bir değişim ve dönüşümden geçtiğini de biliyoruz! Bu değişimi yaratacak gücün ise yüzü sola dönük bir kitle partisi olduğunu da iyi biliyoruz! İşte biz, böyle bir alternatifi yaratmaya el veriyoruz! Güç veriyoruz. Yani, ne Alevi Partisi kuruyoruz, ne de inanç temelli bir parti kuruyoruz! Bu adımı atacak gücü kalmamışların, öz güvenlerini yitirmiş olanların, halkın gücünü küçümseyenlerin, gelecek umudunu yitirenlerin yapacakları en doğru işin ise, Alevilere ve Alevi örgütlerine akıl vermek ve korkutmaya çalışmak yerine, bu akli kendilerine saklamaları ve susmaları gerektiğine inanıyoruz!”¹⁸²

Ali Balkız ve CHP arasındaki bu gerilim, CHP Genel Merkezi'nde düzenlenen Aşûre günü etkinliklerinde daha da su yüzüne çıkmıştır. CHP'den yapılan basın açıklamasında şunlar kaydedilmektedir; *“Ali Balkız bazı gazetecilere “davete icabet etmedik” diye aşure paylaşımına katılmadığını açıklamış ve bu açıklama, Balkız'ın kendisini yakın hissettiği bugünkü bazı gazetelerde de yer almıştır. “Davete icabet etmedik” diyen Ali Balkız'ın açıklaması, gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü Ali Balkız, CHP Genel Merkezi'nde kaynatılan aşureyi paylaşmaya davet edilmemiştir.”¹⁸³*

Parti kurma çalışmalarına dair Demirtaş;

“Kendi içimizde ayrıştığımız ve birleştiğimiz noktalar illaki olacak. Ali Balkız ile siyasi anlamda fikirlerimiz bağdaşmasa da söylemleri bize ters gelse de Cemevlerine yasal statü verilmesi gibi birleştiğimiz yerler de var elbette. Ama onlar bize zarar veriyor. Keşke derneklerinin ismini değiştirse de başka bir şey koysalar. O saygı ile

¹⁸² Ali Balkız, **"Alevi Partisi Kurmuyoruz, Konu Israrla Çarpıtılıyor"**, 04.12.2009, http://www.alevihaberajansi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=8833&Itemid=1 (06.12.2009)

¹⁸³ CHP, **"Basın Açıklaması"**, 30.12.2009, <http://www.chp.org.tr/HaberDetayi.aspx?NewsID=595> (01.01.2010)

andığımız insanların adını lekelememiş olurlar. Bu tutumları insanları rencide ediyor. Bunların amacı siyasallaşmaktır. DTP bir bölgenin partisi olduğu için ne durumdadır! Çünkü DTP Türkiye Cumhuriyeti'nin partisi değildir. Bir grubu temsil eden partinin kurulması yanlıştır. Onlar Alevi partisini kursalar, Alevilerin oy vereceğini de sanmıyorum.”¹⁸⁴ şeklinde değerlendirme yaparken Çetinkaya da konuyla ilgili şunları ifade etmiştir:

“Bu insanların amaçları değişik. Parti kuracaklar, aday olacaklar. Birlik Partisi'nde de aynısı oldu. Alevi Partisi kurmak istiyorlar. Bunu kimse tasvip etmez ve oy vermez. Bu iş bölücülüktür. Alevi-Sünni ayrımı yapan bölücüdür. İkilik yapanın aramızda yeri yoktur. Çuval değil ki milletin ağzını büzesin. Herkes konuşur. Bazen bu devletin de işine gelebilir. Parçalansın güçlenmesin diyebilir. Faruk Çelik'in bu işlerin çoğunu çözeceği kanaatindeyim. Alevi toplumu solda yer aldı. CHP bu toplumu kullandı. Ben de dahil oyunu almış, sırtını sıvazlamış, gelmiş ve gitmiştir. Hiçbir şeyi gündeme getirmemiştir. AKP sorunları gündeme getirdi ve çözeceğini söyledi. Eğer samimiyse de zaman gösterecek. Alevi toplumu meseleleri hakkını yasal yünden almak istediği için gündeme getiriyor. Cemevleri herkese açıktır. Devlet aleyhinde konuşulmaz.”¹⁸⁵

B) Alevi İftarı

11 Ocak 2008 tarihinde, AK Parti Milletvekili Reha Çamuroğlu'nun girişimi ile düzenlenen ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın da katılımıyla Bilkent Otel'de Alevi önderlerine bir iftar yemeği verildi. Alevi iftar yemeğinin menüsünde Alevi inancına göre su ve et bulunmadı. Alevi dünyasında matem ayı kabul edilen Muharrem'de verilen iftar yemeğine bir Başbakan ilk kez katıldı. İftar yemeği bir Alevi dedesinin duasıyla başladı. İki saat süren yemek sırasında Bektaşî nefesleri ve Kutsi Ergüner'in eserleri dinlendi. Muharrem yas ayı olduğu için semah gösteri olmadı. İftar yemeğinde AK Parti'nin Alevi milletvekilleri İbrahim Yiğit ve Reha

¹⁸⁴ Demirtaş, a.g.mü.

¹⁸⁵ Çetinkaya, a.g.mü.

Çamuroğlu'nun yanı sıra Başbakan Erdoğan da bir konuşma yaptı. Ayrıca üst düzey erkânının da hazır bulunduğu iftar programına muhtelif Alevi derneklerinin temsilcileri de katıldı.¹⁸⁶

Bununla beraber söz konusu iftara, Cem Vakfı Başkanı Prof. Dr. İzzettin Doğan iştirak etmemiştir. Konuyla ilgili olarak Demirtaş şu değerlendirmede bulunmaktadır:

“İzzettin Doğan'ın ilk Alevi iftarına iştirak etmemesinin bir sebebi var. Siyasilerce Alevi halka “cemevi cümbüş evi” gibi ağır kelimeler kullanılmıştı. Hiçbir Alevi camiye başka bir adlandırma yapmaz. Her türlü inanca saygı duyar. Bu ifadelerden dolayı tepki gösterildi. İkinci bir sebep de Alevilik’de iftar olgusu diye bir şey olmamasıdır. O davetin adının “iftar” olması bile Alevileri rahatsız etti. Mesela bir hafta önce Odunpazarı Belediyesi Alevi dede ve dernek yöneticilerine bir yemek verdi. Kendileri bize iftara gelin demedi. Bu davette akşam ezanı beklenmedi. Hatta akşam ezanından 2 saat sonra yemek yendi. Ezan saattir ama esas olan ortalığın tam kararmasıdır. Ayrıca İzzettin Doğan’a söz verilmedi hiç, bu da gitmemesinde etkiliydi. 2009 yılında düzenlenen davete katıldı.

Ben Odunpazarı Belediyesinin davetine gittim. Davete icabet kötü olmaz. Davet eden Odunpazarı Belediyesinin Başkanı AKP’denidir. Buraya hizmet edecek kimse ona giderim. İster oy verelim ister oy vermeyelim o bizim başkanımız. Kendisi oy verene de vermeyene de hizmetle mükellef. Lutfetmiş çağırmış bizi. Ramazan ayında nasıl iftar veriyor da kimse benim vergimle nasıl iftar verirsin gibi laflarla karşı çıkmıyorsa bu da onun gibi. Herkes bu ülkenin vatandaşıdır. Horosan yayınlarından bizlere kitap almış ve hediye etti hepimize. Ben niye gitmeyeyim ki!”¹⁸⁷

Alevi iftarı öncesinde, Alevi Bektaşî Federasyonu ve Avrupa Alevi Birlikleri Konfederasyonu'na bağlı Alevi dernekleri, 11 Ocak'ta yapılan iftarla ilgili olarak

¹⁸⁶ **“Kimin Bahçesinden Kimi Kovuyorlar”**, 11.01.2008, <http://www.samanyoluhaber.com/haber-87233.html>. (23.11.2008)

¹⁸⁷ Demirtaş, **a.g.mü.**

Mülkiyeliler Birliği'nde basın toplantısı düzenledi. Toplantıya Alevi Bektaşı Federasyonu Başkanı Turan Eser, Avrupa Alevi Birlikleri Konfederasyonu Genel Başkanı Turgut Öker, Alevi İnanç Önderleri adına Hacı Bektaş Veli Dergâhı Postnişini Veliyettin Ulusoy'un vekili Dertli Divane, Hacı Bektaş Veli Dernekleri Genel Başkanı Tekin Özdil, Pir Sultan Abdal Derneği Genel Başkanı Kazım Genç, Almanya Alevi Birlikleri Konfederasyonu İnanç Kurulu Başkanı Cafer Kaplan'ın yanısıra DSP İstanbul Milletvekili Süleyman Yağız ve çok sayıda aydın, sanatçı ve Alevi dedesi katıldı.

Toplantıda; Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Başkanı Kazım Genç, Alevilere yönelik inkâr politikalarıyla Aleviliğin ortadan kaldırılması konusunda sonuç alamayan AK Parti iktidarının bünyesine kattığı devşirme Aleviler eliyle, Alevilerin inançsal, kültürel, siyasal değerlerinin çürütülmesi, aşındırılması yönünde sinsi bir asimilasyon planını ortaya koymuş bulunduğunu ifade ederek, dedelerin düşkünlük kararını açıklamıştır;

*"AK Parti'nin muharrem iftarı, düzenleyenin kimliği, amacı, düzenlenme biçim ve yeri, davet şekli açılarından tümüyle sorunludur. Yemek sahibinin biz Aleviler nazarında, itibar sorunu vardır. Yemeğin amacı devşirme Alevilerden 'arka bahçe' yaratmaktır. Yemek, Aleviler açısından bir Hızır Paşa sofrasıdır. Yemeğe katılacak Alevilerin, belirtilen hususları ihlal etmelerinden dolayı Alevi inancındaki en büyük müeyyide olan 'Düşkünlük Yaptırımı' ile yüz yüze geleceklerini, bu kişileri 'düşkün' olarak niteleyeceğimizi ilan ediyoruz."*¹⁸⁸

Söz konusu karar, kamuoyunda uzun süre tartışılmış ve pek çok tartışmaya vesile olmuştur. Bu çerçevede, kamuoyundaki bilgi kirliliği ve konunun herkesçe nasıl anlaşıldığını göstermesi açısından bazı Alevi kuruluşlarının fikirlerinin zikredilmesinin de faydalı olacağı kanaatindeyiz. Buna göre;

- Çorum Hacı Bektaş Veli ve Anadolu Eğitim Kültür Vakfı Başkanı Durmuş Arslan; *"Başbakanın vereceği iftara katılmama kararı almışlar, niye katılmıyorlar bilmem. Çağırırsalar ben katılırdım. Niyeti her ne olursa olsun ben Sayın Başbakana teşekkür ediyorum. Düşkün ilan etme lafını söyleyenler düşkündür.*

¹⁸⁸ *"İftar Yemeği Alevileri Böldü Yemeğe 8 Dernek Katılıyor"*, 11.01.2008, **Sabah Gazetesi**, <http://www.sabah.com.tr/haber,628995699E1E41AEA9CF26378449285E.html>. (23.11.2008)

Düşkün, düşkün ilan edemez. Gelsin onu söyleyen ceme de ben ona sorayım düşkün kimmiş? Devletini ve hükümetini ayıramayandan hiçbir şey olmaz.”¹⁸⁹

- AKP İstanbul Milletvekili ve Alevi iftarının organizatörü Reha Çamuroğlu; *“Allah kolaylık versin. Hızır yardımcıları olsun. Kendilerine sadece gülüyorum. Abuk sabuk işlerle uğraşıyorlar. Bizim tarihimizde böyle bir uygulama yok. Onları da ben topluma şikâyet ediyorum.”*¹⁹⁰ *“Yani papaz mı dede mi ne olduğu belli olmayan engizisyon üyeleri kimin bahçesinden kimi kovuyorlar. Bu, büyük saygısızlık. Afarozu Katolik Kilisesi bile terk etti.”*¹⁹¹

- Abdal Musa Vakfı Başkanı Ali Tören; *“Düşkünlüğe ancak halk mahkemelerince karar verilir. Bunlar kendi kendileri düşmüşler. Önce kendilerini kaldırsınlar. Bunların Allah’la, İslam’la ilgileri yoktur. Muhatap almayız.”*¹⁹²

- Cem Vakfı Başkanı Prof. Dr. İzzettin Doğan; *“Barış için uzatılan el sıkılır... Düşkün cemde ilan edilir. Düşkünlük kararının verilmesi kolay iş değildir. Her önüne gelen kişi bu kararı veremez. Düşkün ilan edilmesi için toplumun değer yargılarına karşı gelinmesi gerekir. Kişinin hakkındaki iddialar dile getirilir. Kişinin konuyla ilgili savunması alınır ve kişi suçlamaları kabul ederse düşkün ilan edilir. Bu tamamen siyasidir. Provokatifdir.”*¹⁹³ *“Gayrı ciddi bir olay. O beyanda bulunanlar sıradan tipler. Bıyıkları olduğu için birilerine ‘gel dede ol’ demişler. Kimsenin öyle bir yetkisi ve düşkün ilan etme hakkı yoktur. Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığı bu hususta soruşturma açabilir.”*¹⁹⁴

- Malatya Hacı Bektaş-ı Veli Kültür Merkezi Vakfı Genel Başkanı Hasan Meşeli; *“Düşkünlük konusuna kargalar dahi gülecektir.”*¹⁹⁵

- Cem Vakfı Malatya Şube Başkanı Eşref Doğan; *“Düşkünlük olayı bir dede veya birkaç dede tarafından belirlenemez. Dede ‘Ben bunu düşkün ilan ettim’*

¹⁸⁹ “Aleviler’de ‘Düşkün’ Kavgası Büyüyor”, 12.01.2008,

http://www.haber7.com/haber.php?haber_id=292721. (23.11.2008)

¹⁹⁰ Ali Ekber Ertürk, “Alevi İftarına ‘Düşkün’ İhtarı”, 10.01.2008, **Akşam Gazetesi**.

¹⁹¹ “**Kimin Bahçesinden Kimi Kovuyorlar**”, a.g.s.

¹⁹² “Alevi İftarına ‘Düşkün’ İhtarı”, a.g.h.

¹⁹³ Abdullah Demir, “Barış İçin Uzatılan El Tutulur”, 11 Ocak 2008, **Hürriyet Gazetesi**.

¹⁹⁴ Ali Eyvaz, “**Her Bıyıklığı Dede Sanmayın**”, 13.01.2008,

<http://www.yenisafak.com.tr/gundem/?t=13.01.2008&c=1&i=93039>. (23.11.2008)

¹⁹⁵ “**Alevilere ‘Aforoz Olursunuz’ Tehdidi**”, 12.01.2008,

<http://www.samanyoluhaber.com/haber-87310.html>. (23.11.2008)

diyemez. Bu onun haddi de değildir. Düşkün olmak ceme iştirak edenlerin ve dedenin kararıyla ancak haklı gerekçelere dayandırılarak gerçekleştirilebilir. Alevilikte Reha Çamuroğlu'nun bir yemek verdi diye düşkün ilan edilmesi gibi bir uygulamanın yeri yoktur. Tamam, Reha'yı sevmeyebilirsiniz, beğenmeyebilirsiniz, partisini sevmeyebilirsiniz ancak böyle bir şeyde düşkünlük kararı veremezsiniz. Büyük bir vebal olur.”¹⁹⁶

- Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi Dr. Ali Murat İrat; “Alevi iftarı öncesi on iki dedenin ‘düşkün’ ilan etmesi, daha çok siyasi bir girişim. Çünkü bu kişileri ancak bağlı buldukları ocakların dedeleri ‘düşkün’ ilan edebilir.”¹⁹⁷

- İrfan Çetinkaya; “İftara katılanlar düşkün olamaz. Düşkün ilan edilmesi için, İkrarlı olması ve toplum içinde cemde ilan edilmesi lazım. Bu tartışmalarda sağduyulu olanlarla Allah’a, Peygamber’e ve Kur’an’a inanları ve yoluna devam edenler kıstas alınmalıdır. Diğer uç görüşleri değil. Ali’siz Alevilik deniliyor, Alevilik İslamın içinde mi dışında mı diye tartışılıyor. Böyle saçma şey olur mu hiç? Alevilik İslamın özüdür, Hz. Ali ile başlar, Hz. Ali de Peygamberin yolundadır.”¹⁹⁸

- Mustafa Özcan; “Kimse kimseye düşkün dedi diye düşkün olmaz. Ben sana kötü bir söz söylesem sen o sözdeki gibi mi olursun? Öncelikle suç ispatı olması lazımdır. Düşkün kelimesi çok ağırdır tıpkı hâkimin kalem kırması gibidir. Eğer bir yol üzerindeyseniz böyle düşkün ilan edilmez.”¹⁹⁹

C) İzzettin Doğan’ın Düşkün İlan Edilmesi

Düşkünlüğe dair ikinci tartışma Cem Vakfı Başkanı Prof. Dr. İzzet Doğan’ın ‘düşkün’ ilan edilmesiyle tekrar başlamıştır. Bu ilan İzzet Doğan’ın bazı davranışlarından dolayı olmuştur. İzzettin Doğan’ın ‘düşkün’ ilan edilmesine sebep olduğu söylenen davranışlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

¹⁹⁶ “Alevi ve Sünniler Barış İçinde”, 04.02.2008,

http://www.malatyahakimiyet.com/inx/haber-1961-Alevi_ve_sunniler_baris_icinde.html. (23.11.2008)

¹⁹⁷ “Alevilik'teki Düşkünlük Yahudi Aforozu Gibi”,

<http://www.yeniaktuel.com.tr/tur108,133@2100.html>. (16.12.2009)

¹⁹⁸ Çetinkaya, a.g.mü.

¹⁹⁹ Özcan, a.g.mü.

1) İzzettin Doğan'ın Haziran 2008'de Vatan gazetesinde yayınlanan röportajında Fethullah Gülen ile ilgili söylemiş olduğu sözlerden dolayı ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Söz konusu röportajda İzzettin Doğan; *"Fethullah Hoca'yı tanırım. Saydığım bir insan. Onu İslam'la ilgilenen bir düşünür, bir filozof olarak görüyorum. Birkaç defa görüştük, konuştuk, kendisi geldi. Cemevlerinin yapımında olumlu bir katkısı vardır. Hatırlarsınız, yıllar önce 'Camilerin yanında cemevleri de yapılmalı' diye beyanat vermişti. ...Nazım Hikmete yapılanlar Fethullah Gülen'e yapılmamalı."*²⁰⁰ şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Ali Yıldırım, bu röportajı şu şekilde değerlendirmektedir;

*"...ABD'den sürekli oturma izni talebinde bulunmuşlardır. Başvurudaki kilit sözcüğü "olağanüstü yetenekli eğitimci" tanımlaması oluşturmaktadır. CEM Vakfı başkanı İzzettin Bey'in Vatan söyleşisinde Fettullah Efendiyi, onun avukatlarının "yeşil kart" başvurusundaki sözleriyle değerlendirmiş olmasının, sıradan bir rastlantının ötesinde bir nitelik taşıdığı şimdi bütün çıplaklığıyla görülüyor. ABD'deki dosya kapsamında İzzettin Beyin sözlerinin, Fettullah Efendinin "Green Card" başvurusu dolayısıyla "referans" olarak söylendiğinde herhangi bir şüphe kalmıyor. İzzettin Bey, Vatan söyleşisinde Fettullah Efendiyi "bir düşünür, bir filozof olarak gördüğünü" dile getirmişti. Bu değerlendirme, Fettullah Efendinin avukatlarının değerlendirmesiyle olduğu gibi çakışıyor. Hatta onu da aşan bir nitelik taşıyor. İzzettin Bey basın aracılığıyla ABD makamları önünde Fettullah Efendiye referans veriyor, kefil oluyor. "Bir düşünür, bir filozof" nitelemesi "olağanüstü yetenekli eğitimci" anlamındadır ve referans olma işinde hiçbir kuşkuya yer kalmıyor."*²⁰¹

2) Başbakan Recep Tayyip Erdoğan 6 Aralık 2008'de Beşiktaş Dolmabahçe'deki çalışma ofisinde Cem Vakfı Başkanı İzzettin Doğan, Alevî İslam Din Hizmetleri Başkanı Ali Rıza Uğurlu, Alevî Vakıfları Federasyonu Başkanı Doğan Bermek ve Cem Vakfı Genel Müdürü Hadır Akbayır ile bir araya geldi. İki

²⁰⁰ Mine Şenocaklı, "Nazım'a Yapılan Fethullah Hoca'ya Yapılmasın!", 17.05.2008, **Vatan Gazetesi**.

²⁰¹ Ali Yıldırım, "İzzettin Bey, Fettullah ve ABD Yargısı", 27.06.2008,

http://www.alevihaberajansi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=4206&Itemid=4.
(14.09.2008)

saat süren görüşmeye AK Parti Milletvekili Reha Çamuroğlu, devlet bakanları Mehmet Aydın ve Said Yazıcıoğlu da katıldı.²⁰²

3) 2008 yılında Ankara Bilkent Otel’de düzenlenen ilk Alevi İftarı’nın ikincisi, 7 Ocak 2009’da İstanbul Feshane’de ilk iftarın iki katı davetli sayısı ile gerçekleştirildi. Cem Vakfı Başkanı Prof. Dr. İzzet Doğan iftara katılmasıyla tekrar gündeme geldi. Zira İzzettin Doğan ilk iftara katılmamıştı. İftar yemeği, AK Parti İstanbul Milletvekili Reha Çamuroğlu’nun da mütevelli heyeti üyesi olduğu Abdal Musa Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı tarafından gerçekleştirilmiş ve yaklaşık iki bin kişi iştirak etmiştir.²⁰³ Bu hususta Demirtaş şunları zikreder; “İstanbul’daki iftara beni de çağırdılar. Benim bir yemek için buradan kalkıp gitmem zor geldi. Kendim karşılasam 600-700 TL emekli maaşım ile iki çocuk okutuyorum bana zor gelecek. Dernekten karşılasam içime sinmeyecek. Ama gidenleri eleştirmem de.”²⁰⁴

4) 8 Kasım 2009’da “Ayrımcılığa Karşı Eşit Yurttaşlık Hakkı” adı altında Kadıköy Meydanı’nda Alevi Bektaşî Federasyonu, Pir Sultan Abdal Derneği ve çeşitli Alevi örgütleri üyelerinin düzenlediği mitingin Cem Vakfı’nın yayın organı Cem TV’de canlı yayınlara gösterilmeyip aynı saatte gerçekleştirilen MHP kurultayının gösterilmesi.

Sonuç itibarıyla yukarıda zikredilen sebeplerin ard arda meydana gelmesi ile bazı Alevi dedeleri İzzettin Doğan’ı düşkün ilan etmiştir.

Konu ile olarak Bianet adlı internet sitesinde Ali Balkız ile gerçekleştiren röportaj şu şekildedir;

“- İzzettin Doğan ve Cem Vakfı, Alevi Bektaşî Federasyonu’ndan farklı bir çizgi izliyor ve dolayısıyla, AKP Hükümetinin bu yöndeki mazeretlerine bir zemin oluşturuyorlar, olanak yaratıyorlar. Sizin bu çevreye karşı tutumunuz nedir?”

İzzettin Doğan ve çevresi, o fikriyat, Alevileri asimile etmeye çalışan, Sünnileştirmeye çalışan devlet politikası ile tam bir uyum

²⁰² İbrahim Balta, “Alevi Açılımının Yol Haritası Dolmabahçe’de Belirlendi”, 07.12.2008, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=768074>. (08.12.2008)

²⁰³ Sultan Uçar, “2 Bin Kişilik Alevi İftarı”, 23.12.2008,

<http://www.porttakal.com/haber-2-bin-kisilik-alevi-iftari-202126.html>. (24.12.2008)

²⁰⁴ Demirtaş, a.g.mü.

halindedir. İzzettin Doğan bir dede çocuğudur, profesördür, bilim adamıdır, atadan babadan ocak sahibidir. O ocakta yetişmiş olan biri Alevi İslam diye bir kavramı hiç duymamıştır. Yeni bir terim türetti. Alevi tarihinde, töresinde, kültüründe, sözlüğünde yeri olmayan bir kavram üreterek, Alevi İslam diyerek, yeni bir Alevilik yaratma hevesine kapıldı. Televizyondan cemler yayınlanıyor, erkekler bir tarafta, kadınlar bir tarafta, kadınların başı örtülü, izlerken korkuyorsunuz sanki bir tarikatın zikir töreni gibi... Alevilikte böyle bir şey yok. Cem vardı da, böyle bir cem yok. O, "ben Alevilerin önderiyim, lideriyim sözcüsüyüm, bu yeni yetmeler de nereden çıktı, üstelik bunlar siyaset yapıyor" diyerek, dünyaya sağdan bakarak, sağ ideolojiden bakarak yeni bir Alevilik inşa etmeye çalışıyor.

En son 8 Kasım'da İstanbul'da beş yüz elli bin kişi ile miting yaparken, O'na bağlı örgütlerin şubelerinden de binlerce insan kendi olanakları ile otobüslere, dolmuşlara, trenlere, vapurlara atlayıp Kadıköy'e gelmişler iken, O'na bağlı Cem TV aynı tarih aynı saatteki MHP Kurultayını canlı yayınlıyordu. Alevilere yönelik yayın yapan bütün televizyonlar -Yol, Su, Dem, Hayat başta olmak üzere-, ulusal kanallar, haber kanalları hepsi, uydudan alıp yayınlar yaparken, Cem TV, MHP Kurultayını yayınladı ve MHP Yönetimine kendi vakfından görevlendirdiği arkadaşlarını soktu. MHP'ye gidiyor, AKP'den aradığını bulamamış olmalı ki...

- "Benim bilgim dâhilinde değil, teolojinin alanına girdiğinden, böyle bir soruyu sorarak yanlış mı yaptım emin değilim ama Alevi erkânına göre bu bir düşkünlük hali midir?"

Evet, bu bir düşkünlük halidir. Bu bir yoldan çıkmadır. Bu işlenebilecek suçların günahların en büyüğüdür. Ama bu meşrebine de uygundur. Sivas'ta Madımak Oteli'ni kuşatıp orayı yarım saatlik kuşatmadan sonra ateşe verenlerin içerisinde MHP'liler de vardı, Ülkü Ocakları ve komando dediğimiz genç militanlar da vardı. Ve bunlar duruşmalar boyunca, yedi yıl boyunca, kurt işaretleriyle, yaptıklarından

utanç duymayı, pişman olmayı bir tarafa bırakın, hayatlarını kaybetmiş olan insanların yakınlarına ve biz müdahillere saldırdılar.

Mahkeme salonunda otururken gazete, radyo ve televizyonların önünde... MHP bu konuda herhangi bir özür dilememişken, işin içindeki rolünü kabul etmemişken, bu yanlış olmuştur bile dememişken, İzzettin Doğan'ın bu olay hiç yaşanmamış gibi MHP'ye meyletmesi evet, onda düşkünlük halidir.”²⁰⁵

Bazı alevi kuruluşlarının konuyla ilgili olarak ortaya koydukları görüşleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Hubyar Sultan Alevi Kültür Derneği Başkanı Ali Kenanoğlu; *"Biz Hubyar Sultan Alevi Kültür Derneği olarak, bu iftarı Aleviliğinin asimilasyonun bir parçası, Alevilerin 9 Kasım'da Ankara'da haykırdığı talepler konusunda hiçbir adım atmayan AKP'nin seçimler öncesindeki bir siyasi şovu olarak görüyor ve bu iftara katılmayacağımızı kamuoyuna bildiriyoruz.”*²⁰⁶

- Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Genel Başkanı Fevzi Gümüş, bir yıl önceki yemeğe katılmayan Cem Vakfı Başkanı İzzettin Doğan'ın, bu yıl iftarda bulunacağını söylediğini belirtmiş ve *"Bu buluşma Dolmabahçe Sarayı'ndaki hangi gizli pazarlıkların meyvesidir?"* diyerek İzzettin Doğan'ın tavrı ile ilgili eleştiride bulunmuştur. Bunun yanı sıra Fevzi Gümüş, Doğan'ın 2 Temmuz, Maraş Katliamı gibi anmalarının hiçbirinde yer olmadığını ve kendisine politik bir gelecek kurmak istediğini ileri sürmüş ve geçen yıl 'Bu iş hallolursa Süleymaniye'de şükür namazı kılacağım' diyerek aslında niteliğini ortaya koyan Reha Çamuroğlu'nun üstlendiği misyonun Alevilerin sorunlarını çözmek değil Alevilerin asimilasyonuna ortaklık olduğunu ifade etmiştir.”²⁰⁷

- Araştırmacı Ünsal Öztürk;

²⁰⁵ Mustafa Bayram Mısır, **a.g.sö.**

²⁰⁶ **"Alevilerden Akp'nin 'Alevi İftarı'na Tepki"**, 06.01.2009,
[http://www.haberx.com/alevilerden_akpnin_alevi_iftarina_tepki\(17,n,10110449,228\).aspx](http://www.haberx.com/alevilerden_akpnin_alevi_iftarina_tepki(17,n,10110449,228).aspx).
(07.01.2009)

²⁰⁷ Haberx, **a.g.s.**

“Cem Vakfı Genel Başkanı İzzettin Doğan, Alevi örgütlerine, yöneticilerine, büyük Alevi mitingine katılanlara; Sivas’ta, Maraş’ta, Gazi’de öldürülen Alevilere kontrolsüzce saldırmaktadır. Onları “ateist”, “İslam dışı olmak”la suçlamaktadır. Mitingde Alevilere misafir olan dostları da “Mitinge gelenlerin büyük çoğunluğu Alevi değildi” diyerek küçümsemektedir. Bu saldırıları Zaman, Yeni Şafak, Vakıf gibi dinci, gerici yayın organlarında yapmaktadır. İzzettin Doğan’a düşkün desek, düşkün bile değildir. İzzettin Doğan “Düşkünlük”ten söz edenlere “Soytari” demektedir. “Soytari” kavramı Yol’un da, bilimin de bir kavramı değildir, hakaret içermektedir. ... İzzettin Doğan’ı İslami bir kavram olan Münafık kavramı tanımlayabilir.”²⁰⁸

Konuyla ilgili olarak yukarıda yer verdiğimiz görüş ve değerlendirmelerin yanı sıra, tartışmaların yaşandığı günlerde Dünyanın en büyük paylaşım sitesi olan Facebook’da bulunan Alevi forumlarında da bu konu çokça gündeme gelmiş ve aşağıdaki isimlerde özel gruplar oluşturulmuştur:

- İzzettin Doğanı Düşkün İlan Ediyoruz! Faşist Tiyatronun Baş Aktörü!
- Alevilerin Fethullah Gülen’i Ya Da Bir Truva Atı: İzzettin Doğan
- İzzettin Doğan Düşkün İlan Edilmeli Diyenler,
- AKP İle Yapılan Alevi Yemeğine Karşı Olanlar,
- Alevi Düşmanı İzzettin Doğan’ı Kınıyoruz,
- Hasan Meşeli ve İzzettin Doğan’ a Karşı Olan Aleviler,
- İzzettin Dogan Cem Vakfından İstifa Etmelidir,
- Ey İzzettin Dogan, Bu Yol Pir Sultan Yoludur Gelemezsin Diyenler,
- Cem TV-Cem Radyo ve Cem Vakfını Kınıyoruz,
- AKP'nin İftarına Katılanlar Düşkündür Diyenler.²⁰⁹

²⁰⁸ Ünsal Öztürk , “**Münafık: İzzettin Doğan Hocaefendi**”,
<http://www.alevi.dk/BASIN%20ARSIV/MuNAFIK%20iZZETTIN%20DOGAN%20HOCAEFENDi.htm>. (28.12.2009)

²⁰⁹ <http://www.facebook.com>

Tartışmalar tüm hararetiyle sürerken Alevi-İslam Din Hizmetleri Başkanlığı'ndan yazılı bir açıklama yapılarak Prof. Dr. İzzettin Doğan ile ilgili düşkünlük iddialarına dair başkanlığın görüşü şu şekilde belirtilmiştir;

“Düşkünlük, ulu orta tartışılacak bir konu değildir. Düşkünlüğün uygulanması için de, bağlı olduğu ocağın Mürşit`inin, bir kurul oluşturması gerekmektedir. Bu kurulun, Mürşit, pir, rehber, davacı, davalı, şahitler, musahipler ve ikrarlı canlardan oluşması ve bunun da cem içinde yapılması koşulu vardır. İnsanlarımızın haklı taleplerinden, kendileri için çıkarlar sağlamaya uğraşırken Aleviliğin değerler sistemini de hiçe sayarak, bütün ömrünü insanlığın barışına, kardeşliğine, huzuruna ve ülkemizin bölünmez bütünlüğüne adanmış bulunan uluslar arası hukuk Profesörü, Alevi Vakıflar Federasyonu Onursal Başkanı, Alevi Dedesi, Cem Vakfı Genel Başkanı Prof. Dr. Sayın İzzettin Doğan`a dil uzatarak, güya düşkün ilan edebileceklerini ima etmek suretiyle, kendi inkarlarının çıkmazına düşmüş bulunuyorlar. Alevilik sadece bir kültürdür, yaşam biçimidir, İslam dışıdır` diyen Allah`ı, peygamberi, kurani Ehlibeyt`i kısaca kutsal değerlerimizi inkar eden, bir takım ikrarsızların, gerçek yol düşkünlerinin, eli, beli ve zehirli dilleri kirli olma çabaları boşunadır. Bizler inanç önderleri olarak Sayın Doğan`ın her zaman yanında olduğumuzu kamuoyumuza belirtiriz.”²¹⁰

Çetinkaya söz konusu tartışmalara dair görüşlerini şu şekilde beyan etmiştir;

“İzzettin Doğan düşkün olamaz. Ben kendim de Cem Vakfı'nın kurucularındanım. 1995`de Pera Palas`da başladık çalışmalara. Ali Balkız aşırı uçtur. Alevi-Baktaşî Federasyonu`nun kuruluşunda da yer aldım. Pir Sultan Abdal Derneği ile onun arkasından gidenler de özdeşleştirilmesin. Bunların düşünceleri yanlıştır. Kendileri ya parti kuracak, ya bir avanta kapacak ya da başka bir şey olacak. Olay bu kadar basittir. Onların Alevilik ile ilgisi yok. Onlar insanların gözünde

²¹⁰ “Alevi Dedeler`den İzzettin Doğan`a Destek”, 22.11.2008,

[http://www.haberx.com/alevi_dedelerden_izzettin_dogana_destek\(17,n,10102481,109\).aspx](http://www.haberx.com/alevi_dedelerden_izzettin_dogana_destek(17,n,10102481,109).aspx). (22.11.2008)

büyük gözükiyor. Ben on sekiz sene kendileriyle beraberdim ve şu an onları reddettim, kendilerinden ayrıldım. Onların inançları ve düşünceleri doğru yolda değil. Kendilerinin arkasından gidenler bilmiyor bunu, saf şekilde bağlanıyor.”²¹¹

Demirtaş da bu konuda şunları zikretmiştir;

“Kim ki onlar da, kimi düşkün ilan ediyorlar. Ali Balkız’ın falan Alevi olduğuna da inanmıyorum. O bir Alevi çocuğudur ama Alevi olduğuna inanmıyorum. Alevilik İslamın dışında diyorlar. Ben hiçbir atamdan dedemden İslamın dışında diye duymadım. Pir Sultan Abdal’ın şiirlerini okusalar neye hizmet ettikleri ortaya çıkar. Pir Sultan Abdal bir haksızlığa karşı çıktı ama onların anladığı şekilde değil. Onlar kendilerine ve siyasi görüşlerine göre yorumluyor. Bu şahıslar 70’li yıllarda DHKPC’nin, Dev Genç’in ve diğer sol fraksiyonların maşalarıydı. Şimdi onlar bitti sığınacak yer bulamadılar. Pir Sultan Abdal’ın altına sığınıyorlar. Bunların bizimle alakası yok. İzzettin Doğan’ı onların savunduğu fikre katılmıyor diye mi düşkün ilan ediyorlar? Ali Balkız’ın düşkün demesiyle düşkün olmaz. Kendisi de dede zaten ve bir ocağa bağlı. Bağlı olduğu ocaktaki talipler ile Hacı Bektaş-ı Veli’den gelen mürşit gelir ve bu şekilde düşkün ilan edilir ancak. Kimse bireysel değildir. El ele, el Hakka bağlıdır. Reha Çamuroğlu da aynı şekilde düşkün ilan edilemez.”²¹²

III. DÜŞKÜNLÜK VE BENZERİ UYGULAMALAR

Kapalı toplum ya da aynı inanca bağlı bireylerin birlikte yaşadığı topluluklarda kendilerine has geliştirilen toplumsal yargılama sistemlerine dair çeşitli dini ya da sosyolojik kavramlar çerçevesinde anlatılmaya çalışılmaktadır. Günümüzde bu kuralları uygulayanlar ve dıştan tanımlamaya çalışanların her ikisi de bu kavramlardan yararlanmaktadır. Bazen de aynı topluluk ya da inançtaki bireyler kendilerine uyguladıkları yaptırımlara dair tarihi dayanak noktaları aradığı gibi bazen

²¹¹ Çetinkaya, a.g.mü.

²¹² Demirtaş, a.g.mü.

de başka bir yapıdan alıntı yapıldı şeklinde açıklamalar yapmaktadırlar. Aslında zaman içinde kavramlar değişse de sosyal yapıdaki kurumlar aslını koruyarak genişlemekte ve modern dünyanın bilgisini de içine alarak evrim geçirmektedir. Bu bağlamda bu bölümde günümüzde ve tarihte bireyi dışlama ya da kendisine uygun hale getirmeye yönelik bazı kavramlar düşkünlükle kıyaslanarak anlatılmaya çalışılmıştır.

A) Tebük Seferi ve Düşkünlük

Suriye'den gelen bazı tüccarlar, Bizans İmparatoru'nun, Hıristiyan Arap kabilelerinin de desteğini alarak Müslümanlara karşı savaş hazırlığına başladığına dair Medine'ye bazı haberler getirdiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Eslem, Gıfâr, Cüheyne, Eşca' ve Süleym gibi diğer Arap kabilelerinin de katıldığı otuz bin kişilik bir ordu hazırladı. O, genellikle sefer için gideceği yeri gizli tuttuğu halde bu sefere çıkarken hedefinin Bizans ordusu olduğunu açıkça beyan etti. Çünkü yol uzun, düşman güçlü ve kalabalık, hava da sıcaktı. Hurmalar olgunlaşmıştı. Halkın meyvelerin altında, ağaçların gölgesinde oturmaktan hoşlandığı bir zamandı. Bu seferin tesadüf ettiği zamana Kur'an'da güçlük zamanı (Sâatü'l-Usre), o nedenle de bu sefere güçlük gazvesi (Gazvetü'l-Usre), orduya da güçlük ordusu (Ceyşü'l-Usre) denilmiştir.²¹³

Tebük seferi öncesinde Müslümanların tutum ve davranışları Kuran'ı Kerim'de şu şekilde ifade edilmiştir:

“Ey inananlar! Size ne oldu? "Allah yolunda savaşa çıkın" denilince yere yığılıp kaldınız. Ahiret yerine dünya hayatına mı razı oldunuz? Oysa dünya hayatının geçimliği ahirete göre pek azdır. Eğer savaşa çıkmazsanız Allah sizi elem verici bir azap ile cezalandırır ve yerinize sizden başka bir kavim getirir; siz savaşa çıkmamakla ona hiçbir zarar veremezsiniz. Allah her şeye kadirdir. Eğer siz Muhammed'e yardım etmezseniz, bilin ki, inkâr edenler onu, iki kişinin ikincisi olarak yurdundan çıkardıklarında, Allah ona yardım etmiştir. Hani o, mağarada arkadaşına "Üzülme; Allah bizimledir" diyordu. Bunun üzerine Allah ona (sükûnet sağlayan) emniyetini indirdi.

²¹³ İbrahim Sarıçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, Ankara 2007, s. 245.

*Görmediğiniz askerlerle onu destekledi ve inkâr edenlerin sözünü alçalttı. Allah'ın sözü en üstündür. Allah yücedir, bilgedir. Hafîfiyle, ağırlıyla hepiniz yola koyulun ve Allah yolunda mallarınızla, canlarınızla cihad edin. Eğer bilerseniz bu sizin için daha hayırlıdır.”*²¹⁴

Sefer öncesi Müslümanların durumunu şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Özur beyan ederek sefere katılmayan bazı bedevîler,
- Mazeretleri olmadığı halde yalandan özür beyan ederek katılmayan münafıklar,
- Sefere çıkmayı çok arzuladıkları halde fakirlikleri sebebiyle binek bulamayan bazı sahabiler,
- Yolculuklarına engel teşkil eden bir mazeret ortaya koyamayan üç sahabe.

Sefer sonrası, Tebük seferine iştirak edemeyip Medine'de kalan seksen civarında sahabe birer birer Peygamber'e gelerek özür beyan ettiler. Hz. Peygamber onların ifadelerini esas alarak ve iç yüzlerini Allah'a havale ederek mazeretlerini kabul edip kendileri için istiğfarda bulundu.

Sefere katılmayan Ka'b b. Mâlik, Mürâre b. Rebî' ve Hilâl b. Ümeyye adlı sahabiler yolculuklarına engel teşkil eden bir mazeret ortaya koyamadılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber ve Müslümanlar bu üç kişiyle elli gün süreyle irtibatlarını kestiler. Sonunda onların affedildiklerine dair ayet nâzil oldu.²¹⁵

“Andolsun ki, Allah, yine peygambere ve en zor gününde ona uyan Muhacirler'le Ensar'a, içlerinden bir kısmının kalbleri az kalsın kayacak gibi olmuşken, tövbe nasip etti de lütfedip tövbelerini kabul buyurdu. Çünkü O, gerçekten çok şefkatli, çok bağışlayıcıdır. Allah, haklarında hüküm beklenen o üç kişiyi de bağışladı. Çünkü o derece bunalmışlardı ki, yeryüzü bütün genişliğine rağmen onlara dar gelmeye başlamıştı, vicdanları da kendilerini sıkıntıya sokmuştu. Allah'tan kurtuluşun, ancak Allah'a sığınmakta olduğunu anlamışlardı. Sonra da Allah, onları tövbekâr olmaya muvaffak kıldı da tövbelerini kabul

²¹⁴ Tevbe 9/38-41.

²¹⁵ Sarıçam, a.g.e., s. 245.

buyurdu. Şüphesiz ki Allah, tövbeleri çok çok kabul edendir, çok merhametli olandır.”²¹⁶

İnsanların toplumsal olarak dışladığı ve bu durumun Ka'b b. Mâlik'e nasıl yansıdığı Buhâri'den nakille Elmalılı Hamdi YAZIR tarafından şu şekilde anlatılır;

“İnsanlar da bizden uzak durmaya başladılar ve bize karşı surat astılar, yüz vermez oldular. Hatta yeryüzü, bana yabancılaştı da yabancılaştı, artık benim tanıdığım yer değildi. Böylece elli gece kaldık, iki arkadaşım evlerine çekildiler, içerde oturup ağlıyorlardı. Ben onlardan daha genç, daha yiğit idim, evden çıkardım, cemaat ile namaza dururdum ve sokaklarda dolaşırdım ve hiç kimse benimle konuşmazdı. Namazdan sonra Resulullah mecliste iken varır ona selam verirdim ve gönlümden acaba o da bana selam veriyor mu, selamımı alıyor mu, dudaklarını oynatıyor mu, oynatmıyor mu diye dikkatle bakardım, sonra bazen namazı onun yakınında kılardım, benim olduğum tarafa selam vereceği zaman acaba bana gözü ilişir mi diye düşünürdüm. Fakat ben onun tarafına baktığımda gözünü benden uzaklaştırır, yüzünü başka tarafa dönerdi.”²¹⁷

İlerleyen günlerde de Ka'b b. Mâlik'e hanımından uzak durması da emr olunur; *“Daha sonra o elliden kırk gece geçmişti ki, bana Resulullah'ın gönderdiği bir elçi geldi "Resulullah, sana karından uzak durmanı emrediyor." dedi. Ben "Boşayacak mıyım? Yoksa ne yapacağım?" dedim. O "Hayır, sadece uzak duracaksın, ona yaklaşma!" dedi. O iki arkadaşıma da böyle emir göndermişti. Bunun üzerine ben de karıma "Haydi sen ailenin yanına git, Allah bu işte hükmünü verinceye kadar onların yanında kal!" dedim.*”²¹⁸

Söz konusu dışlamanın bitimi ise şu şekilde nakledilir;

“Ellinci gecenin sabahında sabah namazını kıldım ve evlerimizin birinin damı üstünde idim, öyle bir halde oturuyordum ki, tıpkı Allah Teâlâ'nın âyette bildirdiği gibi, nefsim üzerime çökmüş beni sıkıyor

²¹⁶ Tevbe 9/117- 118.

²¹⁷ Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dini Kuran Dili**, İstanbul 1992, C. IV, s. 422.

²¹⁸ Yazır, **a.g.e.**, s. 423.

gibiymi, yani gönlüm bunalmış da bunalmış ve yer bütün genişliğine rağmen bana dar gelmeye başlamıştı, sıkılıyordum. Tam bu sırada Seli Tepesi üzerinde yüksek sesle bana doğru "Hey Kâ'b, Kâ'b b. Malik, müjde, müjde!" diye alabildiğine bağırarak birinin sesini işittim, hemen secdeye kapandım, anladım ki, müjdeli bir haber geldi."²¹⁹

Tebük seferinde üç sahabeye uygulanan durumu düşkünlüğün kaynağı olarak gösterenlerin olduğu hep söylenegelmıştır.²²⁰ Söz konusu sefer sonrası üç sahabe toplumsal olarak dışlanarak pişmanlık duymaları sağlanmıştır ve bu durum diğer bireylere de caydırıcı bir unsur olması bakımından önemli bir husustur. Dışla(n)ma, pişman olma, tövbe ve tekrar halk arasına karışma durumlarının düşkünlükte de aynı şekilde yaşandığı gözlemlenmektedir.

B) Afroz ve Düşkünlük

Kilise hukukuna göre, yetkili dinî şahsiyetler veya meclisler tarafından suçlu görülen bir Hıristiyan'ın cemaatten çıkarılması anlamına gelen afroz (latince; excommunicatio) Türkçe'ye, Yunanca "dışarıda bırakma, dışarı çıkarma, kovma" anlamlarına gelen "aphorozein" sözünden geçmiştir. Topluluğun, kendisine karşı olanlarla ilgili bir savunma vasıtası olan "Cemaatten çıkarma" cezasına bütün eski dünya kavimlerinde de rastlanmaktadır.

Kitâb-ı Mukaddeste lanetleme ve beddua, bazı sosyal haklardan mahrum etme cezasından önce gelir. Cemaatten çıkarma ise ikinci derecededir. Zira lanetlenme, gözden düşmeye ve tecrit edilmeye kâfi sebep teşkil etmektedir.

Yahudiliğin ilk dönemlerinde, ahdi bozan ve ahd kanunlarını çiğneyen, Allah'ın lânetiyle cezalandırılmıştır. Cemaatten kovma (afroz) ise Ezra zamanında bağımsız bir müessese haline gelmiştir. Bâbil esareti döneminde putperestlerle evlenenler boşanmaya zorlanmış, kabul etmeyenler hem mülklerini kaybetme, hem de cemaatten çıkarılma ile tehdit edilmiştir. İlk defa hahamlar (rabbâniyyûn) tarafından uygulanan sinagogdan uzaklaştırma işlemiyle bu ceza kesin şeklini almıştır.

²¹⁹ Yazır, a.g.e., s. 425.

²²⁰ Şaban Çiftçi, "Alevilerin Hadis Algısı", DEM Dergi, Yıl: 2, S. 6, s. 18.

Söz konusu ceza Talmudcular (Amoraîm) zamanında (m.s. 200-500) üç şekilde ortaya çıkmıştır:

1) **Nezifa:** Fazla önemli olmayan yasakların çiğnenmesi sebebiyle verilen kınama cezası.

2) **Niddû (küçük aforoz):** Cemaatle münasebeti yasaklayan, yas tutmaya mecbur eden ceza.

3) **Herem (büyük aforoz):** Kişinin suç işlemekte ısrar etmesi durumunda uygulanan ve toplumdaki atılmayı gerektiren süresiz ceza.

XII. yüzyılda, “*Küçük aforoz*” (excommunicatio minör) ve “*Büyük aforoz*” (excommunicatio majör) ayırımı yapılmış, birincisi suçluyu sadece dinî merasimlere katılmaktan alıkoyduğu halde, ikincisi cemaatten ve cemaatle ilgili bütün sosyal haklardan mahrum etmiştir. Daha sonraki kilise hukukunda bu ayırım kaldırılmıştır.

Aforoz cezasını ancak papalar yahut piskoposlar veya ruhanî meclisler verebilir. Bir piskopos, yalnız kendi ruhanî dairesi içinde yaşayanlar için, papalarla ruhanî meclisler ise bütün Hıristiyanlar için aforoz ilân edebilirler.

Son kilise kanununda, aforozu gerektiren suçlardan bazıları şu şekilde tesbit edilmiştir:

- İmandan dönmek; sapık bir mezhebe mensup olmak veya dalâlete sapmak (md. 1364);

- Papaya saldırıda bulunmak (md. 1370);

- Kutsal eşyayı saygınlığına yaraşmayan yerlere atmak yahut bulunması gereken yerden başka bir yere nakletmek veya gizlemek; bu davranışları kutsal şeyleri tahkir etme gayesiyle yapmak (md. 1367);

- Günah çıkararak kimsenin doğrudan doğruya dinî nitelikteki sırrı ifşa etmesi (md. 1378);

- Çocuk düşürme suçuna yardımcı olmak (md 1398)

Aforoz, en ağır şekliyle de olsa, kiliseden tamamıyla atılmak demek değildir. Bu cezaya çarptırılan kimse esas itibarıyla yine kilisenin üyesidir. Ancak Evharistiya âyini ve diğer dinî âyin ve merasimlere katılmaktan, kilise üyesi olmanın sağladığı

faydalardan mahrum bırakılır. Bundan dolayı aforoz edilen kişi günahını kabul edip pişmanlık gösterirse affedilir ve tekrar eski haklarına kavuşur.²²¹

Düşkünlüğün tanımlanması, uygulanışı, gözlenen küçük, orta ve büyük dereceli ceza sistemi, Ocak sistemi-Hiristiyan ruhani daire arasındaki ceza uygulama imkanı ve suçlunun topluma tekrar geri kazandırılması arasında bir benzerliğin bulunması zaman zaman aforoz ile düşkünlük birbirine benzetilmesine sebep olmuştur.

Gündeme dair Nuriye Akman, Reha Çamuroğlu ile gerçekleştirdiği röportajda bu hususa da değinmiştir;

“Bu düşkün ilan edilme konusu Hiristiyanlıktaki aforoz mekanizmasına benziyor.

Evet, benzer. Aleviler köylerde yaşarken bu çok acımasız ve çok şiddetli bir cezadır. Öyle ki tarihimizde düşkün ilan edilenlerin intihar ettikleri çok sık görülen bir şeydir. Bu düşkünlüğün de mertebeleri vardır. Diyelim ki küçük bir hata yaptınız. İşte bir yıllığına düşkün ilan edildiniz. Ama öyle bir kabahat işlersiniz ki hayat boyu da düşkün ilan edilebilirsiniz.”²²²

Nitekim bu husus günlük gazetelerde de işlenmiştir. Taha Akyol konuyla ilgili olarak şunları ifade etmiştir:

“İftara katılanlara, Alevi itikadında çok ağır bir dinsel ceza olan "düşkün ilan etme" gibi bir yaptırımın uygulanması, katılanların üzerinde böyle itikadi bir baskı kurulması yanlıştır. Alevi İslamdaki "düşkün" ve Hiristiyanlıktaki "aforoz" müesseseleri, aralarında farklar olmak beraber, benzerdirler: 'Farklı' davranan ve düşünen kişi itikadın ve toplumun dışına itilmekte, cemaatten atılmaktadır! Avrupa'daki "aforoz" hakkında genel bir kanaatimiz vardır. Değerli tarihçi Ahmet Yaşar Ocak'ın "Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhitler" adlı kitabını hararetle tavsiye ederim; nasıl bir baskı oluşturduğunu görmek

²²¹ M. Süreyya Şahin, “Aforoz”, **DİA**, İstanbul 1988, I, 412-413.

²²² Nuriye Akman, “Reha Çamuroğlu'nun Alevi İsyanı”, Özel Röportaj, 10.01.2009, <http://www.cafesiyaset.com/haber/20090110/Reha-Camuroglunun-Alevi-isyani.php>. (11.01.2009)

*için... Ocak'ın kitabının alt başlığı çok önemlidir: "Dairenin Dışına Çıkanlar."*²²³

Aynı konuyu Mustafa Akyol da köşesinde şu şekilde değerlendirir;

*"...Bir dizi Alevi Derneği ve 'eşrafi', bu açılımı 'Alevileri AKP'lileştirme operasyonu' diye boykot etti. Dahası on iki Alevi dedesi, iftara katılanları 'düşkün' ilan etti. Bu, bir tür 'dinden çıkarma.' Bu radikal tepki, hem siyasi hem de dini yönden yanlış... İşin daha da vahim kısmı, 'afrozcu' Alevi dedelerinin siyasi bir amaç uğruna dini bir kavramı istismar etmeleri. Hükümet, yine de elini uzatmaya ve Alevi vatandaşlarımızın sorunlarına çözüm aramaya devam etmeli. Umulur ki 'engizisyon dedeleri' de hatalarını anlar ve bundan döner."*²²⁴

C) Mahalle Baskısı ve Düşkünlük

Şerif Mardin'in Türkiye kamuoyuna Ruşen Çakır ile gerçekleştirdiği röportaj sonrası Türkiye kamuoyuna kazandırdığı "mahalle baskısı" kavramını; dünya çapında kullanılan bir tabir olmaması ve sosyal bilimce ifade edilmesi çok zor olan bir hava olması sebebiyle net olarak tanımlamak mümkün değildir. Bu kavramın yerine Batı'da "fondamentalist" kavramı kullanılmaktadır. Mardin bu kavrama olan ilgisini şu şekilde anlatır;

*"Mahalle baskısı kavramıyla ilgilenmemin nedeni Jön Türklerin bu konudaki korkularını merak etmemdir. İttihat ve Terakki Partisi döneminde bir grup aydın İslam'ın müesseseler üzerindeki etkilerini kaldırmak istiyordu. İkinci grup ise dindardılar dindar olmalarına ama kendi estetik duygularından farklı bir davranış tarzı olarak gördükleri "mahalle İslamı"ndan ürküyorlardı."*²²⁵

Mardin bu kavramla ilgili olarak güncel bazda ise şu değerlendirmeyi yapmaktadır;

²²³ Taha Akyol, "Aforoz, Tekfir ve Düşkünlük", a.g.ky.

²²⁴ Mustafa Akyol, "Alevi Usulü Engizisyon", 14.01.2008, STAR Gazetesi.

²²⁵ Ruşen Çakır, "Bir Parti Var, Karşıtlığı İyice Tırmandırıyor", 10.06.2007, <http://pazarvatan.gazetevatan.com/haberdetay.asp?hkat=1&hid=11188>. (12.10.2008)

“Bu havanın AKP'den bağımsız olarak Türkiye'de yaşadığına inanıyorum. Dolayısıyla AKP değil de, bu havanın gelişmesine müsait şartlar oluşursa o zaman AKP de bu havaya boyun eğmek zorunda kalacaktır. Bu havanın İran Devrimi'nde çok etkili olduğuna inanıyorum. Türkiye'de de çıkabilir bir gün. 10-20 sene öncesine kıyasla daha az şansı var ama bugün o havayı pompalayan başka şeyler, tuhaf oluşumlar, birtakım olaylar var. Bazı İslami alt-çevreler ortaya çıkıyor. Mahalle havası dediğimiz şeyin bu İslami alt-çevrelerle yeni bir şekil almış olduğuna inanıyorum. Bu yeni şekil AKP'yi döver. Demem o ki AKP uzun vadede, eğer böyle bir hava gelişirse ona biat etmek zorunda kalabilir.”²²⁶

Mardin'in söz konusu yorumundan da anlaşılabilceği gibi, özellikle günümüzde kitle iletişim araçlarının yüklediği olumsuz anlamla birlikte bireylerin özgürlüğünü kısıtlayan ve irtica ile özdeşleştirilen bir tabir olarak lanse edilse de bu, toplumsal kuralların bireye karşı yaptırımı olarak algılanabilir ve “Hakim kültür ya da siyasi iradenin etkisi altında gelişen toplumsal kabullere bireyi yönlendiren kurallar bütünü” olarak tanımlamak mümkündür. Bu hususta Boğaziçi Üniversitesi ve Açık Toplum Enstitüsü'nün desteğiyle Prof. Dr. Binnaz Toprak, İrfan Bozan, Tan Morgül ve Nedim Şener tarafından yapılan “Türkiye’de Farklı Olmak: Din ve Muhafazakârlık Ekseninde Ötekileştirilenler” araştırmasında mezkûr konuya dair şu örneklemeler verilmiştir;

“Aleviler arasında kimlik gizleme, araştırma sürecince bizim de sık duyduğumuz konular arasındaydı. Malatya’da Pir Sultan Abdal Derneği üyesi bir kişi, “birçok Alevi sana kimliğini söylemez, sorsan ne Aleviyim ne Sünniyim der, böylesine bir sindirilmişlik var” diyordu. Alevilerin köylerden kente geldiklerinde “komşularından çekindikleri için çocuklarının adını değiştirip Hasan, Hüseyin, Ali yerine Orkun gibi isimler vermeye başladıklarından” söz ediyordu. Oysa görüştüğümüz bir Alevi, isminin Ebubekir olmasına rağmen hayatı boyunca ayrımcılıktan kurtulamadığından yakınıyordu. Alevi isimler konusunu Erzurum’da

²²⁶ Çakır, a.g.ky.

görüştüğümüz Alevi bir hanım da gündeme getiriyor, “sırf isimleri ‘Haydar’ olduğu için bugün ticarete sıkıntı çekenler bile var” diyordu. Nitekim, Erzurum’da görüştüğümüz kişilerden tesadüfen ismi ‘Haydar’ olan bir esnaf, “Alevilere has bir isim taşıdığı” ve bu nedenle hayatı boyunca sıkıntı çektiğini belirtip, “Sünni kesim bizden alışveriş yapmaz” diye ekliyordu.”²²⁷

Bu tabiri geleneksel Alevilik için düşündüğümüzde *mahalle baskısı*, köyde ahlaki düzene karşı bireylere uygulanan baskı olarak karşımıza çıkar. *Mahalle baskısı* dendiği zaman insanın ilk olarak altını çizmesi gereken nokta, mahallenin hem şahıslardan meydana gelen, hem bir bütün olarak hareket eden bir unsur olduğudur. Kapalı toplumlarda çeşitli ahlaki, dini ve geleneksel ritüeller, bireyi söz konusu hareketlere göre yaşamaya zorlamaktadır. Köy, kimi baskılar karşısında içine dönüktür. Dışa karşı tedirgindir. Dinine, tüm yaşantısını düzenleyen bir olgu olarak baktığından bir de özdenetim yöntemi belirlemiştir.²²⁸ Bu belirlenen yöntem *mahalle baskısı* ile uygulamaya konulmaktadır. Çünkü birey, toplumsal şartlara uymadığında baskıya maruz kalır. Misafirlğe gidemez, hayvanı sürüye katılmaz, köyde gezerken diğer insanların bakışı bireyi sürekli kendi ahlaki kurallarına uymaya zorlayacaktır. Kente göç ve kendinden olmayanlarla yaşamakla söz konusu baskının da temelleri değişmiştir. Dün köyümüzde yalnızca bize benzeyenlerle yaşarken ve neredeyse dünyaya ilişkin tahayyülümüz köyümüzle sınırlıyken, bugün inançsal ve etnik kimlik itibariyle bizden olmadığını bildiğimiz insanlarla yaşamak zorundayız.²²⁹ Böyle bir ortamda resmi hukuk kuralları ve baskın kültürün etkisi geçmiş dönemdeki *mahalle baskısı* unsurlarında da değişime ve kimlik gizlemelerine neden olmuştur. Akyol bu hususta şu değerlendirmeyi yapar; “...Şehirleşmeyle yeniden görünürlük kazanan “mahalle” eski mahalle değildir! Şehirleşme, eğitim, ticarileşme, dışa açılma, çoğulculuşma gibi değişim dinamikleri “mahalle”nin değerlerini de dönüştürmektedir. Mesela şirketleşme, tam bir modernleşme dinamiğidir.”²³⁰

²²⁷ “Türkiye ‘Baskı’yı Anlatıyor”, 19.12.2008,

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/469563.asp>. (12.10.2008)

²²⁸ Nejat Birdoğan, “Sürenin Aşındırması ya da Kent Koşullarında Alevilik”, **Pir Sultan Abdal Dergisi**, Yıl:5 (1998), S. 26, s. 8.

²²⁹ Kamil Fırat, “Kent Olgusu ve Alevi Kimliği”, **CEM Dergisi**, Yıl: 33, S. 104, s. 47.

²³⁰ Taha Akyol, “Şerif Mardin Ne Diyor?”, 26.05.2008, **Milliyet Gazetesi**.

Bu tabiri günümüzdeki Alevi dernekleri de farklı açıdan yorumlayarak, kendileri ile aynı düşünmeyen dernek ve şahısları düşkün ilan ederek bir *mahalle baskısı* oluşturma çabası içindeler. Bu konuda, Nuray Başaran Referans Gazetesindeki köşesinde kanaatimizce oldukça ilginç bir soru sormaktadır: “*Sadece başbakana yemek vermek için yapılan organizasyonda aktif gördüğümüz ve kitapları dünyada onlarca dile çevrilmiş Reha Çamuroğlu ve taraftarlarının "düşkün"le suçlanması, mahalle baskısından daha mı hafiftir? Yoksa çağdaş bir aforoz aracı mıdır?*”²³¹

Şerif Mardin’in bu görüşlerine Alevi camiadan sert eleştiriler gelmiştir. Eleştiriler daha çok laiklik üzerinden ve siyasi açıdan yapılmıştır. Yıldırım bu hususta şunları kaleme almıştır;

“*Şerif Mardin yine aynı konuşmasında “1950’den sonra Cumhuriyetin öğretmeni, mahallenin imamı karşısında kaybetti” diye devam ediyor. Buna neden olarak da Cumhuriyetin “iyi, güzel, doğru kavramlarına kendi anlayışından bir anlam veremediğini, kuru kaldığını, bu kavramın İslami ölçütlerle doldurulduğunu” ileri sürüyor. 1950’li yıllardan sonra devlet/iktidarlar eliyle Türkiye’de şeriatın devlet eliyle, kamu olanaklarıyla, devlet fideğinde yetiştirilip büyütüldüğünü görmemek için özel bir çaba gerekiyor. Evet, şeriatı bizzat hükümetler bir siyasal araç olarak var edip büyütüyor. İmam Hatip Okulları, İlahiyat Fakülteleri, Yüksek İslam Enstitüleri, Kur’an Kursları ve devlete hükmeden Diyanet İşleri Başkanlığı ile şeriat artık hayatımıza kök salmaya başlıyor. Bu olup biteni görmeden, gördüğü halde dile getirmeden, öğretmeni imam karşısında yenik düşürmek bilimsel değil ideolojik bir tercih oluyor. Hele hele bu sonucu “iyi-güzel-doğru” ya “verilemeyen” cevap ile ilişkilendirmek AKP seviciliği oluyor. Tam da İslamcıların Cumhuriyet’ten almak istedikleri rövanşa alkış tutmak, onlara malzeme yetiştirmek oluyor.*”²³²

²³¹ Nuray Başaran, “*Hangi Alevilik?*”, 15.01.2009, **Referans Gazetesi**.

²³² Ali Yıldırım, “**AKP Sevici Profesör Şerif Mardin**”, 26.05.2008,

http://www.alevihaberajansi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=3783&Itemid=4. (12.10.2008)

Tartışmaların arttığı bir zamanda Ali Balkız ise kimlik açısından mezkûr kavrama dair yapılan röportajda şunları kaydeder;

“Bazı araştırmacılar özellikle Anadolu’da “Mahalle baskısı”nda artış olduğunu öne sürüyor. Bu yönde bir gidişatı gözlemlediniz mi? 10 yıl sonra yine bunu tartışıyor olacak mıyız?

Evet, hem de çok ciddi bir boyutta... “Anadolu” neresiyse işte orada, esnafsanız eğer; namaz saati geldiğinde dükkânınızı açık tutamazsınız, iş adamıysanız eşinizin, kızınızın, sekreterinizin başı açık olamaz, genç kızsanız flört edemez, mini etekle dolaşamazsınız. Alevi’nin, Kürdün, Solcu’nun ne dükkânından alış-veriş yapabilirsiniz ne de kızını-oğlunu gelin-damat edinebilirsiniz. Üst kattaki hatim indirme toplantısına katılmıyorsanız eğer; artık selam alıp veremeyeceksiniz demektir.

Sohbet, sofraya, dem ehliyseniz eğer; ya beş yıldızlı bir otel bulacaksınız, ya da başarabiliyorsanız Orduevi’ne gideceksiniz. Anadolu’da Kürt, Alevi, Solcu ve memur olmak kadar zor bir şey olmasa gerek. Yapacağınız tek şey var: Gizlenmek... Uymak... Onlar gibi olmak... En azından öyle gözükmek.

30-40-50 yıl önce Anadolu böyle değildi. Herkes kendi dili, dini ve rengiyle güzeldi. “İyi insan” olmanın kriterleri bu sıfatlarla anılmıyordu. Herkes kendine iyiydi. Bu olumsuzluğu aşamazsak eğer; korkarım ki “Mahalle Baskısı”, giderek faşizan baskıya dönüşecek. Madımak Oteli’nin önünde toplanan 15 bin insan yakıcısını hangi iklim yarattı?... Ve onlar hâlâ hayatta değiller mi?... Üstelik giderek çoğalmıyorlar mı?... İyi ki; Madımak’ı ziyaret edenlerin sayısı da katbekat artıyor her yıl.”²³³

Şerif Mardin, *mahalle baskısı* kavramının yanlış anlaşıldığı ve kamuoyunda çok fazla tartışılması sebebiyle SORAR(Sosyal Sorunları Araştırma ve Çözüm

²³³ Ali Balkız , "Mahalle Baskısı, Giderek Faşizan Baskıya Dönüşecek", Özel Haber, 07.03.2009, http://www.alevifederasyonu.com/index.php?option=com_content&task=view&id=323&Itemid=1. (19.09.2009)

Derneği) tarafından NTV’de canlı olarak düzenlenen “Mahalle Baskısı, Şerif Mardin: Ne Demek İstedim” programına katılarak, kavramı ilk olarak kullanmasının birinci yılında düşüncelerini kamuoyuna anlatmıştır.²³⁴

Bunun yanı sıra Prof. Dr. Binnaz Toprak’ın Anadolu’da *mahalle baskısını* ortaya çıkaran araştırması oldukça büyük yankı uyandırmıştır. Araştırmasında çıkan kimi sonuçlarla ilgili olarak; kimi sorunların AK Parti üst yönetimi tarafından bilinmediğini düşünen Toprak, Başbakan ve Cumhurbaşkanı’ndan randevu talep ederek ilk ağızdan bilgi aktarmak istemiştir. Bu kapsamda, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile Dolmabahçe’de bir görüşme gerçekleştiren Toprak, söz konusu görüşmeye dair NTV MSNBC’nin sorularını yanıtlamıştır.

Toprak açıklamasında, Başbakan’a Alevilerin yaşadığı kimi sorunlardan bahsettiğini ifade etmiş ve Erdoğan kendisinden örnek istediğinde Sultanbeyli’yi örnek gösterdiğini ifade etmiştir. Toprak, Başbakana Sultanbeyli’de yaşayan Alevi vatandaşların Yavuz Sultan Selim Mahallesi’nin adının değişmesi için imza toplamalarını örnek olarak vermiş, belediye başkanına gittiklerinde başkanın kendilerini kovduğunu söylemiştir. Toprak ayrıca, bu durumu anlatınca Başbakanın hemen Sultanbeyli Belediye Başkanı’nı aradığını ama başkan seçimlerde değiştiği için konu hakkında net bir bilgi alamadığını, ancak mahallenin adını sorduğunu ve karşı taraftan bir cevap aldığını, fakat bu cevabı kendisine söylemediğini, telefonu kapatırken de “*Cemevi inşaatını hızlandırın*” diye talimat verdiğini nakletmiştir.²³⁵

Düşkünlükle, tekfir kavramını ve ahilik teşkilatının uygulamalarını özdeşleştirenler de bulunmaktadır. Buna göre, müşterisine düşük değerde, hileli mal satan bir ahî esnafı toplum ve uyarıcılar önünde yargılanırdı. Dükkânları kapatılır, meslekten uzaklaştırılır, daha başka çeşit cezalar uygulanırdı. İşyeri kapanma cezası verilen kişinin dükkânı kilitlenir, ayağındaki pabuçları da dama atılırdı. Bu nedenle ki “*itibarı kalmadı, hilesi ortaya çıktı*” anlamlarına “*pabucu dama atıldı*” deyimini,

²³⁴ Ayrıntılı bilgi ve tam konuşma metni için bkz;

-SORAR(Sosyal Sorunları Araştırma ve Çözüm Derneği), “Mahalle Baskısı, Şerif Mardin: Ne Demek İstedim”, 23.05.2008,

<http://www.sorar.org.tr/SerifMardin20080523.aspx>. (12.10.2008)

-“Mahalle Baskısı, Ne Demek İstedim”, 28.05.2008,

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/448135.asp>. (12.10.2008)

²³⁵ Ali Abaday, “Mahalle Baskısını Başbakan’a Anlattı”, Özel Röportaj, 04.02.2010,

<http://www.ntvmsnbc.com/id/25053671/>. (10.01.2010)

halkımız arasında günümüze kadar gelmiştir. Zaten böyle bir ceza verilmesi bile eş-dost arasında ve büyükler katında bu durumda yargılanmak yeterince ağırdır.²³⁶

²³⁶ Noyan, **a.g.e.**, s.184.

SONUÇ

Cumhuriyet döneminden sonra, çok partili hayata geçiş; köyden kente göçle sosyal değişim; Avrupa'ya işçi göçleri; farklı ideolojilerin Alevi şemsiyesi altında propaganda yapmaları ve bu söylemlerin Aleviliğin literatürüne girmesi; Alevi dernek-vakıf-federasyon ve birliklerinin kurumsallaşması; cemevlerinin açılması; yazılı kültürün sözlü geleneğin hâkimiyetini yıkması; etnik kökene bağlı Alevi ayrışmalarının olması; Aleviliğin artık sır olmaktan ziyade rahatlıkla konuşulabilen bir konu haline gelmesi ve son olarak da Devlet ile sorunların çözümü için masaya oturulmasıyla birlikte geleneksel formlar yıpranmaya ve başkalaşmaya başlamıştır.

Alevi hukukunda ceza, suçludan intikam almak için değil, onu düzeltme, yeniden ahlâklı kılma ve topluma kazandırmak için bir araçtır. Alevi hukuk sisteminde toplumsal sorunlarda en ağır ceza teşhir ve tecrit etmedir ki bu, düşkünlük kurumu ile gerçekleştirilmiştir. Alevilerin kendilerini merkezi yönetimden uzak tutarak geleneksel yapılarını korumalarında düşkünlük kurumu çok önemli bir yere sahiptir.

Alevilikte düşkünlüğün devamını sağlayan en önemli etken dedelik kurumudur. Zira düşkünlük kurumunun icra makamında dede bulunur. Ayrıca düşkünlüğün en temel özelliği, düşkünlüğün yalnızca ikrarlı kişilere uygulanabileceği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, bu hususu topluma anlatacak, içselleştirip hayata tatbikatını örnek model olarak sunacak olan dedeler ve dedelik kurumunun dejenerasyonu günümüz Alevilerinin en büyük sorunlarından. Çünkü geleneksel Alevilikte dedeye atfedilen statü bugün değerini yitirmiştir. Dedelerin anlatıları, sosyalleşmeyi sağlayan unsurlar olduğu için, bozulması “biz”lik bilincinin bozulması anlamına gelir. Bu yüzden sözlü kültür, anlatı dünyasını değiştirmeden günümüze kadar gelmiştir. Fakat günümüzde sözlü kültürün yerini alan yazılı kültürde sorgulayıcılık esastır. Sorgulama, anlatının kutsalla olan ilişkisini bozduğu, büyülü dünyayı aklileştirdiği için özellikle genç nesillerdeki etkinliğini artırmaktadır. Modern birey kontrol edilebilir bilginin değerli olduğuna inanmaktadır. Keşfi/ilhamî bilgi, kayıtsız şartsız iman ve itaat gerektirir. Modernleşen bireyden böylesine bir irade teslimini beklemek, almış olduğu eğitim

ile çelişik bir durum ortaya çıkaracaktır. Dedelerin ocak soylu olması ve soyunun Peygambere dayandığı inancı zayıflamış, dededen keramet beklentisi de azalmıştır. Dede statüsünü kutsallaştıran bu iki faktördeki erime, dede otoritesinin de zayıflamasına neden olmuştur. Dedenin toplumsal hayatın tamamına yayılmış rol ve ilişkileri, önemli ölçüde sınırlanmıştır. Bugün dedeler herhangi bir cemevinde geleneksel Aleviliğin ne olduğunu ve ibadetlerin nasıl yapıldığını anlatmaya çalışan tipik bir öğretici kimliğindedir.

Düşkünlüğün devamını sağlayan ikinci önemli unsur da görgü cemleridir. Bu, düşkünlüğün karar verildiği ve Alevi canların hesaba çekildiği bir ritüeldir. Günümüzde, toplum düzenini bozan kişinin cezasını yargı vermektedir. Ayrıca Alevilikte düşkünlüğe sebep olan kimi olaylar çağdaş toplumda suç olmaktan çıkmıştır. Günümüzde düşkünlüğün kurumsal yapısını kısmen devam ettirse de bireylerin katılım sayısını ve ikrar verme oranını azaltmaktadır.

Çağdaş yargı kurumlarının bulunduğu ve devletle ilişkinin zorlayıcı olduğu bir ortamda, düşkünlük toplum barışını sağlayıcı bir kurum olarak işlevini eski biçimi ile sağlayamamaktadır. Geleneksel formlarda uygulanan bazı cezalar Alevi imajını etkilemekte ve genç Alevilerin bu yaptırım çemberinin içine girmelerini zorlaştırmaktadır.

Çok farklı insanların yaşadığı bir toplumda bireyin irtibat dünyası da çeşitlilik kazanmaktadır. Homojen toplumda bakkala ve misafirlğe gitmesine kısıtlama getiren ritüel, herkese açık olan süper marketten alışveriş yapması ya da Sünni bir komşusuna misafirlğe gitmesi sırasında bir anlam ifade etmemektedir.

Düşkünlük kurumu cemaat içi bir caydırıcılık ve ahlaki eksiklikleri giderme unsuru iken, kamuoyunda herkesin gözü önünde bu kavram yıpratılmaktadır. Ayrıca günümüzde, korkutma ve kendisi gibi düşünmeyen bireyleri hiçe saymak anlamında kullanılmaktadır. Söz konusu bu durum, farklı amaçlı yorumların da etkisiyle inandırıcılığını ve yaptırım gücünü kaybetme hızını artırmaktadır.

Sonuç itibariyle; Düşkünlük kurumunun izlenmeye değer bir konu olarak güncel değerini korumaya devam edeceği anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

ABADAY, Ali, “**Mahalle Baskısını Başbakan’a Anlattı**”, Özel Röportaj, 04.02.2010,
<http://www.ntvmsnbc.com/id/25053671/>. (10.01.2010)

AKMAN, Nuriye, “**Reha Çamuroğlu'nun Alevi İsyanı**”, Özel Röportaj, 10.01.2009,
<http://www.cafesiyaset.com/haber/20090110/Reha-Camuroglunun-Alevi-isyani.php>. (11.01.2009)

AKTAŞ, Ali, “*Dünyadaki ve Türkiye’deki Aleviliğin Toplumbilimsel Açından Çözümlemesi*”, **Köprü Dergisi**, S. 62, Bahar 1998,
<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=371>. (10.01.2009)

_____, “*Kırsal Kesimdeki Dönüşüm Sürecinde Alevî Aile Yapısında Meydana Gelen Değişmeler*”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi**,
http://www.hbektas.gazi.edu.tr/dergi_dosyalar/12-65-114.pdf. (22.11.2009)

AKYOL, Mustafa, “*Alevi Usulü Engizisyon*”, 14.01.2008, **STAR Gazetesi**.

AKYOL, Taha, “*Aforoz, Tekfir ve Düşkünlük*”, 11.01.2008, **Milliyet Gazetesi**.

_____, “*Şerif Mardin Ne Diyor?*”, 26.05.2008, **Milliyet Gazetesi**.

ASLANTÜRK, Zeki - **AMMAN**, M. Tayfun, **Sosyoloji**, İstanbul 1999.

ATA, Kelime, “**Türkiye Birlik Partisi**”, 27.05.2009,

<http://kanalkultur.com/de/content/view/979/43/>. (30.06.2009)

ATACAN, Fulya, **Cerrahiler: Sosyal Değişme ve Tarikat**, İstanbul 1990.

BAL, Hüseyin, **Alevi-Bektaşî Köylerinde Toplumsal Kurumlar**, İstanbul 1997.

- BALKIZ, Ali, "Alevi Partisi Kurmuyoruz, Konu Israrla Çarpıtılıyor",**04.12.2009,
http://www.alevihaberajansi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=8833&Itemid=1. (06.12.2009)
- _____, **"Mahalle Baskısı, Giderek Faşizan Baskıya Dönüşecek"**, Özel Haber, 07.03. 2009,
http://www.alevifederasyonu.com/index.php?option=com_content&task=view&id=323&Itemid=1. (19.09.2009)
- _____, **"Alevi Örgütlerin Farkları"**, 06.03.2002, **Radikal Gazetesi**,
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=31100&tarih=06/03/2002>. (13.01.2009)
- _____, **"AKP'nin "Sahte" Alevi Çalıştayı'na Katılmıyoruz"**, 28.01.2010,
http://www.alevifederasyonu.com/index.php?option=com_content&task=view&id=412&Itemid=1. (29.01.2010)
- BALTA, İbrahim, "Alevi Açılımının Yol Haritası Dolmabahçe'de Belirlendi"**, 07.12.2008,
<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=768074>. (08.12.2008)
- BAŞARAN, Nuray, "Hangi Alevilik?"**, 15.01.2009, **Referans Gazetesi**.
- BİLİCİ, Faruk "Alevi-Bektaşî İlahiyatının Günümüz Türkiye'sindeki İşlevi", Alevi Kimliği**, editör T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere, İstanbul 1999.
- BİRDOĞAN, Nejat, "Sürenin Aşındırması ya da Kent Koşullarında Alevilik"**, Pir Sultan Abdal Dergisi, Yıl:5(1998), S. 26.
- BOTTOMORE, Tom B., Toplumbilim**, çev. Ünsal Oskay, İstanbul 1984.
- BOZKURT, Fuat, "Aleviliğin Yeniden Yapılanma Sürecinde Toplum-Devlet İlişkisi"**, **Alevi Kimliği**, editör T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere, İstanbul 1999.
- _____, **Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik**, İstanbul, 2000.

CEM VAKFI, “**Prof. Dr. İzzettin Doğan, Bakan Yazıcıoğlu'nun Türkiye'de '7 Milyon Alevi Var' İddialarına Yanıt Verdi**”, Basın Bülteni, 02.12.2008,
http://www.cemvakfi.org/haber_detay.asp?ID=348. (16.01.2009)

CHP, “**Basın Açıklaması**”, 30.12.2009,
<http://www.chp.org.tr/HaberDetayi.aspx?NewsID=595>. (01.01.2010)

CONNERTON, Paul, **Toplumlar Nasıl Anımsar?**, çev: Alâeddin Şenel, İstanbul 1999.

CUMHURİYET GAZETESİ, “*Aleviler AİHM Kararından Memnun*”, 02.02.2010

ÇAKIR, Ruşen, “**Bir Parti Var, Karşıtlığı İyice Tırmandırıyor**”, 10.06.2007,
<http://pazarvatan.gazetevatan.com/haberdetay.asp?hkat=1&hid=11188>.
(12.10.2009)

ÇAMUROĞLU, Reha, **Değişen Koşullarda Alevilik**, İstanbul 2000.

_____, **Günümüz Aleviliğinin Sorunları**, İstanbul 1994.

_____, “*Türkiye’de Alevi Uyanışı*”, **Alevi Kimliği**, editör T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere, İstanbul 1999.

ÇETİNKAYA, İrfan, **Eskişehir Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Başkanı**, 01.01.2010 tarihinde gerçekleştirilen mülakat.

ÇİFTÇİ, Şaban, “*Alevilerin Hadis Algısı*”, **DEM Dergi**, Yıl: 2 S. 6.

DEMİR, Abdullah, “*Barış İçin Uzatılan El Tutulur*”, 11.01.2008, **Hürriyet Gazetesi**.

DEMİRTAŞ, Nusrettin, **Eskişehir Şeyh Sücaattin Veli Turizm ve Tanıtma Derneği Başkanı**, 01.01.2010 tarihinde gerçekleştirilen mülakat.

DERSİM, Şelva, “*Alevilik*”, **Pir Sultan Abdal Dergisi**, Yıl 1, S: 1, Aralık 1994.

DERSİMLİ, Ali, **Zülfikar Dergisi**, Y.1994, S. 1.

DİNÇ, Ahmet “*Nihai Alevi Çalıştayı'nın Yol Haritası Belli Oldu*”, 15.01.2010,
Zaman Gazetesi.

DÖNMEZER, Sulhi, **Sosyoloji**, İstanbul 1990.

DÜZEL, Neşe, “*Doğan Bermek İle Söyleşi*”, 17.07.2006, **Radikal Gazetesi.**

EĞRİ, Osman, **Yaygın Din Eğitimi Açısından Bektaşilik**, İstanbul 2003.

ERDOĞAN, Barış, “*Alevilerde MHP'ye olan ilgi giderek artıyor*”,05.05.2007,
Sabah Gazetesi.

ERÖZ, Mehmet, **Türkiye’de Alevilik Bektaşilik**, İstanbul 1977.

ERSAL, Mehmet, “*Alevî-Bektaşî İnanç Sisteminde Hukuka Örnek: Veli Baba Sultan Ocağı Ahitnâmesi*” , **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, C.: 4, S.:1,
Yıl: 2007.

ERTÜRK, Ali Ekber, “*Alevi İftarına 'Düşkün' İhtarı*”, 10.01.2008, **Akşam Gazetesi.**

EYVAZ, Ali, “**Her Bıyıklı Dede Sanmayın**”,

<http://www.yenisafak.com.tr/gundem/?t=13.01.2008&c=1&i=93039>.
(23.11.2008)

FIĞLALI, Ethem Ruhi, **Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri**, İstanbul 2001.

_____, **Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik**, İstanbul 1991.

FIRAT, Kamil, “*Kent Olgusu ve Alevi Kimliği*”, **CEM Dergisi**, Yıl: 33, S. 104.

GÜLŞAN, Hasan, **Anadolu Alevi Müslümanlığı**, İstanbul 2001.

GÜNDEM-ONLINE, “*Kılıçdaroğlu Yol Düşkünü*”, 29.11.2009,

<http://www.gundem-online.net/haber.asp?haberid=82182>. (29.11.2009)

GÜZEL, Dursun, **Alevi Halk Mahkemeleri**, Ankara 2004.

HABER7, “Aleviler’de ‘Düşkün’ Kavgası Büyüyor”, 12.01.2008,
http://www.haber7.com/haber.php?haber_id=292721. (23.11.2008)

_____, “Ali Balkız’ı Eleştirdi Görevinden Oldu”, 19.01.2010,
<http://www.haber7.com/haber/20100119/Ali-Balkizi-elestirdi-gorevinden-oldu.php>. (19.01.2010)

HABERTARAF, “Alevi Açılımında Yol Haritası Belli Oldu”, 05.02.2010,
<http://www.habertaraf.com/haber/12770.html>. (08.12.2008)

HABERX, “Alevi Dedeler’den İzzettin Doğan’a Destek”, 22.11.2008,
[http://www.haberx.com/alevi_dedelerden_izzettin_dogana_destek\(17,n,10102481,109\).aspx](http://www.haberx.com/alevi_dedelerden_izzettin_dogana_destek(17,n,10102481,109).aspx). (22.11.2008)

_____, “Alevilerden AKP’nin ‘Alevi İftarı’na Tepki” , 06.01.2009,
[http://www.haberx.com/alevilerden_akpnin_alevi_iftarina_tepki\(17,n,10110449,228\).aspx](http://www.haberx.com/alevilerden_akpnin_alevi_iftarina_tepki(17,n,10110449,228).aspx). (07.01.2009)

KARACAAHMET SULTAN DERNEĞİ, “Alevilik’te İnsan Sevgisi Nasıldır?”,
<http://www.karacaahmet.com/Content.ASPX/17/32293/soru-66--alevilik-te-insan-sevgisi-nas%C4%B1ld%C4%B1r->. (15.12.2004)

KESKİN, M. Yahya, **Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Aleviliği**, Ankara 2004.

KUTLU, Sönmez, “Aleviliğin Dini Statüsü: Din, Mezhep, Tarikat, Heterodoksi, Ortodoksi veya Metadoksi”, **İslâmiyât**, Ankara 2003, C. VI, S. 3.

KÜÇÜK, Hülya, “Bektaşilik ve Aleviliğin Sufi ve Esoterik Boyutu”, **İslâmiyât**, Ankara 2003, C. VI, S. 3.

MALATYA HAKİMİYET GAZETESİ, “Alevi ve Sünniler Barış İçinde”,
04.02.2008,
http://www.malatyahakimiyet.com/inx/haber-1961-Alevi_ve_sunniler_baris_icinde.html. (23.11.2008)

MELİKOFF, Irene, **Uyur İdik Uygardılar**, çev. Turan Alptekin, İstanbul 1994.

MERAY, Cemal, “Türkiye’nin Alevilik Güncesi”, 07.12.2009, **Star Gazetesi**.

METİN, İsmail, “**Alevilerde Halk Mahkemeleri (Görgü)**”,

www.alewiten.com/index6.htm. (28.09.2005)

_____, **Alevi Halk Mahkemeleri 1**, İstanbul 1994.

MISİR, Mustafa Bayram, “**ABF'den Ali Balkız'la Söyleşi**”, 01.12.2009,

<http://bianet.org/bianet/siyaset/118566-yeni-bir-program-yeni-kadrolar-yeni-bir-manifesto-istiyoruz>. (26.12.2009)

NOYAN, Bedri, **Bektaşilik-Alevilik Nedir?**, Ankara 1987.

NTVMSBC, “**Mahalle Baskısı, Ne Demek İstedim**”, 28 Mayıs 2008,

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/448135.asp>. (12.10.2008)

_____, “**Türkiye ‘Baskı’yı Anlatıyor**”, 19.12.2008,

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/469563.asp>. (12.10.2008)

OCAK, A. Yaşar, **Türk Sufiliğine Bakışlar**, İstanbul 1996, s. 208.

_____, “*Aleviliği Nasıl Anlamalı?*”, Köprü Dergisi, S. 62, Bahar 1998,

<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=366>. (10.01.2009)

OKAN, Murat, **Türkiye’de Alevilik**, İstanbul 2004.

OKUMUŞ, Ejder, **Toplumsal Değişme ve Din**, İstanbul 2003.

ONARLI, İsmail, **Alevilikte Cem ve Musahiplik Nedir?**, İstanbul 2003.

ONAT, Hasan, “*Değişim Sürecinde Alevilik*”, **Köprü Dergisi**, S. 62, Bahar 1998,

<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=370>. (10.01.2009)

ÖYMEN, Onur, “**TBMM Konuşması - Demokratik Açılım Hakkında**”,

10.11.2009,

<http://www.onuroymen.com/arsiv/1874>. (13.11.2009)

ÖZCAN, Mustafa, **Eskişehir Seyit Battalgazi Ocağı Dedesi**, 01.01.2010 tarihinde gerçekleştirilen mülakat.

ÖZSOY, Ali, “PKK Faşizmi ve Aleviler”, 04.06.2007,
<http://www.turksolu.org/141/ozsoy141.htm>. (15.01.2009)

ÖZTÜRK, Ünsal, “Münafık: İzzettin Doğan Hocaefendi”,
<http://www.alevi.dk/BASIN%20ARSIV/MuNAFIK%20iZZETTIN%20D%20OgAN%20HOCAEFENDi.htm>. (28.12.2009)

PEHLİVAN, İsmail, “Kentleşen Alevilik”, 04.11.2006, Akşam Gazetesi.

PSAKD (Pir Sultan Abdal Kültür Derneği), “Kimliğime Alevi Yazın”,
28.09.2004,
http://www.psakd.org/kimligime_alevi_yazin.html. (12.11.2004)

REFERANS GAZETESİ, 03 Şubat 2010.

RENKHABER, “Ali Balkız'a Sert Uyarı!”, 15.01.2010,
http://www.renkhaber.com/haberler/Turkiye.1/Ali_Balkiz_a_sert_uyari_/15390.html. (16.01.2010)

RITTERSBERGER-TILIÇ, Helga, “Almancı kimliğinin Alevi Kimliğine Dönüştürülmesi”, Alevi Kimliği, editör T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere, İstanbul 1999.

SABAH GAZETESİ, “İftar Yemeği Alevileri Böldü Yemeğe 8 Dernek Katılıyor”, 11 Ocak 2008,
<http://www.sabah.com.tr/haber,628995699E1E41AEA9CF26378449285E.html>. (23.11.2008)

SAMANYOLU HABER, “Alevilere 'Aforoz Olursunuz' Tehdidi”, 12.01.2008,
<http://www.samanyoluhaber.com/haber-87310.html>. (23.11.2008)
_____, “Kimin Bahçesinden Kimi Kovuyorlar”, 11.01.2008,
<http://www.samanyoluhaber.com/haber-87233.html>. (23.11.2008)

SARIÇAM, İbrahim, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, Ankara 2007.

SEVİMAY, Devrim, “*Aleviler Yeni Solun Peşinde - Alevi Bektaşî Federasyonu Başkanı Ali Balkız ile Röportaj*”, 30.11.2009, **Milliyet Gazetesi**.

SOFUOĞLU, Cemal- **İLHAN**, Avni, **Alevilik Bektaşilik Tartışmaları**, Ankara 2001.

SORAR(Sosyal Sorunları Araştırma ve Çözüm Derneği), “**Mahalle Baskısı, Şerif Mardin: Ne Demek İstedim**”, 23 Mayıs 2008, <http://www.sorar.org.tr/SerifMardin20080523.aspx>.

STAR GAZETESİ, 1 Aralık 2009.

SUBAŞI, Necdet, **Öteki Türkiye’de Din ve Modernleşme**, Ankara 2003.

_____, **Sırrı Fâş Eylemek-Alevi Modernleşmesi**, İstanbul 2008.

ŞAHİN, M. Süreyya, “*Aforoz*”, **DİA**, I, İstanbul 1988.

ŞENOCAKLI, Mine, “*Nazım'a Yapılan Fethullah Hoca'ya Yapılmasın!*”, 17.06.2008, **Vatan Gazetesi**.

TOLAN, Barlas, **Toplum Bilimlerine Giriş**, Ankara 1991.

UÇAR, Sultan, “**2 Bin Kişilik Alevi İftarı**”, 23.12.2008,

<http://www.porttakal.com/haber-2-bin-kisilik-alevi-iftari-202126.html>,
(24.12.2008)

ÜZÜM, İlyas, **Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik**, İstanbul 2007.

XEMGİN, E., **Aleviliğin Kökenindeki Mazda İnancı ve Zerdüşt Öğretisi**, İstanbul 1995.

YAĞCI, Murat, **Yazılı Kültürün Düşüşü Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre ve Elektronik Kültüre Geçiş Süreçlerinde Düşünsel ve Toplumsal**

Değişimler (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Anabilim Dalı), Ankara 2005.

YAMAN, Ali, “Anadolu Aleviliği’nde Ocak Sistemi Ve Dedelik Kurumu”,

http://www.alevibektasi.org/yeni/index.php?option=com_content&view=article&id=81:dedelerveocaklar&catid=39:alevilik-temelleri-kategorisi&Itemid=100. (22.11.2009)

_____, “*Kızılbaş Alevilerinin Düşkün Ocağı: Hıdır Abdal Sultan ve Ocak Köyü*”,

Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi,

http://www.hbektasveli.gazi.edu.tr/dergi_dosyalar/08-27-34.pdf. (22.11.2009)

_____, **Alevilik’te Dedelik ve Ocaklar**, İstanbul 2004.

YAMAN, Mehmet, Alevilik, İstanbul 2004.

YAZIR, Elmalılı Hamdi, Hak Dini Kuran Dili, Feza Yayıncılık, İstanbul 1992.

YENİ AKTÜEL, “Alevilik'teki Düşkünlük Yahudi Aforozu Gibi”,

<http://www.yeniaktuel.com.tr/tur108,133@2100.html>. (16.12.2009)

YILDIRIM, Ali, “AKP Sevici Profesör Şerif Mardin”, 26.05.2008,

http://www.alevihaberajansi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=3783&Itemid=42. (12.10.2008)

_____, “**İzzettin Bey, Fettullah ve ABD Yargısı**”, 27.06.2008,

http://www.alevihaberajansi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=4206&Itemid=42. (14.09.2008)

YILMAZ, Nail, Kentin Alevileri, İstanbul 2005.

ZEYBEK, Namık Kemal, “Alevilik Çalıştayı'ndan...”, 13.01.2010, Radikal Gazetesi.

_____, “*Cem Vakfı ve Alevilik*”, 13.01.2010, **Radikal Gazetesi.**

ZÜLFİKAR DERGİSİ, Kasım 1995, S. 9.